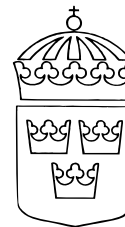

Regeringens skrivelse

2002/03:25

Uppföljning av den Nationella handlingsplanen för
handikappolitiken

Skr.
2002/03:25

Regeringen överlämnar denna skrivelse till riksdagen.

Harsund den 19 december 2002.

Göran Persson

Berit Andnor
(Socialdepartementet)

Skrivelsens huvudsakliga innehåll

I skrivelsen redogör regeringen för hur arbetet med att genomföra den nationella handlingsplanen för handikappolitiken utvecklats sedan i maj 2000 då riksdagen beslutade att anta propositionen Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken (prop. 1999/2000:79). Regeringen redovisar vilka åtgärder som hittills gjorts, vilka insatser som kommer att ha stor betydelse de närmaste åren samt viktiga delar av det internationella arbetet som bedrivs för att förbättra villkoren för personer med funktionsnedsättningar.

1	Inledning	4
2	Nationell handlingsplan för handikappolitiken	4
2.1	Bakgrund till handlingsplanen	4
2.2	Handlingsplanen i korthet	5
3	Resultat och en blick framåt	8
4	Redovisning av insatser inom de tre arbetsområdena.....	13
5	Ett handikapperspektiv som genomsyrar alla samhällssektorer	13
5.1	Statliga myndigheter och institutioner skall vara föredömen.....	14
5.1.1	Ett nationellt tillgänglighetscenter	14
5.1.2	Myndigheternas ansvar	16
5.1.3	Sektorsmyndigheter.....	19
5.1.4	Statlig upphandling	22
5.1.5	Design för alla	22
5.1.6	Reglering av tillgänglighet.....	24
5.2	Myndigheters insatser behöver samordnas	25
5.3	Statsbidrag till handikapporganisationerna	27
5.4	Sekretess hos Handikappombudsmannen	29
6	Ett tillgängligt samhälle	30
6.1	Bättre tillgänglighet för ökad demokrati	30
6.2	Tillgängliga färdmedel och satsningar på IT.....	33
6.2.1	Färdmedel och transportsystem för alla	33
6.2.2	Satsningar på informations- och kommunikationsteknologi.....	41
6.3	En skola för alla.....	43
6.3.1	Bättre förutsättningar för elever med funktionshinder	43
6.3.2	Tillgängligheten vid universitet och högskola	51
6.3.3	Ökade möjligheter till assistans	53
6.3.4	Översyn av hjälpmedelsförsörjningen	54
6.4	Information om social verksamhet.....	55
6.5	Offentlig miljö	56
6.6	Kulturupplevelser för alla och lättillgänglig litteratur.....	61
7	Ett bättre bemötande	66
7.1	Motverka diskriminering för ökad demokrati	66
7.2	En arbetsmarknad för alla	69
7.3	Utbildning och forskning	72
7.3.1	Ett program för kompetensutveckling.....	72
7.3.2	Forskningen utvecklas.....	75
7.4	Bättre bemötande inom sociala verksamheter.....	78
7.4.1	Kommunalt domstolstrots	78
7.4.2	Personligt brukarstöd	80
7.4.3	Rådgivning och stöd.....	81
7.4.4	Habilitering och rehabilitering	81
7.4.5	Hantering av klagomål	82
7.4.6	Ekonomisk situation.....	84

7.5	Allas rätt till kulturupplevelser och eget skapande	84	Skr. 2002/03:25
8	Andra insatser inom handikappområdet	85	
8.1	Nationellt	85	
8.1.1	En arbetsmarknad för alla	85	
8.1.2	Satsningar på informations- och kommunikationsteknologi.....	87	
8.1.3	En skola för alla	87	
8.1.4	Sociala området	88	
8.2	Internationellt	90	
8.2.1	Inom Norden – Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet.....	90	
8.2.2	Inom Europa.....	90	
8.2.3	Inom Förenta Nationerna	92	
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 19 december 2002	94	

Det har gått drygt två år sedan riksdagen efter förslag från regeringen beslutade om en nationell handlingsplan för handikappolitiken – Från patient till medborgare (prop. 1999/2000:79, bet. 1999/2000:SoU14, rskr. 1999/2000:240). Handlingsplanen sträcker sig fram till år 2010. Den spänner över alla samhällsområden och markerar därigenom att handikappolitiken är allas vårt ansvar. Personer med funktionshinder skall inte diskrimineras i några sammanhang utan ha samma rätt som alla andra att delta i samhällslivet och få del av samma utbud av varor, tjänster, service och kultur.

Handlingsplanen har föregåtts av många års handikappolitiska satsningar som har lett till stora förbättringar för personer med funktionshinder. Men mycket återstår och planen skall ses som ett avstamp för ett mer strukturerat och samhällsövergripande sätt att arbeta för att förverkliga de handikappolitiska målen om vilka det råder bred politisk enighet.

Regeringens skrivelse bygger, liksom handlingsplanen, på en överenskommelse mellan den socialdemokratiska regeringen och vänsterpartiet och är en första avstämning mot den nationella handlingsplanen. I skrivelsen redovisas de åtgärder som framförallt regeringen men också statliga myndigheter och andra aktörer gjort och gör för att aktivt driva utvecklingen inom politikområdet framåt. Det framgår också vilka insatser som regeringen avser att prioritera de närmaste åren, dels genom fortsatt reformarbete, dels genom styrning av de statliga myndigheterna. Många utredningar pågår och många reformer har nyligen inletts. Processer har satts igång och verksamheter och projekt som påbörjats kommer att på olika sätt följas upp.

Skrivelsen inleds med en kort bakgrundsbeskrivning till varför regeringen tog initiativ till en nationell handlingsplan för handikappolitiken. Därefter följer en sammanfattning av handlingsplanen där några centrala åtgärder lyfts fram. I avsnitt 3 görs en bedömning av genomförda insatser och en blick framåt. Sedan följer en redovisning av insatser inom de tre arbetsområdena, handikapperspektivet skall genomsyra alla samhällssektorer, skapa ett tillgängligt samhälle samt förbättra bemötandet. Avslutningsvis redovisas en del andra handikappolitiska satsningar, både nationella och internationella som Sverige deltar i.

Regeringen avser att vart tredje år återkomma till riksdagen med en skrivelse för hur arbetet med att genomföra handlingsplanen fortskrider.

2 Nationell handlingsplan för handikappolitiken

2.1 Bakgrund till handlingsplanen

En handlingsplan för att bättre leva upp till målsättningar om delaktighet, jämlikhet och alla människors lika värde

En grundläggande utgångspunkt när samhället utformas är att alla medborgare skall ha samma möjligheter. Det är därför hela samhällets ange-

lägenhet att utvecklingen går mot att alla människor har jämlika levnadsförhållanden samt att alla kan medverka i utvecklingen av samhället och vara delaktiga i samhällsgemenskapen.

Mycket har också gjorts under åren för att bygga ett samhälle som inte utestänger och nedvärderar personer med funktionshinder. Men fortfarande ses personer med funktionshinder alltför ofta enbart som vårdobjekt och det återstår en hel del att göra innan målsättningar om full delaktighet, jämlikhet och alla människors lika värde uppnåtts. Det är bakgrunden till att riksdagen den 31 maj 2000 antog regeringens proposition Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken (prop. 1999/2000:79, bet. 1999/2000:SoU14, rskr. 1999/2000:240), en handlingsplan som involverar hela det politiska fältet.

Under de senaste fyra årtiondena har en rad reformer lett till att personer med funktionshinder fått en bättre ställning i samhället. Möjligheten att ha inflytande över sitt eget liv, att kunna delta i samhällslivet, rätten till integritet och att bli behandlad som alla andra har stärkts. Det har skett genom förbättringar på socialförsäkringsområdet, normalisering inom skolområdet, utveckling av hjälpmedel, medicinsk utveckling och satsningar på personer med arbetshandikapp. Stöd och service har förbättrats och en rättighetslagstiftning som gett ökat självbestämmande har införts. Diskrimineringslagstiftning har trätt i kraft. Handikapprörelsens engagemang, kompetens och drivkraft har haft stor betydelse för denna utvecklingsprocess.

Satsningarna har dock inte varit tillräckliga. Samhället är inte tillgängligt för alla, personer med funktionshinder behandlas inte alltid som alla andra med lika rättigheter och skyldigheter och de diskrimineras i olika sammanhang. Därför måste politiken förändras och bli mer åtgärdsinriktad.

2.2 Handlingsplanen i korthet

Samhället skall byggas med insikten om att ingen människa är mindre värd än någon annan, att de grundläggande behoven är desamma och att varje individ skall respekteras och ses som en tillgång för samhället där mångfald stimulerar och gör livet mer mångfacetterat. Varje människa med sin kunskap och sina erfarenheter är en resurs och skall ha lika rättigheter och skyldigheter att bidra till samhällets utveckling. Det skall vara utgångspunkten i handikappolitiken och är ytterst en fråga om demokrati.

Handikappolitiken ges genom handlingsplanen en ny inriktning. Handlingsplanen anger de nationella målen för handikappolitiken och arbetets inriktning. Planen, som omfattar alla samhällssektorer, beskriver vad som behöver göras de närmaste åren för att Sverige bättre skall uppfylla de handikappolitiska målsättningarna. Den lyfter fram de mest angelägna insatserna både på ett allmänt plan genom att ange prioriterade arbetsområden och på ett mer konkret plan genom att konkretisera vad som behöver göras.

De nationella målen som läggs fast har FN:s standardregler för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet

som grund. Reglerna skall säkerställa att personer med funktionshinder är medborgare med lika rättigheter och skyldigheter som andra medborgare.

Skr. 2002/03:25

Målen

Målen för handikappolitiken kan beskrivas i olika steg där arbetsområden och konkreta åtgärder kan ses både som åtgärder för att närma sig de nationella målen men också som mål i sig för de insatser som skall genomföras inom respektive område eller inom respektive åtgärd.

De nationella målen, arbetets inriktning och prioriterade arbetsområden som utgör delar av den av riksdagen antagna handlingsplanen framgår av följande tabell.

Nationella mål för handikappolitiken	Det handikappolitiska arbetets inriktning	Prioriterade arbetsområden (delmål)
En samhällsgemenskap med mångfald som grund.	Förebygga och bekämpa diskriminering av personer med funktionshinder.	Förbättra bemötandet.
Att samhället utformas så att människor med funktionshinder i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet.	Identifiera och undanröja hinder för full delaktighet i samhället för människor med funktionshinder.	Skapa ett tillgängligt samhälle.
Jämlikhet i levnadsvillkor för flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionshinder.	Ge barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder förutsättningar för självständighet och självbestämmande.	Se till att handikapperspektivet genomsyrar alla samhällssektorer.

Åtgärderna är många och redovisas därför inte i tabellen. De anges och följs upp i avsnitt 5, 6 och 7.

Handlingsplanen omfattar alla personer med någon form av funktionshinder, således även personer som har dolda funktionshinder.

Arbetet skall koncentreras på att undanröja de hinder som finns för full delaktighet i samhället. Det innebär att Sverige behöver göras tillgängligare. Här avses inte bara fysisk tillgänglighet utan även tillgång till språket, tillgång till samhällsinformation och allt annat som hindrar människor att känna till och nyttja sina rättigheter samt att delta i en samhällsgemenskap och göra fria val i vardagen. Avgörande för ett tillgängligt samhälle är att det tas hänsyn till att människor har olika behov och att utformningen av samhället måste anpassas till detta. Det kräver samverkan, flexibilitet och ett kreativt tänkande. Särlösningar kan vara diskriminerande.

Statliga myndigheters ansvar

Statliga myndigheter har enligt handlingsplanen ett särskilt ansvar att beakta handikapperspektivet. Myndigheterna bör verka för att de handikappolitiska målen och FN:s standardregler för att tillförsäkra personer

med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet, integreras i verksamheten. En central del är att göra myndigheternas lokaler, verksamhet och information mer tillgängliga.

Skr. 2002/03:25

Sektorsmyndigheter

Ett antal statliga myndigheter bör enligt handlingsplanen ha ett särskilt sektorsansvar som innebär att de får en specifik roll vid genomförandet av handlingsplanen. Sektorsmyndigheterna föreslås få i uppdrag att utforma sektorsvisa etappmål som bör vara uppfyllda till år 2010. Sektorsmyndigheterna bör samordna, stödja och driva på arbetet inom den egna sektorn och utse samrådsorgan med handikapprörelsen.

Vilka myndigheter som skall ha sektorsansvar anses inte vara givet över tid utan bör fortlöpande ses över.

Nationellt tillgänglighetscenter

Handikappombudsmannen föreslås i handlingsplanen få i uppgift att vara ett nationellt tillgänglighetscenter som bör stimulera och driva på utvecklingen mot ett tillgängligare Sverige. Centret bör svara för kunskapsuppbyggnad, rådgivning, utveckling och samverkan. Det skulle därigenom få något av en normerande uppgift. Hjälpmedelsinstitutets erfarenhet och kompetens inom tillgänglighetsområdet skulle kunna vara till stor nytta i centrets verksamhet.

Tillgänglighetscentret bör få i uppgift att följa myndigheters, kommuners och andra organs utveckling inom tillgänglighetsområdet. Viktiga målgrupper för denna verksamhet är även näringsidkare, byggherrar och yrkesgrupper som till exempel arkitekter. Handikappombudsmannen bör även kunna stödja forskning och andra utvecklingsinsatser inom tillgänglighetsområdet.

Ett nationellt program för kompetensutveckling

För att förbättra bemötandet av personer som har funktionshinder föreslås Statens institut för särskilt utbildningsstöd (Sisus) få i uppgift att ta fram ett nationellt program för kompetensutveckling. Programmet bör utformas så att det kan utgöra en plattform för utbildning av offentliganställda, till exempel förtroendevalda, chefer, personal och andra som möter personer med funktionshinder. I grunden handlar det om att genom utbildning ge förutsättningar för en samsyn som dels kan bidra till förändrade attityder och inställningar, dels kan öka förståelsen för de behov och stöd människor med skilda förutsättningar har.

Tillkännagivanden från riksdagen

När riksdagen beslutade om propositionen gjordes fyra tillkännagivanden (bet. 1999/2000:SoU14, rskr. 1999/2000:240). Riksdagen uttalade att det fanns skäl att överväga och analysera behovet av sanktionsmöjligheter mot dem som inte lever upp till plan- och bygglagstiftningens krav på tillgänglighet och användbarhet och ansåg att regeringen borde åter-

komma till riksdagen med förslag i samband med den aviserade propositionen om skärpning av bestämmelser om tillgänglighet och användbarhet i plan- och bygglagstiftningen. Dessutom ansåg riksdagen att föreskrifterna om tillgänglighet till färdmedel behövde ses över och skärpas samt att sanktionsmöjligheter även i detta sammanhang borde övervägas och analyseras.

Riksdagen uttalade vidare att översynen av lagstiftningen om olaga diskriminering även skulle belysa frågan om tillgänglighet för personer med funktionshinder i vid bemärkelse samt att effekterna av ett nytt regelsystem för statsbidrag till handikapporganisationerna skulle följas upp – särskilt hur övergången påverkade de mindre organisationerna. Slutligen begärde riksdagen en belysning av de ekonomiska villkor som personer med funktionshinder lever under. I detta skulle ingå att belysa likheter och skillnader mellan kvinnor och män och att beräkna kostnaderna för ett mer vittomfattande högkostnadsskydd utifrån kostnader för bland annat läkarbesök och läkemedel, hjälpmedel, hemtjänst, färdtjänst etcetera.

3 Resultat och en blick framåt

Betydande insatser har gjorts under de två senaste åren för att förverkliga den nationella handlingsplanen för handikappolitiken. Tillgänglighetscentrets verksamhet har kommit igång, de sektorsmyndigheter som tillsammans med regeringen skall leda arbetet med att förverkliga de handikappolitiska målen har föreslagit etappmål, lagar och förordningar har trätt ikraft, utredningar har avslutats och nya har inletts, försöksprojekt pågår, nya statliga medel har satsats inom transportområdet, kulturområdet, IT-området och forskningen, handikapporganisationernas anslag har ökat, nya resurscentra har bildats och andra har omorganiserats etcetera.

Många statliga myndigheter och handikapporganisationer har varit inblandade i denna process. De har bidragit till att synliggöra de samband och de problem som medför att personer med funktionshinder inte behandlas lika som andra och att tillgänglighetsaspekter trots allt fortfarande väger ganska lätt i förhållande till andra aspekter. Bilderna har klarnat och de problembilder som finns måste regeringen tillsammans med alla andra inblandade analysera och arbeta vidare med. Alla goda förslag på förbättringsområden skall beredas noga och prövas, lagändringar behöver följas upp och nya uppdrag ges.

Det handikappolitiska arbetet är långsiktigt. För att nå resultat måste det finnas en strategi där alla samhällsaktörer har ett ansvar att genom val av effektiva åtgärder stegvis arbeta för att uppfylla delmål/etappmål. Det centrala är att visa att dessa processer nu har kommit igång samt att kunna redovisa resultat och genomtänkta insatser.

Arbetet inom regeringen

Handikappolitiken är ett tvärsektorielt politikområde och berör som sådant flera departement. Det ställer krav på att dialog och beredningsrutiner fungerar mellan departementen. För att arbetet med handikappoliti-

ken skall kunna bedrivas målinriktat och sammanhållet samt vara över-
skådligt behövs även en samordningsfunktion för de handikappolitiska
frågorna.

Regeringens handikappdelegation, som är regeringens samrådsorgan
med handikapprörelsen, har ombildats. Den statssekreterargrupp som
tidigare fanns för beredning och samordning av handikappfrågor har
upplösts. Statssekreterare har i stället utsetts av regeringen som ordinarie
ledamöter i delegationen (regeringsbeslut den 14 juli 2001). Samordi-
ningen av det handikappolitiska arbetet leds från Socialdepartementet.

I Regeringskansliet finns även en interdepartemental grupp bestående
av tjänstemän som samråder vid beredning av frågor som rör det handi-
kappolitiska området.

Betydelsefulla insatser inom de olika arbetsområdena

Bildandet av ett tillgänglighetscenter som skall vara myndigheter be-
hjälpbara när den nationella handikappolitiken konkretiseras och utveck-
las är ett viktigt steg inom arbetsområdet att se till att *handikapperspekti-
vet genomsyrar alla samhällssektorer*. Sektorsmyndigheterna kommer att
spela en central roll när etappmålen skall förverkligas och alla statliga
myndigheter har fått i uppgift att göra sina myndigheter tillgängliga.
Tydligare krav vid upphandling och antidiskrimineringsklausuler kom-
mer enligt regeringens bedömning också att kunna bidra till att handi-
kapperspektivet breddas samt till en ökad medvetenhet om begreppen
tillgänglighet, användbarhet, brukbarhet.

Handikapporganisationernas samhällsinsatser och opinionsbildande
roll har stor betydelse för att de handikappolitiska målen skall förverkli-
gas. Att förändra systemet för statsbidrag och att höja anslaget har därför
varit en prioriterad uppgift.

Det omfattande arbete som bedrivs för att göra kollektivtrafiken till-
gänglig för personer med funktionshinder är en viktig del inom arbets-
området att *skapa ett tillgängligt samhälle*. De statliga transportverkens
och Rikstrafikens arbete med att kartlägga och analysera problemen,
driva projekt och utveckla metoder för bristanalys m.m. kommer att ha
stor betydelse. Även Boverket har gjort betydelsefulla insatser genom
analyser, spridning av information och samverkan kring tillgänglighets-
frågor. Verket har pekat på viktiga förbättringsområden. Genom änd-
ringar i plan- och bygglagen kan vidare tydligare krav ställas på tillgäng-
lighet när allmänna platser iordningställs och ändras. Ändringar i lagen
avser också att enkelt avhjälpta hinder skall undanröjas i befintliga loka-
ler dit allmänheten har tillträde och på befintliga allmänna platser.

Inom utbildningspolitiken har många viktiga steg tagits mot en skola
för alla. Regeringen bedömer att satsningarna på specialpedagogiska frå-
gor, kvalitetsutveckling, kompetensutveckling, lärarutbildning, en ökning
av personaltäteten i skolor och fritidshem kommer att förbättra utbild-
ningssituationen för elever med funktionshinder. Möjligheterna att gå i
skolan i närheten av hemmet och bo tillsammans med sina föräldrar ökar.

Ökad tillgänglighet till kulturen, tillgängligare vallokaler och möjlighet
för personer med funktionshinder att som förtroendevalda kunna delta i
det politiska arbetet är andra områden som regeringen prioriterat.

Handikappombudsmannens arbete mot diskriminering av personer med funktionshinder är viktigt för att medvetandegöra grundläggande mänskliga rättigheter såsom allas lika värde. Den guide som Handikappombudsmannen sammanställt för att samla information om de insatser som finns för barn och ungdomar förtjänar också ett särskilt omnämnande. Regeringen bedömer att den kommer att vara till stor hjälp när familjer söker information om det stöd och den service som finns att tillgå.

Ett nationellt program för kompetensutveckling, vars syfte är *att förbättra bemötandet av personer med funktionshinder*, förväntas bli klart i januari 2003. Programmet består av tre delar. I en del beskrivs hur kön, ålder och etniskt ursprung kan påverka livssituationen för den som har funktionshinder. Kvinnor och män bemöts ofta olika vilket kan få konsekvenser för deras livsvillkor. För personer med annan etnisk bakgrund kan det vara speciellt svårt att få det stöd de har rätt till.

Regeringen anser att programmet kommer att utgöra en viktig plattform för att förändra attityder och inställningar samt öka förståelsen för de behov och stöd människor med funktionshinder har. Översynen av diskrimineringslagstiftningen är en annan betydelsefull insats inom arbetsområdet att förbättra bemötandet.

Regeringen anser dock att det är allvarligt och oacceptabelt att antalet icke verkställda beslut inom socialtjänstens område alltså är stort. Regeringen följer utvecklingen och effekterna av nuvarande bestämmelser om sanktionsavgift som kan åläggas kommuner som dröjer med att verkställa domar och avser att återkomma i frågan.

En blick framåt

Arbetet med att på ett mer samlat och målmedvetet sätt ta sig an det handikappolitiska arbetet har kommit igång. Många viktiga steg har tagits och många insatser i form av kartläggningar, utredningar, granskningar och projekt pågår. Den nationella handlingsplanen är dock långsiktig och det kommer att krävas satsningar från samhällets alla sektorer, myndigheter och organisationer för att bättre kunna leva upp till målen.

Det behövs en effektiv organisation för att stödja regeringens styrning av den framtida handikappolitiken. Det finns därför starka skäl att se över myndighetsstrukturen inom det handikappolitiska området för att effektivisera genomförandet av den nationella handlingsplanen för handikappolitiken. Inriktningen är att åstadkomma en samlad statlig organisation som blir effektiv och kraftfull – en samlad myndighets- och stabsfunktion.

Sektorsmyndigheter och de statliga myndigheterna har fått viktiga uppgifter för att förbättra bland annat tillgängligheten. En stor del av det framtida arbetet inom de prioriterade arbetsområdena kommer därför att ligga på myndigheterna. Många utredningar har satts igång, andra skall beredas och lagförslag övervägas. Lagars effekter och andra åtgärder skall följas upp. Det är viktigt att de olika huvudmännen tar sitt ansvar, samverkar och föregår med gott exempel. Regeringen anser att ansvars- och finansieringsprincipen är en viktig del i det arbete som pågår. Kostnader för nödvändiga anpassningsåtgärder skall så långt det är möjligt finansieras inom ramen för den ordinarie verksamheten.

Regeringen anser vidare att det programarbete som bedrivits bör ge goda förutsättningar för det fortsatta arbetet med kompetensutveckling av personal inom olika samhällsområden i syfte att personer med funktionshinder skall bli bemötta med respekt och värdighet utan att diskrimineras. Viktiga inslag i det fortsatta arbetet är bland annat att åstadkomma en samsyn kring frågor som rör bemötande, samordning och effektiva genomförandeprocesser.

Barnperspektivet i handlingsplanen

Sverige har åtagit sig att följa FN:s konvention om barnets rättigheter. Barnkonventionen sätter barnets mänskliga rättigheter, intressen och behov i centrum. Den genomsyras av tanken att barn skall respekteras och att samhällets insatser skall utgå från vad som är bäst för barnet. Särskild hänsyn skall tas till barnets utsatthet och sårbarhet. Alla rättigheter i barnkonventionen gäller lika även för barn med funktionshinder. Staterna som åtagit sig att följa barnkonventionen har en skyldighet att se till att även barn med funktionshinder kommer i åtnjutande av de rättigheter som omfattas av konventionen. Därutöver finns en särskild artikel som riktar sig till barn med funktionshinder, där de alldeles särskilda behov som dessa barn kan ha lyfts fram.

Barnperspektivet skall finnas med inom alla prioriterade arbetsområden i handlingsplanen. Det handikappolitiska arbetet skall inriktas särskilt på att ge barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder förutsättningar för självständighet och självbestämmande. För att barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder skall ha lika möjligheter som andra och kunna ta del av sina rättigheter och fullgöra sina skyldigheter krävs att samhället och den omgivande miljön är tillgänglig även där framför allt barn vistas.

Föräldrar till barn med omfattande funktionshinder har stort behov av stöd och insatser för att kunna fungera som en vanlig familj. Stödet och insatserna måste vara utformat så att det passar hela familjen vilket fordrar individuella lösningar, ett begränsat antal inblandade personer och att insatser samordnas. Brister samordningen och det blir för många personer kring barnet och familjen finns risken att föräldrarna får använda alltför mycket av sin tid att själva svara för samordningen i stället för att vara föräldrar samtidigt som barnet och eventuella syskon kan uppleva otrygghet. För att föräldrar ska ha en möjlighet att utföra stora delar av omvårdnaden är det viktigt att tillgodose deras behov av avlastning och möjlighet att ge övriga syskon i familjen den uppmärksamhet, det stöd och den omsorg som de behöver.

Barn och ungdomar lyfts särskilt fram inom utbildningspolitikens område. De lyfts även fram i frågor som rör kulturpolitiken och utvecklandet av barnböcker och film. Ytterligare områden är landstingens barn- och ungdomshabilitering och hjälpmedel inom utbildningen. I skrivelsen redogörs också för ett uppdrag till Riksförsäkringsverket om tillämpningen av barns rätt till personlig assistans och assistansersättning (se avsnitt 8.1.4)

Det har blivit allt mer uppenbart att kvinnor och män inte vinner delaktighet på samma villkor, att möjligheterna till inflytande inte är desamma för båda könen och att självständighet och oberoende inte har samma innebörd för kvinnor med funktionshinder som för män. Kvinnors och mäns roller och livsvillkor skiljer sig också åt på många sätt. Det innebär att regler, rutiner, bedömningar och lagtolkningar får olika konsekvenser för kvinnor respektive män. Det gäller också i hög grad flickor/kvinnor och pojkar/män med funktionshinder. Den samlade kunskapen om jämställdhetsperspektiv på handikappfrågorna måste öka och jämställdhetsperspektivet skall genomsyra det fortsatta arbetet med att genomföra handlingsplanen. Detta är inte bara en rättvisefråga utan handlar också om att höja kvaliteten i de insatser som görs.

Inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten innebär jämställdhet att kvinnor och män oavsett ålder, socioekonomisk bakgrund, etnisk tillhörighet och funktionshinder har tillgång till vård och sociala insatser av god kvalitet på lika villkor. Senare års forskning inom hälso- och sjukvården visar dock att förmågan att anpassa bemötande och behandling efter kvinnors och mäns olika behov och förutsättningar har brister i många avseenden.

Kunskap om de skillnader som finns mellan kvinnor och män, flickor och pojkar skulle öka om det statistiska underlaget förbättrades. För att statliga och kommunala myndigheter skall kunna planera och prioritera åtgärder för att rätta till brister i verksamheten behöver de kunskap om de skillnader som finns mellan könen. Statistik behövs också om missförhållanden och våld som flickor och kvinnor med omfattande funktionshinder utsätts för inom ramen för de omsorger som ges. Det skulle kunna utgöra underlag för att motverka missförhållanden och ge skydd åt dem som är utsatta för övergrepp.

Regeringen har uppdragit åt Socialstyrelsen att i samverkan med kommuner och landsting och berörda myndigheter följa upp, analysera och redovisa könsskillnader inom hälso- och sjukvårdens och socialtjänstens verksamhetsområden och vid behov lämna förslag till åtgärder som kan bidra till att öka jämställdheten inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten. Socialstyrelsen skall också redovisa vilka åtgärder som genomförts i kommuner och landsting för att främja jämställdhet samt resultatet av dessa. Målsättningen är att utveckla praktiska verktyg som kommuner och landsting kan använda som hjälpmedel för att utveckla könsperspektivet i sitt arbete.

Inom Regeringskansliet bereds för närvarande frågan om att i lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade införa vissa bestämmelser som finns i socialtjänstlagen. Bestämmelsen om anmälningsplikt, den s.k. Lex Sarah (14 kap 2 § socialtjänstlagen [2001:453]) ingår i beredningsunderlaget.

4 Redovisning av insatser inom de tre arbetsområdena

Skr. 2002/03:25

Hindren för delaktighet skall så långt det är möjligt undanröjas. I handlingsplanen presenteras flera konkreta åtgärder hur detta arbete skall bedrivas inom de arbetsområden som skall prioriteras de närmaste åren. För en del åtgärder anges även tidsramar. Vissa insatser är långsiktiga medan andra har genomförts omedelbart. I några fall krävs investeringar. För andra åtgärder handlar det mer om attitydförändringar. Det behöver drivas projekt och genomföras kartläggningar, undersökningar och analyser. Totalt sett gäller handlingsplanen fram till år 2010. Samhällets alla sektorer är involverade i arbetet och åtgärderna berör myndigheter, institutioner, organisationer, transportörer, butiker, byggare, och många andra.

Skrivelsen följer handlingsplanens arbetsområden – se till att handikapperspektivet genomsyrar alla samhällssektorer avsnitt 5, skapa ett tillgängligt samhälle avsnitt 6 och förbättra bemötandet avsnitt 7. De två sistnämnda arbetsområdena delas in i olika sektorsområden – demokrati-frågor, kommunikationer, arbetsliv, utbildning och kompetensutveckling, sociala frågor och hälso- och sjukvårdsfrågor, miljö och boende samt kulturliv, media och språk. Många av åtgärderna överlappar av naturliga skäl både arbets- och sektorsområden.

Redovisade satsningar knyts till regeringens bedömningar i handlingsplanen. De återges i sammanfattande form inför varje redovisning.

5 Ett handikapperspektiv som genomsyrar alla samhällssektorer

Handikapperspektivet skall genomsyra alla samhällssektorer och finnas integrerad i den ordinarie verksamheten på ett självklart sätt. Lokaler, verksamhet och information bör vara tillgängliga för alla oavsett om en person har funktionshinder eller inte. Utbildningen för elever med funktionshinder bör utformas så att eleverna kan delta i den ordinarie undervisningen. Politiken inom arbetsområdet skall bedrivas så att personer med funktionshinder får tillträde till arbetsmarknaden. Hälso- och sjukvården skall ge möjlighet till rehabilitering, habilitering och tillgång till hjälpmedel så att de hinder funktionsnedsättningar ger minimeras. Särskilda insatser skall vara ett komplement och inte ett alternativ.

Staten skall föregå med gott exempel och alla statliga myndigheter har därför ett särskilt ansvar för att handikapperspektivet införlivas inom sina politikområden. Vissa sektorsmyndigheter har getts ett större ansvar än andra myndigheter för att målen för handikappolitiken skall kunna bli verklighet. Enligt ansvars- och finansieringsprincipen skall kostnader för nödvändiga åtgärder, så långt det är möjligt, finansieras inom ramen för den ordinarie verksamheten.

Sammanfattning och slutsats: Det nationella tillgänglighetscentrets arbete med att stödja och hjälpa myndigheter att göra Sverige tillgängligare har kommit igång. Statliga myndigheter skall göra inventeringar av de hinder som skapar otillgänglighet och upprätta handlingsplaner för att deras lokaler liksom deras verksamhet och information skall göras tillgängliga.

Sektorsmyndigheter har utsetts och dessa myndigheter har i samråd med Handikappombudsmannen och andra myndigheter definierat sin roll. Regeringen kommer att besluta om etappmål som skall vara uppfyllda till 2010. Resultatet av arbetet skall sedan årligen redovisas till regeringen.

I lagen (1992:1528) om offentlig upphandling finns numera en bestämmelse som förtydligar att den som upphandlar kan ställa särskilda krav på anpassning (1 kap 18 b §). Särskilda kontraktsvillkor, så kallade antidiskrimineringsklausuler, har också tagits fram.

Arbetet går nu vidare i nästa fas när de statliga myndigheterna skall arbeta mer konkret med tillgänglighetsfrågor och med att förverkliga etappmål. Regeringen avser dessutom att inom kort tillsätta en utredning för att se över myndighetsstrukturen för det handikappolitiska arbetet i syfte att effektivisera genomförandet av den nationella handlingsplanen. Regeringen kommer vidare att se över om handikapperspektivet beaktas i villkoren för olika statliga stöd och vid behov skärpa kraven.

Konceptet Design för alla bör genomsyra statens arbete inom arkitektur, formgivning och design. Dessutom behöver kunskapen om områden där det saknas regler för tillgänglighet öka. Det utredningsarbete och de utredningar som pågår inom detta område kommer att ligga till grund för fortsatta initiativ från regeringens sida.

5.1.1 Ett nationellt tillgänglighetscenter

Åtgärd och bakgrund i handlingsplanen

Ett nationellt tillgänglighetscenter för rådgivning, kunskapsuppbyggnad, utveckling och samverkan skapas.

Handikappombudsmannen får i uppdrag att precisera vad som bör avses med tillgänglighet.

Att identifiera och undanröja hinder för att nå full delaktighet i samhället för personer med funktionshinder är en av kärnfrågorna i handlingsplanen. De statliga myndigheterna skall vara ett föredöme och intensifiera arbetet med att göra sina respektive verksamheter tillgängliga och det skall utses sektorsmyndigheter som skall leda detta arbete.

Ofta saknas det kunskap om vilken betydelse tillgängligheten har för personer med funktionshinder. Det saknas också samlad kunskap om metoder för att uppnå god tillgänglighet, kunskapsutveckling, exempel på bra lösningar och information. Det behövs också någon som samord-

nar och samlar de resurser som finns samt sammanställer och närmare konkretiserar kunskap på området. Därför beslutade riksdagen i och med antagandet av den nationella handlingsplanen att Handikappombudsmannen utöver sina övriga funktioner skall bygga upp och ansvara för ett nationellt tillgänglighetscenter.

Viktiga målgrupper för tillgänglighetscentrets arbetsuppgifter är förutom statliga och kommunala myndigheter även näringsidkare, byggherrar och yrkesgrupper som till exempel arkitekter. Handikappombudsmannen bör även kunna stödja forskning och andra utvecklingsinsatser inom området.

Genomförda åtgärder

Tillgänglighetscentrets uppgifter har reglerats i en instruktion

Handikappombudsmannen har från och med år 2001 fått ett årligt anslagstillskott på 7 miljoner kronor för att driva verksamheten i tillgänglighetscentret. Centrets uppgifter – det vill säga att svara för uppbyggnad, utveckling, förmedling av kunskap, rådgivning och samverkan med berörda för att göra samhället tillgängligt – har reglerats i Handikappombudsmannens instruktion (SFS 1994:949 med ändring SFS 2000:1170 2 § p. 7) och gäller från den 1 januari 2001.

Under det första året byggdes tillgänglighetscentret upp och det har idag sex heltidsanställda. Centret stöder och vägleder de sektorsmyndigheter som har ett särskilt ansvar för genomförandet av de handikappolitiska målen i arbetet med att utforma förslag till etappmål för respektive sektorsverksamhet. Centret har även arbetat med att ta fram rekommendationer för tillgänglighet.

Rekommendationer om tillgänglighet

Handikappombudsmannen har haft i uppdrag att till den 1 juli 2002 ta fram ett underlag om krav på tillgänglighet för personer med funktionshinder till myndigheternas lokaler, information och övrig verksamhet (regleringsbrev för Handikappombudsmannen budgetåret 2002). Det förslag som presenterats för regeringen utgör ett omfattande underlag och täcker in flertalet av de infallsvinklar som tillgänglighetsbegreppet kan rymma. Underlaget kommer därför att tjäna som rekommendationer när myndigheterna skall upprätta sina handlingsplaner och göra prioriteringar. Rekommendationerna kommer att spridas och finnas tillgängliga på Internet.

Fortsatta insatser

Under år 2003 kommer Handikappombudsmannen, utöver de verksamheter som pågår, att bland annat få i uppgift att stödja de statliga myndigheterna i tillgänglighetsarbetet genom att utveckla, förankra och sprida riktlinjer. Handikappombudsmannen skall i detta arbete integrera ett jämställdhetsperspektiv så att hänsyn tas till att kvinnors och mäns livsvillkor skiljer sig åt på många sätt.

Åtgärd och bakgrund i handlingsplanen

Statliga myndigheter bör integrera handikapperspektivet i den ordinarie verksamheten – lokaler, verksamhet och information bör göras tillgängliga; tillgänglighet och användbarhet bör genomsyra statliga byggprojekt; handlingsplaner om hur tillgänglighet kan uppnås till år 2005 bör tas fram.

Handikapperspektivet skall vara en självklar del i varje myndighets ordinarie verksamhet. Myndigheter skall behandla alla människor likvärdigt oavsett funktionsnedsättningar, kön, ålder eller etnisk tillhörighet. Alla är vi delar i ett samhälle och har rätt att på likvärdiga villkor få del av de varor och tjänster som samhället producerar.

De brister i tillgänglighet och användbarhet som finns behöver åtgärdas och i detta arbete skall statliga myndigheter och institutioner vara ett föredöme. Det finns brister även i tillgänglig information och många personer känner sig utestängda från den service som andra medborgare får. Frågan om tillgänglig information måste ses som en del i myndigheternas arbete och varje myndighet har ansvar för att personer med funktionshinder kan ta del av myndighetens publikationer, informationsmaterial etcetera.

Målet är att stora och besöksviktiga myndigheter skall göra sin verksamhet tillgänglig fram till år 2005. Det skall ske genom handlingsplaner som redovisar hur myndigheters lokaler, information och övriga verksamhet kan göras tillgänglig och användbar. Det bör även ske inom ramen för ansvars- och finansieringsprincipen. Undantag bör endast medges om kraven skulle medföra betydande ekonomiska och organisatoriska svårigheter.

Även i rollen som byggherre skall staten vara ett föredöme. Tillgänglighetskraven och kraven på användbarhet skall finnas med vid upphandling i samband med byggprojekt. Krav på tillgänglighet och användbarhet finns i lagstiftning och den upphandlade myndigheten kan således redan ange de preciseringar i utformningen av byggnadsprojekt som krävs för att byggnader skall uppfylla kraven på tillgänglighet. Men tillämpningen av tillgänglighetskravet behöver förtydligas i programhandlingar och underlag för upphandling.

Genomförda åtgärder

Förordning om statliga myndigheters skyldigheter

Myndigheternas skyldigheter på det handikappolitiska området har reglerats i förordningen (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken. Förordningen, som började gälla den 1 september 2001, föreskriver att de statliga myndigheterna skall utforma och bedriva sin verksamhet med beaktande av de handikappolitiska målen och särskilt verka för att deras lokaler liksom deras verksamhet och information är tillgänglig. För att genomföra detta skall myndigheterna göra inventeringar av de hinder som skapar otillgänglighet och upprätta handlingsplaner.

Handikappombudsmannen har haft regeringens uppdrag att identifiera de stora och besöksviktiga myndigheterna (regeringsbeslut den 7 juni 2001, dnr S2000/3934/ST). Uppdraget redovisades i oktober 2001 (Skrivelse med redovisning av regeringsuppdrag – Identifiering av stora och besöksviktiga myndigheter, dnr S2001/9362/ST).

Handikappombudsmannen har identifierat ett mycket stort antal myndigheter som stora och besöksviktiga. Inventeringen visade att det krävs en bredare ansats och att betydligt fler myndigheter behöver involveras i det fortsatta arbetet. Regeringens uppfattning är att samma krav skall ställas på alla myndigheter för att på ett bättre sätt tillgodose de ambitioner som uttrycks i handlingsplanen.

Handikappombudsmannen får i uppgift att stödja och att utveckla metoder för att följa myndigheternas tillgänglighetsarbete. Handikappombudsmannen skall under år 2003 dessutom kartlägga hur många myndigheter som upprättat handlingsplaner.

Tillgänglighet i statliga byggprojekt m.m.

Vid upphandling av statliga byggprojekt kan staten enligt lagen (1992:1528) om offentlig upphandling ange de krav på anpassning som efterfrågas i syfte att uppnå tillgänglighet. Det görs i de tekniska specifikationerna för projektet. Kraven kan anges i detalj eller som en funktion, till exempel att full anpassning skall gälla för byggprojektet.

I propositionen Ändringar i lagen om offentlig upphandling m.m. föreslog regeringen en ny regel som förtydligar att den som upphandlar kan ställa som krav att anbudsgivarna i sina anbud bekräftar att de åtar sig att uppfylla särskilda villkor som anges i kontraktet. En förutsättning är dock att sådana särskilda villkor framgår av annonsen om upphandling. Riksdagen har antagit förslaget och lagändringen började gälla den 1 juli 2002 (prop. 2001/02:142, bet. 2001/02:FiU12, rskr. 2001/02:324).

För att de som upphandlar skall få vägledning i vilken typ av kontraktsvillkor som kan ställas, har regeringen uppdragit åt Nämnden för offentlig upphandling att ta fram exempel på särskilda kontraktsvillkor – så kallade antidiskrimineringsklausuler. Uppdraget redovisades till regeringen i juni 2002 (Rapport från Nämnden för offentlig upphandling med exempel på antidiskrimineringsklausuler som kan användas i upphandlingskontrakt – den 31 maj 2002, dnr 2002/0019-28).

De exempel på antidiskrimineringsklausuler som presenterats har utarbetats efter samråd med diskrimineringsombudsmännen, fackliga organisationer, kommun- och landstingsförbunden samt näringslivsorganisationer. En av klausulerna innebär att leverantören, när uppdrag utförs i Sverige, skall följa bland annat lagen (1999:132) om förbud mot diskriminering i arbetslivet av personer med funktionshinder. Klausulen, som skall användas i samband med upphandling av tjänster samt bygg- och anläggningsentreprenader, har en generell utformning där leverantören åtar sig att redovisa vilka åtgärder som görs i syfte att följa antidiskrimineringslagstiftningen. I avtalet kan även skrivas in krav på vite vid avtalsbrott.

Ett förslag till nya direktiv för att samordna tillvägagångssätten vid offentlig upphandling har tagits fram av Europeiska kommissionen. Förhandlingar inom Ministerrådet har lett till en politisk överenskommelse om innehållet. I förslaget till direktiv förtydligas reglerna om tekniska specifikationer så att specifikationerna kan utformas som funktionskrav. Kraven måste dock vara så preciserade att anbudsgivarna kan se hur kraven skall uppfyllas.

Direktiven innehåller också en artikel i vilken bland annat anges att sociala hänsyn kan ställas som villkor för att genomföra en upphandling. Villkoren kan till exempel syfta till att främja yrkesutbildning på arbetsplatsen och anställning av personer som har särskilda svårigheter att komma in på arbetsmarknaden. Villkoren kan också syfta till att främja jämställdhet på arbetsplatsen.

Fortsatta insatser

Tillgängligare myndigheter

Myndigheternas skyldigheter på det handikappolitiska området är nu formaliserad. Arbetet att ta fram handlingsplaner har påbörjats. Utgångspunkten för tillgänglighetsarbetet är de rekommendationer som utarbetats av Handikappombudsmannen.

Handikappombudsmannen skall stödja de statliga myndigheterna genom att utveckla, förankra och sprida riktlinjer för myndigheternas arbete samt utveckla metoder för uppföljning. Enligt regleringsbrev för budgetår 2003 får Handikappombudsmannen i uppdrag att genomföra en kartläggning av hur många myndigheter som upprättat handlingsplaner för hur deras lokaler och verksamhet skall bli tillgängligare. Handikappombudsmannen skall också redovisa insatser i syfte att främja jämställdhetsperspektivet i arbetet med att utveckla, förankra och sprida riktlinjer om tillgänglighet. Regeringen kommer vid behov att initiera ytterligare initiativ eller insatser.

Myndighetsstrukturen inom det handikappolitiska arbetet

För att varje samhällssektor på det handikappolitiska området skall kunna genomföra de mål och uppgifter som ligger inom deras ansvarsområde krävs ett professionellt stöd till alla inblandade. Detta stöd är idag upp-splittrat – med ibland en otydlig gränsdragning mellan de olika myndigheterna. Det finns därför en risk att samordningen brister och att effekten av arbetet med genomförandet av den nationella handlingsplanen försvagas.

Handikappombudsmannen har som huvuduppgift att följa och bevaka rättigheter och villkor för personer med funktionshinder. Uppgiften att bygga upp ett nationellt tillgänglighetscenter, som skall stödja offentliga myndigheters arbete med tillgänglighetsfrågor, tillkom i och med att riksdagen antog den nationella handlingsplanen. Ombudsmannafunktionen har en mer fristående ställning medan tillgänglighetscentrat har en mer traditionell stabsfunktion till regeringen.

Hjälpmiddelsinstitutet är en organisation med tredelat ägarskap mellan regeringen, Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet. Institutets uppgift är att medverka till utveckling av hjälpmedel och hjälpmedelsverksamheter samt bidra till förbättrad tillgänglighet. Delar av Hjälpmiddelsinstitutets verksamhet sammanfaller med tillgänglighetscentrets.

Statens institut för särskilt utbildningsstöd (Sisus) har sin verksamhet riktad mot utbildningssektorn. Institutet beslutar bland annat om olika former av socialt och pedagogiskt stöd. I samband med beslutet om den nationella handlingsplanen fick Sisus i uppdrag att ansvara för utbildnings- och informationsinsatser för att förbättra bemötandet av personer med funktionshinder i samhället. Även dessa uppgifter har beröringspunkter med de uppgifter som tillgänglighetscentret har.

Regeringen avser att inom kort tillsätta en utredning med uppgift att se över myndighetsstrukturen.

Tillgänglighet i statliga byggprojekt

Regeringen kommer år 2004 att utvärdera användningen av särskilda kontraktsvillkor och den av Nämnden för offentlig upphandling framtagna klausulen som skall motverka diskriminering i arbetslivet.

5.1.3 Sektorsmyndigheter

Åtgärd och bakgrund i handlingsplanen

Sektorsmyndigheter med särskilt ansvar för att de nationella målen förverkligas skall utses.

Dessa myndigheter får i uppdrag att för respektive verksamhetsområde utarbeta uppföljningsbara etappmål som kan vara uppfyllda till 2010.

De statliga myndigheter som på central nivå har ansvar för en samhällssektor spelar en viktig roll i arbetet med att förverkliga de nationella målen. Ett antal av dessa myndigheter skall utses till sektorsmyndigheter med ett särskilt stort ansvar att leda arbetet för att förverkliga målen. Vilka myndigheter som skall vara sektorsmyndigheter är inte givet över tid utan kommer fortlöpande att ses över.

Sektorsmyndigheternas uppgift skall vara att samordna, stödja, stimulera och vara pådrivande i förhållande till andra myndigheter som verkar inom samma sektor. Sektorsmyndigheterna bör även bilda ett samrådsorgan där representanter för handikappörelsen ingår.

För att sektorsmyndigheterna skall kunna bidra till och ha kunskap om att de handikappolitiska målen får genomslag skall de utforma konkreta uppföljningsbara etappmål inom respektive sektor.

Genomförda åtgärder

Skr. 2002/03:25

Sektorsmyndigheter har utsetts

De myndigheter som sedan år 2002 har ett särskilt sektorsansvar är Arbetsmarknadsstyrelsen, Arbetsmiljöverket, Banverket, Boverket, Konsumentverket, Luftfartsverket, Post- och telestyrelsen, Riksantikvarieämbetet, Sjöfartsverket, Statens Skolverk, Socialstyrelsen, Statens kulturråd och Vägverket. Varje myndighet skall verka för att de handikappolitiska målen uppnås inom verksamhetsområdet som myndigheten representerar.

Ytterligare en sektorsmyndighet

Regeringen har även utsett Riksförsäkringsverket till en sektorsmyndighet. Sektorsansvaret gäller från november 2002.

Sektorsmyndigheterna tar fram etappmål m.m.

Enligt handlingsplanen skall i varje sektorsmyndighets instruktion preciseras att myndigheten har ett sektorsansvar för handikappfrågor. Myndigheterna skall definiera sin roll, arbetets omfattning, eventuella hinder och på vilket sätt de handikappolitiska målen skall integreras i verksamheten. Av tabellen framgår hur långt arbetet fortskridit.

Sektorsmyndighet	Inskrivet i instruktion	Formulera etappmål	Redovisat/Redovisas
Arbetsmarknadsstyrelsen	Ja	Under år 2002	Juni 2002
Arbetsmiljöverket	Ja	Under år 2002	Delredovisat
Banverket	Ja*	Under år 2002	Oktober 2002
Boverket	Ja	Under år 2002	Juni 2002
Konsumentverket	Ja	Under år 2002	Delredovisat
Luftfartsverket	Ja*	Under år 2002	Oktober 2002
Post- och telestyrelsen	Ja	Under år 2002	Juli 2002
Riksförsäkringsverket	Ja	Under år 2003	Juni 2003
Riksantikvarieämbetet	Ja	Under år 2002	Juni 2002
Sjöfartsverket	Ja*	Under år 2002	Oktober 2002
Skolverket	Ja	Under år 2002	September 2002
Socialstyrelsen	Ja	Under år 2002	Juni 2002
Statens kulturråd	Ja	Under år 2002	Augusti 2002
Vägverket	Ja*	Under år 2002	Oktober 2002

*De fyra transportmyndigheterna – Banverket, Luftfartsverket, Sjöfartsverket och Vägverket – har enligt sina respektive instruktioner ett ansvar för att göra trafik tillgänglig för personer med funktionshinder.

Statens institut för kommunikationsanalys (SIKA) fick i regleringsbrevet för år 2002 i uppdrag att utarbeta och lämna förslag till etappmål för de fyra transportmyndigheterna. Det arbetet har skett i nära samarbete med trafikverken och avrapporterats i oktober 2002.

Konsumentverket och Arbetsmiljöverket skall senast den 31 december 2002 presentera den slutliga rapporten.

För ett antal sektorsmyndigheter beslutar regeringen i regleringsbrev för budgetår 2003 om mål, uppdrag och/eller återrapporteringskrav. Beslut tas inom kort.

Mål och uppdrag som bereds inom Regeringskansliet omfattar bland annat

- Jämförande statistik och insatser som kan öka andelen arbetsgivare som är positiva till att anställa arbetssökande med nedsatt arbetsförmåga på grund av funktionshinder.
- Insatser för att kraven på tillgänglighet och användbarhet i byggprocessen och byggandet skall beaktas bättre.
- Insatser för att den kulturhistoriska miljön och bebyggelsen så långt det är möjligt skall göras tillgänglig.
- Uppbyggnad dels av system som kan beskriva levnadsförhållanden för personer med funktionshinder, dels system för att följa upp rehabilitering och habilitering i samverkan.
- Insatser för att andelen personer med funktionshinder som kan utnyttja olika transportsystem skall öka och uppbyggnad av uppföljningssystem för att kunna följa utvecklingen inom transportområdet, standards för att underlätta tillgängligheten av transportsystemets gemensamma delar och förslag till sociala konsekvensbeskrivningar av planerade åtgärder inom transportområdet.

Handikappombudsmannen skall stödja och följa sektorsmyndigheterna

Handikappombudsmannen har under år 2002 i uppdrag att genom stöd och samordning bidra till att sektorsmyndigheterna kan definiera sina roller i relation till de handikappolitiska målen och redovisa förslag på etappmål (regleringsbrev för Handikappombudsmannen budgetåret 2002). Dessutom skall Handikappombudsmannen lämna en lägesrapport för hur de olika sektorsmyndigheterna har bedrivit arbetet med att ta fram metoder för analys, konsekvensbeskrivning och uppföljning av etappmålen under år 2002.

Fortsatta insatser

Sektorsmyndigheterna har bedrivit ett aktivt och ambitiöst arbete med att ta fram förslag till etappmål för sin sektor. Arbetet har som regel genomförts i samverkan med övriga myndigheter inom respektive sektor, med andra sektorsmyndigheter och i samråd med Handikappombudsmannen.

För en del myndigheter fastställs etappmål/uppdrag i regleringsbrev för budgetår 2003. För övriga pågår beredning av respektive myndighets förslag. Resultaten av de uppföljningar som genomförs kommer årligen att redovisas för regeringen. Uppföljningarna skall där det är relevant rymma jämställdhetsaspekter.

Åtgärd och bakgrund i handlingsplanen

Tillgänglighet och användbarhet bör beaktas vid all statlig upphandling.

Alla åtgärder som finansieras med statligt stöd bör rymma ett handikapperspektiv.

Staten upphandlar varor, tjänster och annat till ett mycket stort värde. Staten har också som normgivare, byggherre, inköpare, förvaltare och hyresgäst ett ansvar att ställa särskilt höga krav på tillgänglighet och att alla så långt det är möjligt skall kunna använda samma varor och tjänster. Tillgänglighet och användbarhet bör med andra ord vara en ledstjärna vid all statlig upphandling. Här har konceptet ”Design för alla” en stor betydelse.

Som ett ytterligare led i strävan att göra samhället tillgängligt för alla bör handikapperspektivet – och då särskilt tillgänglighetsaspekter – beaktas vid åtgärder som finansieras med statliga medel.

Genomförda åtgärder

Inom ramen för tillgänglighetscentret har Handikappombudsmannen i uppgift att informera staten och det övriga offentliga Sverige att krav kan ställas vid offentlig upphandling. Handikappombudsmannen kan även ange vilka krav som bör ställas.

Fortsatta insatser

Regeringen har i budgetpropositionen för år 2003 föreslagit att ansvaret för den statliga inköpssamordningen övergår till Statskontoret. Regeringen avser att ge Statskontoret i uppdrag att se över om tillgänglighet beaktas i de statliga ramavtalen.

Olika statliga stödåtgärder uppgår till betydande belopp och utgör ett viktigt ekonomiskt styrmedel för att uppnå olika politiska mål. Regeringen avser att se över om handikapperspektivet beaktas i villkoren för olika statliga stöd, särskilt när det gäller tillgänglighet, och vid behov skärpa kraven.

5.1.5 Design för alla

Åtgärd och bakgrund i handlingsplanen

Konceptet ”Design för alla” bör genomsyra statens arbete inom arkitektur, formgivning och design.

Konceptet ”Design för alla” innebär att produkter, bruksföremål, byggnader, IT-produkter, inomhus- och utomhusmiljöer samt tjänster bör vara tillgängliga och användbara för alla människor så långt detta över huvud taget är möjligt. Det leder till minskat behov av särlösningar samt att tillgänglighets- och användbarhetsaspekter skulle kunna finnas med redan i

planeringskedet. Behovet av anpassning i efterhand kan dessutom minska med ökad allmän tillgänglighet redan från början.

För att komma närmare målet bör yrkesgrupper, som i sitt arbete kan påverka utformningen av miljöer och produkter, redan i skolan få utbildning i termer av tillgänglighet och användbarhet med beaktande av de estetiska värdena. Inslag av konceptet ”Design för alla” bör med andra ord öka i utbildningen.

Genomförda åtgärder

Kartläggning av tillgänglighet, användbarhet och brukbarhet i utbildning

Högskoleverket har haft regeringens uppdrag att kartlägga med vilket innehåll, i vilken omfattning och på vilket sätt kunskap om tillgänglighet, användbarhet och brukbarhet förmedlas i arkitekt- och designutbildningar i högskolan (dnr U2000/2714/UH).

Uppdraget redovisades i juni 2000 och visar att det i samtliga berörda utbildningar finns inslag som belyser tillgänglighet, användbarhet och brukbarhet även om intrycket är att områdena är mer tillgodosedda i designutbildningar än i arkitektutbildningar. Det är vanligast att kunskap om tillgänglighet, användbarhet och brukbarhet integreras i bredare kurser för att på ett mer självklart sätt ingå i ett sammanhang. Det förekommer även att det finns särskilda kurser eller andra utbildningsmoment som belyser dessa perspektiv.

Högskoleverket har i sina rapporter från utredningar och utvärderingar av arkitektutbildningarna (Högskoleverkets rapport 1998:8 R) respektive designutbildningarna (Högskoleverkets rapport 2000:11 R) understrukit att det är angeläget att forskning och forskarutbildning utvecklas inom områdena eftersom forskning som har betydelse för tillgänglighet, användbarhet och brukbarhet idag är liten.

Aktiviteter i samband med Arkitekturåret 2001

Under Arkitekturåret 2001 genomförde Riksantikvarieämbetet tillsammans med Statens fastighetsverk en tävling för arkitekturstuderande för att öka tillgängligheten till kulturmiljöer. Det vinnande förslaget visade hur skeppssättningen Ales stenar kan göras tillgänglig. Upprinnelsen till tävlingen var ett regeringsuppdrag till myndigheterna att genomföra verksamheter under året.

Initiativ togs också till samverkan mellan universitet och högskolor, med utbildningar inom arkitekt-, inrednings- och landskapsarkitektyrkena, handikapporganisationerna och Handikappombudsmannen kring frågor om hur tillgängligheten i olika miljöer kan stärkas inom de olika utbildningarna.

En konferens med titeln Form och funktion – konsten att skapa en tillgänglig miljö – genomfördes i mars 2001 av Statens institut för särskilt utbildningsstöd (Sisus) i Lund. Konferensen behandlade frågan om fysisk tillgänglighet vid universitet och högskolor. Konferensdeltagarna inspirerades bland annat av goda exempel.

Akademiska hus genomförde under åren 2000 och 2001 en inventering av tillgängligheten till samtliga universitet och högskolor inom ramen för Arkitekturåret. Fel och brister kartlades. Inventeringen resulterade i en handlingsplan för att öka tillgängligheten. Planen har fastställts och insatser genomförs successivt enligt planens intentioner under åren 2001–2003.

Regeringen uppdrog i juni 2002 till en särskild utredare att se över vissa frågor som rör förbättrat skydd för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse (Dir. 2002:96). I uppdraget ingår även att analysera hur kravet på tillgänglighet, enligt målen för den nationella handlingsplanen för handikappolitiken, på lämpligt sätt kan förenas med behovet av skydd för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.

5.1.6 Reglering av tillgänglighet

Åtgärd och bakgrund i handlingsplanen

Översyn av områden där det inte finns regler om tillgänglighet.

Det finns ett flertal lagar och regler som berör kvinnor och män med funktionshinder men relativt få av dessa kräver generell tillgänglighet. På många områden saknas helt riktlinjer och lagstiftning om tillgänglighet och användbarhet. Till exempel saknas det regler för tillgänglighet till bankomater och biljettautomater, regler för tillgänglighet till media och kultur, tillgänglighet till offentliga tjänster och service etcetera.

Det behövs mer kunskap om på vilka områden det saknas lagstiftning eller annan reglering för tillgänglighet och i vilken utsträckning nuvarande regelverk hindrar eller utestänger kvinnor och män med funktionshinder från att ta del av samhällets service, varor och tjänster.

I samband med att handlingsplanen för handikappolitiken beslutades uttalade riksdagen vidare att översynen av lagstiftningen om olaga diskriminering även skulle belysa frågan om tillgänglighet för personer med funktionshinder i vid bemärkelse (bet. 1999/2000:SoU14, rskr. 1999/2000:240), se avsnitt 7.1.

Genomförda åtgärder och fortsatta insatser

För närvarande pågår ett utvecklingsarbete och flera utredningar som har betydelse för det fortsatta arbetet med att ringa in områden där det saknas regler för tillgänglighet:

- Olika sektorsmyndigheter har rapporterat bland annat hur de definierat sin roll, arbetets omfattning, eventuella hinder och på vilket sätt de handikappolitiska målen skall integreras i verksamheten. Vidare har sektorsmyndigheterna lämnat förslag på konkreta och uppföljningsbara etappmål för sina sektorer, se avsnitt 5.1.3
- Handikappombudsmannen har i uppdrag att ta fram underlag om krav på tillgänglighet för personer med funktionshinder. Syftet är att dessa rekommendationer skall utgöra ett stöd för de statliga myndigheterna

att uppfylla sitt ansvar när det gäller att göra lokaler, verksamhet och information tillgängliga. Det underlag som nu tagits fram kommer att remissbehandlas, se avsnitt 5.1.2

- Diskrimineringskommittén har i uppdrag att bland annat överväga en gemensam lagstiftning mot diskriminering som omfattar alla eller flertalet diskrimineringsgrunder och samhällsområden. Kommittén skall överväga om det behöver införas skydd mot missgynnande av personer med funktionshinder på grund av bristande tillgänglighet inom andra samhällsområden än arbetsliv och högsolor, se avsnitt 7.1.
- Kommittén för översyn av plan- och bygglagstiftningen skall utreda bland annat frågor om kvalitet och hållbarhet i byggande och förvaltning, kopplingen mellan plan- och bygglagen och lagen om tekniska egenskapskrav på byggnadsverk, m.m. och sanktioner. Kommittén skall också överväga och redovisa hur målen för den nationella handikappolitiken beaktas i plan- och byggprocessen, se avsnitt 6.5.

Regeringens avsikt är att successivt öka kunskaperna om områden där det saknas regler för tillgänglighet. Det utredningsarbete som genomförts och de utredningar som pågår kommer att ligga till grund för fortsatta initiativ från regeringens sida.

5.2 Myndigheters insatser behöver samordnas

Sammanfattning och slutsats: Individuella planer ger såväl den enskilde som olika huvudmän en bättre överblick över de insatser som kan vara aktuella. Insatser kan därigenom samordnas på ett mer effektivt sätt. I syfte att öka användningen av och samverkan kring individuella planer har Socialstyrelsen informerat om resultatet av genomförda uppföljningar och analyser vid seminarier och konferenser. Socialstyrelsen har också tagit fram en informationsbroschyr och ett meddelandeblad samt i olika sammanhang informerat om hur kommuner och landsting bör arbeta vidare med individuella planer.

Regeringen anser att viktiga inslag i arbetet med att öka användningen av individuella planer är fortsatt information om planernas betydelse och förankring av arbetsprocesser på alla nivåer inom myndigheter och organisationer. Det är även viktigt att personer med funktionshinder nås av information om möjligheten att begära en individuell plan. Regeringen kommer att följa Socialstyrelsens fortsatta arbete och resultatet av detta samt vid behov ge Socialstyrelsen och länsstyrelserna ytterligare uppdrag inom området.

Åtgärd och bakgrund i handlingsplanen

Fler individuella planer och bättre samverkan kring dessa.

Kvinnor och män med funktionshinder har enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) och hälso- och sjukvårdslagen (1982:763, HSL) rätt till individuella planer där beslutade och planerade insatser liksom andra åtgärder redovisas. Insatser enligt HSL

rör rehabilitering, habilitering och hjälpmedel. Dessa planer liksom andra åtgärdsprogram som till exempel upprättas av skolan utgör en viktig grund för ökat inflytande och ökad delaktighet. Alla berörda får en bättre överblick över de insatser som kan vara aktuella och insatserna kan samordnas på ett mer effektivt sätt där samspelet mellan de olika insatserna – när det är som bäst – kan fungera maximalt. Planerna främjar därigenom också samverkan både inom kommuner och mellan olika huvudmän.

Genomförda åtgärder

Socialstyrelsen har haft i uppdrag att förmå huvudmännen att i ökad utsträckning upprätta individuella planer och samverka kring dessa (regleringsbrev för Socialstyrelsen budgetåret 2001). Resultatet och vunna erfarenheter från detta arbete har sammanställts i tre rapporter (Individuell plan på den enskildes villkor – en probleminventering om individuell plan enligt LSS; Individuell plan på den enskildes villkor – Del 2 – planer enligt LSS och HSL i praktiken; Individuell plan på den enskildes villkor, slutrapport). Kunskapen skall utgöra ett praktiskt stöd och en vägledning i arbetet med individuella planer. Rapporterna tar bland annat upp varför individuella planer inte fått genomslag och vad som kan göras för att arbetsmetoden individuell planering skall användas i ökad omfattning både inom ramen för LSS och HSL. I den tredje rapporten, slutrapporten, beskrivs vad som utmärker väl fungerande individuella planer.

I slutrapporten görs också en analys av vad som krävs för att individuella planer skall användas i ökad utsträckning. Förankringsprocesser och ett nytt förhållningssätt i arbetet framhålls som viktigt. Arbetssättet är ytterst en fråga om bemötande och samarbete eftersom väl fungerande planer skall upprättas på den enskilde personens villkor i samverkan mellan myndigheter och andra berörda.

Rapporterna har spritts till bland annat landsting, länsstyrelser och organisationer och Socialstyrelsen har anordnat ett antal informationstillfällen, främst i form av seminarier och konferenser i syfte att informera om och förankra arbetsprocesser kring individuella planer, både enligt LSS och HSL. En informationsbroschyr om individuell plan enligt LSS har tagits fram. Den finns även på lättläst svenska. Informationsmaterialet finns tillgängligt på och kan hämtas från Socialstyrelsens webbplats.

Fortsatta insatser

För att öka användningen av individuella planer krävs ytterligare förankring av metoderna om och fördelarna med att arbeta med individuella planer. För att förankringsarbetet skall vara framgångsrikt fordras, som Socialstyrelsen påpekar, att aktiviteter riktas till berörda på olika nivåer – till dem som får insatser och deras företrädare liksom till handläggare, chefer och politiker.

Socialstyrelsen arbetar vidare för att kommuner och landsting skall öka användningen av individuella planer. I ett nyligen utkommet Meddelandeblad (Meddelandeblad 13/02, Individuell plan enligt LSS – vad säger

lag och förarbeten?) uppdateras vad som gäller enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade samt hur kommun och landsting bör arbeta enligt lagens förarbeten (prop. 1992/93:159).

Regeringen delar Socialstyrelsen uppfattning att förankringsarbetet är en central del i arbetet för att öka användningen av individuella planer. Regeringen kommer att följa utvecklingen och vid behov ge Socialstyrelsen och länsstyrelserna ytterligare uppdrag inom området.

5.3 Statsbidrag till handikapporganisationerna

Sammanfattning och slutsats: Statsbidraget till handikapporganisationerna har höjts med sammanlagt 28 miljoner kronor under perioden 2000–2001 till sammanlagt 157 miljoner kronor. Dessutom har 5,5 miljoner kronor fördelats som en engångssatsning för att underlätta övergången till ett nytt bidragssystem med ändrade regler.

Effekterna av de nya reglerna har följts upp. Uppföljningen visar att en övervägande del av organisationerna anser att det nya systemet är bättre än det gamla. Regeringen anser också att det nya systemet i allt väsentligt fått önskvärda konsekvenser.

Det behövs dock ytterligare åtgärder innan det nya systemet fungerar fullt ut. Regeringen kommer därför att föreslå vissa ”stötdämpande” åtgärder för att begränsa effekterna av att statsbidraget minskat för vissa handikapporganisationer.

Åtgärd, tillkännagivande och bakgrund i handlingsplanen

Förändra systemet för statsbidraget till handikapporganisationerna och höja anslaget.

Tillkännagivande: Följa upp och utvärdera effekterna av de nya reglerna.

Organisationerna gör stora samhällsinsatser och arbetar för att förverkliga de handikappolitiska målen. Deras arbete är även viktigt ur ett demokratiskt perspektiv. Organisationerna följer och rapporterar om livsvillkoren för kvinnor och män med funktionshinder, pekar på behov och brister, föreslår lösningar och medverkar i debatten och i det konkreta arbetet för att bygga ett samhälle för alla. Staten stöder handikapprörelsen i dess arbete och beviljar sedan många år tillbaka statsbidrag.

Det ekonomiska stödet till organisationerna uppgick till 129 miljoner kronor mellan åren 1992 och 1999 samtidigt som antalet organisationer ökade kraftigt. En justering av bidragsnivån liksom nya regler för hur statsbidraget skulle fördelas aviserades i den nationella handlingsplanen.

Riksdagen har tillkännagivit att effekterna av de nya reglerna måste följas upp och utvärderas. I uppföljningen bör man särskilt kartlägga och analysera hur övergången påverkar de mindre organisationerna som inte fullt ut uppfyller de formella kriterierna för att få statsbidrag enligt det nya bidragssystemet, till exempel kravet på riksomfattande verksamhet.

Nya regler för statsbidraget

Sedan den 1 juli 2001 gäller en ny förordning (2000:7) om statsbidrag till handikapporganisationer. I den anges förutom bedömningskriterier även de olika bidragsformerna som kan utgå. Bidragsformerna utgörs av grundbidrag, medlemsbidrag, föreningsbidrag, merkostnadsbidrag och medel för samarbete. Därutöver kan Socialstyrelsen, som fördelar bidragen, även bevilja ett etableringsbidrag under tre år. Det finns också övergångsregler som sträcker sig fram till år 2005 då det nya systemet skall gälla fullt ut. Principer och riktlinjer för statsbidraget har Socialstyrelsen fastställt med stöd av förordningen efter diskussioner med representanter för handikapporganisationerna.

Höjt statsbidrag till organisationerna

Statsbidraget till handikapporganisationerna har efter beslut i riksdagen höjts med sammanlagt 28 miljoner kronor under perioden 2000–2001 till sammanlagt 157 miljoner kronor. Därutöver har 5,5 miljoner kronor fördelats som en engångssatsning för att underlätta övergången till ett nytt bidragssystem. Ett antal organisationer, som fick minskade bidrag, behövde anpassa sin verksamhet till ändrade ekonomiska förutsättningar.

Utvärdering av de nya reglerna

Socialstyrelsen, som skall utvärdera effekterna av de nya ersättningsreglerna, har i slutet av år 2001 redovisat läget (skrivelse den 13 december 2001 om effekter av ett nytt bidragssystem för handikapporganisationer, dnr 01-1642/01 samt studien Kartläggning och analys av det nya systemet för statsbidrag till handikapporganisationer). Tyngdpunkten i redovisningen av resultaten ligger på handikapporganisationernas åsikter om systemet. Socialstyrelsen har genom simulering även gjort en beräkning av hur statsbidragen kommer att vara fördelade år 2005.

Simuleringen visar att det nya systemet väntas få stora konsekvenser år 2005. Några organisationer får kraftigt sänkta bidrag medan andra får höjningar. Det är främst de mellanstora organisationerna som gynnas. Organisationens ålder har stor betydelse. Det är framför allt äldre organisationer som får minskade bidrag och yngre som får ökade. Det har att göra med att det gamla bidragssystemet gynnade de organisationer som kommit tidigt in i systemet. Beloppen som tagits fram genom simulering kan komma att ändras om principerna för fördelningen av de olika bidragsformerna revideras liksom om antalet organisationer ökar.

Intervjuer och enkäter visar ändå att en övervägande del av handikapporganisationerna anser att det nya systemet är bättre och mer rättvist än det gamla.

Det särskilda etableringsbidraget anses ha en viktig såväl ekonomisk som symbolisk betydelse för nya mindre organisationer och i förlängningen för förnyelsen inom handikappområdet.

Avsikten med de nya reglerna för statsbidrag till handikapporganisationerna var att skapa ett mer rättvist system och underlätta en förnyelse inom handikapprörelsen. Regeringen anser att det nya systemet i allt väsentligt fått önskvärda konsekvenser.

Ett förslag på ny beräkningsmodell för merkostnadsbidraget skall tas fram. Handikapporganisationernas medlemsrapportering har vidare granskats. Arbetet, som genomförts av en särskild utredare på uppdrag av Socialstyrelsen, redovisades i oktober 2002. Därutöver kommer hela systemet för statsbidraget att följas upp på nytt under år 2004.

För att begränsa de negativa effekterna av minskningen av statsbidraget till vissa handikapporganisationer kommer ”stötdämpande” åtgärder att vidtas. Regeringen avser därför att återkomma i tilläggsbudgeten i samband med den ekonomiska vårpropositionen för år 2003.

5.4 Sekretess hos Handikappombudsmannen

Sammanfattning: Frågan om sekretess i verksamhet hos Handikappombudsmannen utreds av Diskrimineringskommittén (dir.2002:11). Kommittén skall redovisa sitt uppdrag den 1 december 2004.

Åtgärd och bakgrund i handlingsplanen

Frågan om sekretess i verksamhet hos Handikappombudsmannen utreds

Vilket sekretesskydd som skall gälla för uppgifter om enskildas personliga förhållanden i ärenden som handläggs av Handikappombudsmannen övervägdes i samband med att förslaget till handlingsplan förbereddes. I ärenden hos myndigheten kan finnas uppgifter som lämnats från andra myndigheter där sekretesskyddet är starkare än vad det blir hos Handikappombudsmannen.

Sekretessbehovet hos myndigheter kan variera och skall när det bedöms vägas mot intresset av att uppgifter är offentliga. Bedömningen i handlingsplanen blev att frågan om sekretess hos Handikappombudsmannen behövde utredas ytterligare.

Genomförda åtgärder

Diskrimineringskommittén, som bland annat skall överväga behovet av en sammanhållen diskrimineringslagstiftning, har också fått i uppdrag att se över hur sekretesskyddet bör vara utformat hos bland annat Handikappombudsmannen (dir. 2002:11, beteckning N 2002:06). Kommitténs hela uppdrag skall redovisas senast den 1 december 2004 men kommittén kan välja att redovisa uppdrag i delbetänkanden.

Samhället behöver göras tillgängligare. Det gäller såväl byggnader som lokaler, såväl transportsystem som information, såväl kultur som olika media. Byggnader och lokaler dit allmänheten har tillträde brister ofta i tillgänglighet för personer med funktionshinder, vilket leder till att en del människor utestängs från självklara vardagliga aktiviteter. Detsamma gäller uterummet där trottoarkanter, trappor och andra nivåskillnader i värsta fall kan hindra fortsatt framkomlighet. Transportsystemen kan hindra kvinnor och män med funktionshinder att resa på ett fritt sätt och otillgänglig information leder till att såväl viktig som annan information inte når ut till alla.

En viktig princip när samhället görs tillgängligare är kostnads- och finansieringsprincipen. Kostnader för tillgänglighetsanpassning skall som regel ligga inom ramen för den ordinarie verksamheten. Särlösningar skall undvikas så långt det är möjligt.

Utvecklingen mot ökad tillgänglighet behöver påskyndas. Därför finns i den nationella handlingsplanen vissa tidsgränser.

6.1 Bättre tillgänglighet för ökad demokrati

Sammanfattning och slutsats: Vallokaler har blivit tillgängligare genom en ny regel som skärper kommunernas ansvar att använda vallokaler som kan användas av alla. En uppföljning av bestämmelsen visar att kommunerna endast i ett fåtal fall inte har lyckats hitta vallokaler som är tillgängliga.

Tillgängligheten till kommunala lokaler för politisk verksamhet skall också förbättras. Det betonar regeringen i propositionen Demokrati för det nya seklet. Möjligheten att kunna medverka i politiska sammanträden på lika villkor är betydelsefull, inte minst ur demokratisk synvinkel.

Regeringen anser att det reformarbete som inletts är viktigt för att underlätta för personer med funktionshinder att kunna rösta och att kunna fullgöra uppdrag som förtroendevalda. En arbetsgrupp inom Regeringskansliet skall dessutom främja utvecklingen av den politiska processen med stöd av informationsteknikens hjälp. Sannolikt underlättar det ytterligare deltagandet för personer med funktionshinder. Regeringen kommer att följa hur arbetet för att göra det politiska arbetet mer tillgängligt fortskrider och återkomma med ytterligare lagförslag om detta visar sig nödvändigt.

Åtgärd och bakgrund i handlingsplanen

Vallokaler görs tillgängliga för personer med funktionshinder och personer med funktionshinder ges möjlighet att delta i utformandet av den kommunala demokratin.

Demokrati bygger på att alla medborgare deltar i utformningen av samhället. Alla människor är lika värda och varje människas aktivitet ses som en resurs för samhället och dess utveckling. En viktig uppgift för

regeringen är därför att skapa goda och mer jämlika möjligheter för medborgarna att delta i och påverka den politiska processen såväl som samhällslivet i stort. I detta ingår bland annat att undanröja eventuella praktiska hinder för deltagande.

Rätten att rösta är en fundamental medborgerlig rättighet. Det är därför viktigt att varje medborgare ges goda möjligheter att utöva denna rättighet, bland annat genom att göra röstningsförfarandet så enkelt och lättillgängligt som möjligt.

Röstning i den egna vallokalen i valdistriktet på valdagen är enligt vallagens bestämmelser om röstning det primära alternativet för varje väljare. Men vallokaler har i stor utsträckning förlagts till skolbyggnader och dessa byggnader är inte alltid anpassade till väljarnas behov av tillgänglighet. En person som inte kan rösta i den egna vallokalen har då hänvisats till att utöva sin rösträtt genom poströstning eller röstning genom bud. Detta kan upplevas som diskriminerande.

Kommuner bedriver sedan länge ett i många fall ambitiöst arbete i syfte att öka tillgängligheten för personer med funktionshinder. Det finns dock fortfarande brister som behöver åtgärdas för att förbättra tillgängligheten bland annat när det gäller de demokratiska institutionerna, till exempel kommunfullmäktige.

Att vara förtroendevald med funktionshinder kan också innebära att man ställs inför problem att kunna utföra sitt uppdrag. Förståelsen för de behov av hjälpmedel som kvinnor och män med funktionshinder har för att kunna medverka är till exempel dålig på många håll. Det är inte rimligt att en förtroendevald med funktionshinder inför varje sammanträde skall behöva ägna tid åt att själv kontrollera att det finns hjälpmedel som gör det möjligt att delta i sammanträdet eller se till att handlingar skickas i anpassad form. Rutiner bör i stället utarbetas i kommuner och landsting som innebär att samtliga förtroendevaldas medverkan är möjlig på lika villkor. Sammanträden måste också planeras så att de blir tillgängliga för alla förtroendevalda.

I november 1999 beslutade regeringen att tillsätta en kommitté som bland annat skulle lämna förslag som kunde göra det lättare för personer med funktionshinder att åta sig och genomföra politiska förtroendeuppdrag samt få insyn i och goda möjligheter att delta i den kommunala verksamheten (dir. 1998:98, beteckning Ju 2000:03 Kommundemokrati-kommittén). Det påpekades i direktiven att den kommunala demokratis former och villkor inte alltid är anpassade utifrån de behov som personer med funktionshinder har och att det därför fanns skäl att särskilt uppmärksamma dessa personers möjligheter att delta i den kommunala demokratin.

Genomförda åtgärder

Ändring i vallagen för att uppnå tillgängliga vallokaler

Regeringens proposition Ändringar i vallagen m.m., har resulterat i att riksdagen beslutat om ändrade regler för vallokaler för att förbättra tillgängligheten (prop. 2001/02:53, bet. 2001/02:KU8, rskr. 2001/02:147). För att förbättra vallokalernas tillgänglighet föreslog regeringen att en kommun, innan beslut tas, skall samråda med länsstyrelsen om kommu-

nen planerar att som vallokal använda en lokal som inte är tillgänglig för kvinnor och män med fysiska funktionshinder. Kommunen skall redovisa varför den gjort bedömningen att någon annan lokal inte kan användas i stället. Om det inte är möjligt att använda någon lämpligare lokal, skall den som på grund av fysiska funktionshinder inte kan avge sin röst i vallokalen i stället kunna göra det omedelbart utanför denna om det kan ske under betryggande former så att valhemligheten bevaras. Lagändringarna (SFS 2002:68) i vallagen (1997:157) gäller från den 1 april 2002.

Valmyndigheten har haft regeringens uppdrag att rapportera om tillämpningen av den nya bestämmelsen (regleringsbrev budgetåret 2002). I rapporterna till regeringen konstateras att det förekommit samråd mellan länsstyrelserna och ett antal kommuner inför valet år 2002. Samråden har främst rört problem med att hitta lämpliga lokaler där även personer i rullstol kan rösta i vallokalen. Kommunerna har endast i ett fåtal fall inte lyckats hitta vallokaler som är tillgängliga.

Bättre möjligheter att kunna delta i politisk verksamhet

Kommundemokratikommitténs huvudbetänkande Att vara med på riktigt – demokratiutveckling i kommuner och landsting (SOU 2001:48) överlämnades till regeringen i maj 2001. Enligt en undersökning, som genomförts inom ramen för kommitténs arbete, förekommer det att funktionshindrade inte kan göra sina inlägg från talarstolen utan måste göra dessa från sin egen bänk. Vissa fullmäktigesalar är också så trånga att det är svårt att använda rullstol utan att det blir störande avbrott. Vidare förekommer det att rörelsehindrade inte kan komma till fullmäktigelokalen den vanliga vägen, utan måste ta sig dit via någon bakväg. I undersökningen poängteras också att tillgängligheten ofta är ännu sämre i samband med nämnd- och styrelsesammanträden än vid fullmäktigemöten.

Regeringen betonar i propositionen Demokrati för det nya seklet att det är angeläget att kommuner och landsting så snart som möjligt agerar för att förbättra tillgängligheten till kommunala lokaler för politisk verksamhet. Regeringen framhåller att möjligheten att kunna medverka i politiska sammanträden på lika villkor, utan att hejdas av praktiska hinder, ytterst är en fråga om demokrati. Riksdagen har antagit inriktningen (prop. 2001/02:80, bet. 2001/02:Kul 4, rskr.2001/02:190).

Med informationsteknikens hjälp kan deltagande i den politiska processen sannolikt ytterligare underlättas för kvinnor och män med funktionshinder. I februari 2002 fick en arbetsgrupp inom Regeringskansliet till uppgift att följa och främja utvecklingen av den politiska processen med stöd av IT. Arbetsgruppen leds av Justitiedepartementet och i uppdraget ingår bland annat att diskutera och lämna förslag om hur personer med funktionshinder kan få ökad tillgänglighet till IT för det politiska arbetet. Arbetsgruppen skall slutföra sitt arbete i december 2004.

Bättre möjligheter att kunna delta som förtroendevald

Kommundemokratikommitténs undersökningar visade att det förekom att sammanträden påbörjades och genomfördes trots att hjälpmedel som förtroendevalda med funktionshinder är beroende av för att kunna medverka inte fungerade eller saknades. I propositionen Demokrati för det nya seklet föreslog regeringen en ändring i kommunallagen (1991:900) som innebär att kommuner och landsting skall verka för att förtroendevalda med funktionshinder kan delta i handläggningen av ärenden på samma sätt som andra förtroendevalda. Riksdagen har antagit förslaget och lagändringen (SFS 2002:249) trädde i kraft den 1 juli 2002.

I samma proposition föreslogs en ändring i kommunallagen som innebär att förtroendevalda med funktionshinder skall ha rätt till skälig ersättning för resekostnader som uppkommer när de fullgör sina uppdrag. Förtroendevalda med funktionshinder kan av olika orsaker ha svårt att ta sig till och från sammanträden. Det kan bero på att kollektivtrafiken inte är tillgänglig eller att färdtjänsten inte fungerar på ett tillfredställande sätt. Det kan exempelvis vara fallet när den förtroendevalde inte har möjlighet att i förväg bestämma tidpunkten för hemresan. Den enda möjligheten att ta sig hem kan då vara att anlita taxi. Riksdagen har antagit förslaget och lagändringen trädde i kraft den 1 juli 2002.

Fortsatta insatser

Regeringen bedömer att det reformarbete som inletts är viktigt för att underlätta för kvinnor och män med funktionshinder att kunna fullgöra uppdrag som förtroendevalda. Regeringen kommer att följa hur arbetet för att göra det politiska arbetet mer tillgängligt fortskrider och återkomma med ytterligare lagförslag om detta visar sig nödvändigt.

Flertalet av de i propositionen Demokrati för det nya seklet föreslagna åtgärderna kommer också att följas upp. Regeringen kommer bland annat att ta initiativ till att utveckla ett uppföljningssystem.

6.2 Tillgängliga färdmedel och satsningar på IT

6.2.1 Färdmedel och transportsystem för alla

Sammanfattning och slutsats: Omfattande kartläggningar och analyser av läget inom transportområdet har genomförts. Det har bl.a. resulterat i samverkansprojektet "Hela resan". Inom ramen för projektet utvecklas bl.a. en metod för bristanalys i fråga om samordning/samverkan, information, personlig service, betalning/bokning och brister i den fysiska utformningen. Metoden går under namnet "Klara bytet" och skall ge en bild av tillgängligheten utifrån olika kriterier. En strategi för vilka åtgärder som behövs för att säkerställa en tillgänglig kollektivtrafik till 2010 kommer att presenteras av Rikstrafiken i mars 2003.

Föreskrifter om krav på tillgänglighet vid upphandling av kollektiva färdmedel har aktualiserats i olika sammanhang och för olika transport-

slag. För närvarande bereds ett förslag om föreskrifter med funktionskrav som bör kunna utvecklas till att avse alla trafikslag.

En genomgripande analys av färdtjänsten har resulterat i att regeringen beslutat att tillsätta en utredning som skall se över lagstiftningen på området.

Länstrafikbolagen har med hjälp av statsbidrag genomfört en omfattande utbildning i handikappförståelse för personal inom kollektivtrafiken. Handikappförbunden har också inom ramen för projektet ”Hela Resan” inlett ett arbete med att utveckla en nationell modell för en utbildning i bemötande som skall vända sig till all servicepersonal inom kollektivtrafiken.

Regeringen kan konstatera att det bedrivs ett omfattande arbete för att göra transportsystemet tillgängligt för personer med funktionshinder och att de statliga insatserna varit aktiva och stödjande i denna process. Strategin kommer att ligga till grund för fortsatta överväganden från regeringens sida när det gäller insatser, resurser och tidsramar i syfte att göra kollektivtrafiken tillgänglig senast 2010.

Åtgärd, tillkännagivande och bakgrund i handlingsplanen

Tillgängligheten till transportsystemet förbättras och kollektivtrafiken görs tillgänglig för personer med funktionshinder senast 2010.

Se över och skärpa föreskrifter om tillgänglighet till färdmedel.

Tillkännagivande: Överväga och analysera behovet av sanktionsmöjligheter i samband med att föreskrifter om tillgänglighet ses över.

Transportsystemen måste tillgodose höga krav på tillgänglighet för personer med funktionshinder. Tillgängligheten till transportsystemet som helhet – trafikslag, infrastruktur, färdmedel, information och annan service – måste därför fortlöpande förbättras och beaktas vid all planering, upphandling och drift. Varje del i resekedjan måste vara tillgänglig. Det är därför viktigt att trafikslag och trafikformer samplaneras. Systemet måste ha sådan kvalitet att den enskilde kan resa från dörr till dörr under värdiga, säkra och bekväma former.

Sedan mitten av 1970-talet har en rad utredningar och utvärderingar genomförts, betänkanden lagts fram och lagar ändrats, allt i syfte att förbättra funktionshindrades möjligheter att nyttja transportsystemet. 1979 infördes den första lagstiftningen om handikappanpassad kollektivtrafik. I 1988 års trafikpolitiska beslut förordades en helhetssyn på olika insatser. Lagen om handikappanpassad kollektivtrafik ändrades till att omfatta även fordon i beställnings-, turist- och färdtjänsttrafik. Under 1990-talet har ytterligare beslut tagits och för perioden 1998–2002 har riksdagen avsatt 1,5 miljarder till anpassning av kollektivtrafiken.

Trots mångåriga ambitioner att göra transportsystemet tillgängligt är behovet av ytterligare insatser stort. Det krävs en tydlig politisk målsättning och ett samordnat fortlöpande systematiskt arbete för att driva på utvecklingen i önskad riktning. Kollektivtrafik med stort utbud och resande bör prioriteras först. Med tanke på den långa tid som förflutit och

de satsningar som görs bedöms 2010 vara en väl tilltagen tid för att kunna nå målet att kollektivtrafiken skall vara tillgänglig för kvinnor och män med funktionshinder.

För att ta ställning till alla tänkbara krav på tillgänglighet behövs en behovs-, åtgärds- och kostnadsanalys som kan ligga till grund för hur arbetet skall prioriteras när det gäller tid och resurser. En utgångspunkt skall vara att så långt det är tekniskt möjligt och ekonomiskt rimligt åstadkomma en så god tillgänglighet som möjligt.

Ansvaret för att driva utvecklingen mot ökad tillgänglighet vilar på trafikverken inom ramen för deras sektorsansvar. En viktig uppgift är att påbörja en översyn och skärpning av föreskrifter om tillgänglighet för personer med funktionshinder till färdmedel inom olika trafikslag. Riksdagen har tillkännagivit att regeringen i denna översyn skall uppmärksamma och analysera frågan om sanktionsmöjligheter.

Nya föreskrifter för kollektivtrafiken bör utformas med utgångspunkt från att alla färdmedel bör vara anpassade senast till 2010 men huvuddelen av färdmedlen i denna trafik bör vara tillgängliga år 2003.

För att planera för ökad tillgänglighet bör trafikverken årligen redovisa de samlade insatserna som görs samt effekterna av dessa med tonvikten lagd på kollektivtrafikområdet. Det är även angeläget med en trafikslagsövergripande redovisning av tillgängligheten till kollektivtrafiken. Rikstrafiken (en ny myndighet som från ett kundorienterat perspektiv skall verka för ett samordnat kollektivtrafiksystem) har fått i uppdrag att sammanställa en trafikslagsövergripande lägesbeskrivning, bristanalys och åtgärdsplan på nationell nivå.

Genomförda åtgärder

Statskontorets utvärdering av handikappolitiken inom transportområdet

Statskontoret har haft i uppdrag att genomföra en genomgripande utvärdering av handikappolitiken inom transportområdet utifrån att transportsystemet på ett effektivt sätt skall anpassas så att kvinnor och män med funktionshinder i ökad utsträckning kan utnyttja transportsystemets olika delar. I uppdraget ingick också att beskriva och värdera funktionshindrades delaktighet och inflytande vid utformning, planering och drift av olika transportsystem. Uppdraget redovisades i december 2000 (Rapport 2000:51 Hela resan är målet – en utvärdering av handikappolitiken inom transportområdet). Statskontoret anser att de avgörande medlen för ökad tillgänglighet är relevant lagstiftning, tillsyn och uppföljning. Planering och kunskap om hur arbetsuppgifterna skall utföras och hur arbetet bör samordnas med andra arbetsområden har också stor betydelse.

Några slutsatser är att trafikverkens arbete med handikappfrågor generellt sett tycks vara på väg att bli mer omfattande. Arbetet med att göra transportsystem tillgängligare varierar däremot mellan de olika trafikslagen vilket kan förklaras med att trafikverkens ansvar i denna del blivit tydlig vid olika tidpunkter, att behoven ser olika ut för olika trafikslag och att verken har haft olika syn på sitt sektorsansvar när det gäller innehåll och omfattning. Vägverket anses ha kommit längst bland annat beroende på ett tidigt uttalat ansvar och att verket har en intern styrning för arbetet med handikappfrågor.

Det är vidare ett problem att trafikverken inte kommit igång med uppföljningar och utvärderingar av insatser som genomförs inom respektive sektor. Görs inte det blir det svårt att bedöma utvecklingen. Det konstateras vidare att brister i reskedjorna är det största tillgänglighetsproblemet och att lösningar på problemet kan sökas i genomtänkt planering och ökad kunskap om behoven. Men planer används i relativt liten utsträckning för att påverka tillgängligheten i kollektivtrafiken och det brister i kunskap.

Handikapporganisationerna ges möjlighet att vara med och påverka beslut som rör olika aspekter av anpassning mot mer tillgängliga transportsystem. Framför allt kommunerna anger dessutom handikapporganisationerna som en viktig källa till kunskap och inspiration för anpassningsarbetet.

Statskontoret ger ett antal förslag till förändringar i de statliga styrmedlen i syfte att öka tillgängligheten i transportsystemet. Det finns behov av bättre planering och ökad kunskap liksom av samverkan mellan trafikverkens och Boverkets ansvarsområden. Det senare för att anpassning av den yttre miljön skall samordnas med anpassning av fordon.

Andra förslag är översyn av föreskrifter, tillståndsgivning och tillsyn eller satsning på utbildning av tillgänglighetskonsulter som är inriktade mot anpassning av trafikmiljön. Det finns också ett uttalat behov av mer detaljerade anvisningar i form av till exempel handböcker eller allmänna råd. Statskontoret har även en del förslag när det gäller villkor och hantering av riktade statsbidrag.

Rikstrafikens utredning om behov, inriktning och former

Rikstrafiken har haft i uppdrag att i samråd med Vägverket, Banverket, Luftfartsverket, Sjöfartsverket och Svenska Lokaltrafikföreningen (SLTF) överväga behov av samt inriktning och former för samordnade trafikslagsövergripande åtgärdsplaner för ökad tillgänglighet på lokal, regional och nationell nivå inom kollektivtrafiken men även lägesbeskrivningar och bristanalyser (regleringsbrev för Rikstrafiken budgetåret 2000). I uppdraget ingick att överväga förutsättningar för ett successivt expanderande transportnät som skall uppfylla kraven på tillgänglighet. Uppdraget redovisades i december 2000 (Förslag på metod för trafikslagsövergripande bristanalyser och åtgärdsprogram för ökad tillgänglighet till kollektivtrafiken på lokal, regional och nationell nivå). Arbetet har resulterat i samverkansprojektet "Hela Resan".

Respektive trafikverk har en god uppfattning om hur tillgängligheten i det egna systemet fungerar. Det behöver däremot utvecklas metoder för att mäta tillgänglighet inom de olika trafikslagen – buss, tåg, flyg, båt etcetera – så att resultaten kan jämföras. Därför behöver de lägesbeskrivningar om tillgänglighet som görs för respektive trafikslag systematiseras.

Utredarna har identifierat var i reskedjan de största bristerna finns. Det visar sig att de svaga länkarna uppstår vid knutpunkter, det vill säga i byten mellan olika trafikslag eller mellan olika utförare inom ett trafikslag. Brister som behöver analyseras är samordning/samverkan, information, personlig service till exempel ledsagning, betalning/bokning samt brister i den fysiska utformningen där bytet sker. En metod för bristanalyser

lys är under utveckling. Den går under namnet ”Klara bytet”. Metoden skall kunna ge en bild av tillgängligheten utifrån kriterierna god, mindre god och låg standard.

Den kunskap som genomförandet av bristanalysen ger kan ligga till grund för att utveckla ett successivt expanderat nät av tillgänglig kollektiv persontrafik. Ett trafikslagsövergripande samverkansprojekt inleddes i november 2000 och går under namnet ”Hela Resan”. Projektet i sin helhet beräknas vara avslutat i december 2002.

Samverkansprojekt Hela Resan – en gemensam strategi

Hela Resan är ett samverkansprojekt mellan de olika trafikverken, Rikstrafiken, Svenska Lokaltrafikföreningen (SLTF), Handikappförbundens samarbetsorgan (HSO), Samtrafiken, Tåg i Bergslagen och Verket för innovationssystem (VINNOVA). Syftet är att projektet skall ge underlag till trafikslagsövergripande åtgärdsplaner.

Hela Resan riktar in sin verksamhet dels på knutpunkter eller transportterminaler där resenärer byter trafikslag eller transportfordon, dels på vilka insatser som behövs för att säkerställa att hela reskedjan skall fungera. Med hjälp av den kunskap som projektet ger kommer respektive trafikverk samt Rikstrafiken att redovisa en strategi för vad som behöver ske, i vilken takt samt till vilken insats för att säkerställa en tillgänglig kollektivtrafik till år 2010. Strategin skall redovisas till regeringen senast den 31 mars 2003.

Expertpaneler med kunskaper om funktionshinder har tagit fram kriterier för hur service och miljö måste fungera för att anses som tillgänglig för alla. Som stöd för projektet genomförs fokusgruppsintervjuer med personer som har funktionshinder. I anslutning till projektet genomförs även en utvärdering för att komma fram till vad som ytterligare krävs för att få till stånd en väl fungerande samverkan för att hela reskedjan från dörr till dörr skall fungera.

Rikstrafikens hemsida på Internet ger viss information om projektet Hela resan – projektdirektiv, broschyr, fokusgruppsintervjuer etcetera.

Vägverkets utvärdering av handikappolitiken inom transportområdet

Vägverket har haft i uppdrag att tillsammans med bland annat Statens järnvägar, Banverket, Sjöfartsverket och Luftfartsverket utvärdera handikappolitiken inom transportområdet. Uppdraget slutredovisades i december 2001 (Utvärdering av handikappolitiken inom transportområdet, Publikation 2001:125).

Redovisningen uppmärksammar särskilt kollektivtrafik och färdtjänst. Den belyser väsentliga effekter av lagar och förordningar, utfall av statsbidrag, effekter av uppdrag som getts till statliga myndigheter och allmänpolitiska viljetryningar. Utvärderingen försöker ge svar på hur personer med funktionshinder upplever transportsystemens tillgänglighet, hur tillgängligheten förändrats och vad som drivit utvecklingen framåt.

Det konstateras att det bedrivs ett omfattande arbete för att göra transportsystemet mer tillgängligt för kvinnor och män med funktionshinder och att utvecklingen sker snabbt och är positiv. Det finns dock fortfa-

rande åtskilliga brister som hindrar eller försvårar resandet. Det konstateras att möjligheten att resa i stor utsträckning begränsas av fysiska brister i form av nivåskillnader och i begränsning av antalet resor inom färdtjänsten. Det är vidare svårt att mer exakt ange hur framgångsrik den statliga handikappolitiken varit bland annat med hänsyn till brist på statistik och den komplexitet som ryms i frågan. Men totalt sett anses den statliga politiken ha varit aktiv och stödande.

I utredningen redovisas ett antal förslag som bör övervägas. De avser bland annat förtydliganden avseende tillsyn, införande av sanktionsmöjligheter när förutsättningar för detta finns, skärpta krav på trafikförsörjningsplaner, och förändringar i regler för statsbidrag.

Rapporten har remissbehandlats och bereds i Regeringskansliet.

Uppföljning av färdtjänstreformen

Vägverket har haft i uppdrag att redovisa tillståndet och utvecklingen inom färdtjänsten från den 1 januari 1998 då reglerna för färdtjänst ändrades. Uppdraget redovisades i oktober 2001 (Preliminär slutrapport över färdtjänstens tillstånd och utveckling samt behov av tillsynsmyndighet). Redovisningen är en del av Vägverkets uppdrag att utvärdera handikappolitiken.

Avsikten med att ändra lagstiftningen för färdtjänsten var att organisatoriskt föra samman planering, upphandling, samordning och ekonomi för att få till stånd en utveckling som leder till att den ordinarie kollektivtrafiken skall bli tillgängligare för kvinnor och män med funktionshinder och att färdtjänstresor skall minska till förmån för resande med kollektivtrafik. Det har dock inte varit möjligt att bedöma om reformen ännu lett till ändrade resvanor. En restriktivare tillståndsgivning har däremot lett till att de som ansöker om helt nya tillstånd har svårare att få färdtjänst. Detta påverkar särskilt yngre människor och de som är aktiva på fritiden. När färdtjänst inte beviljas glömmar dock kommuner att upplysa om möjligheten att söka bistånd till resor enligt socialtjänstlagen (2001:453).

Det konstateras vidare att lagen (1997:736) om färdtjänst har lett till ökad samordning och att det endast är ett litet antal kommuner som fört över hela uppgiften för färdtjänst till trafikhuvudmännen. Den vanligaste samordningen är den mellan kommuner, landsting och trafikhuvudmän. Men få samordningar har skett som innebär att trafikhuvudmännen fått ta del av besparingar som gjorts inom färdtjänsten.

I utredningen ställs frågan om det på sikt behövs en mer tvingande lagstiftning av samordningen mellan ordinarie kollektivtrafik och färdtjänsten eftersom utvecklingen av färdtjänsten hänger nära samman med utvecklingen av kollektivtrafiken. En mer tvingande lagstiftning bör övervägas om det visar sig att utvecklingen sker långsamt och bristfälligt.

Färdtjänst bedöms vidare alltså vara en betydelsefull transportform som kommer att behövas även om kollektivtrafiken utvecklas så att den blir tillgänglig för alla. Det fordras därför bättre kunskap om hur färdtjänsten kan kvalitetssäkras och hur man kan öka entreprenörernas intresse av att tillhandahålla god service. Utredningen föreslår att det inrättas en tillsynsfunktion för färdtjänsten samt att ändringar i lagen om

färdtjänst om bland annat kvalitet, barns rättigheter, planering, individuell anpassning och ledsagare övervägs. Skr. 2002/03:25

Direktiv och utredning om ändringar i lagen om färdtjänst

Regeringen har i augusti 2002 beslutat att tillsätta en utredare med uppdrag att bland annat överväga och vid behov lämna förslag till ändringar i lagstiftningen om färdtjänst (dir. 2002:108, beteckning N 2002:15). Utgångspunkten skall vara den omfattande analys av eventuella lagändringar som finns i Vägverkets redovisning. Utredaren skall bland annat uppmärksamma de färdtjänstberättigades uppfattning att lagen tenderat att bli allt mer restriktiv.

Underlag för att ta fram statistik

För att kunna få relevant underlag för uppföljningar har trafikverken inlett ett arbete med att utarbeta en metod att mäta andelen personer med funktionshinder som kan använda respektive transportsystem. Samtliga trafikverk har dessutom fått i uppdrag att redovisa vidtagna åtgärder som bidrar till att andelen personer med funktionshinder som kan använda respektive transportsystem ökar (regleringsbrev för de olika trafikverken budgetår 2002).

Upphandling av kollektivtrafik

Rikstrafiken, som har i uppdrag att upphandla olönsam interregional kollektiv persontrafik, har i sina förfrågningsunderlag för upphandling utvecklat kraven på tillgängligheten för personer med funktionshinder. Detta arbete inleddes i samverkan med länstrafikbolagen och Svenska Lokaltrafikföreningen (SLTF) under år 2000 och har därefter utvecklats till att omfatta samtliga transportslag.

Europeiska Kommissionen tog år 1993 initiativ till ett så kallat typgodkännandedirektiv för bussar. Förslaget främsta syfte var att underlätta den fria handeln med bussar över nationsgränserna. Det har också funnits ett starkt önskemål om krav på hög passagerarsäkerhet och tillgänglighet och under hand har även ambitionen att utarbeta tekniska föreskrifter som i högre grad tillgodoser tillgänglighet för personer med nedsatt rörlighet utvecklats i enlighet med kommissionens transport- och socialpolitik.

Nytt direktiv antogs av Rådet och Europaparlamentet i november 2001 (direktiv 2001/85/EG).

Kraven på tillgänglighet har specificerats i en särskild bilaga. Dessa krav är obligatoriska för tätortsbussar och kan till exempel avse nigning samt alternativt lift eller ramp. För övriga busstyper kan medlemsstaterna själva välja vilken grad av tillgänglighet som ska gälla nationellt. Medlemsstaterna ska börja införliva direktivet senast den 13 augusti 2003.

Vägverket har med anledning av det nya europeiska bussdirektivet inlett arbetet med att ta fram föreskrifter på nationell nivå.

Vägverket har haft i uppdrag att redovisa en översyn av gällande föreskrifter. Uppdraget redovisades i december 2000. Verket anser att föreskrifterna behöver utvecklas. Av förslaget framgår att det inte är tekniska specifikationer som behöver förtydligas utan funktionella krav. Exempel på funktionella krav är till exempel hur ombordstigning ska kunna ske under trygga, värdiga och säkra former, funktionella krav på terminaler och dess utformning, att det ska vara lätt att orientera sig oavsett typ av funktionsättning, att information ska kunna inhämtas med både syn, hörsel och känsel, till exempel genom taktill skyltning. Funktionella föreskrifter bör i möjligaste mån kunna utvecklas trafikslagsövergripande. Förslagen bereds för närvarande i Regeringskansliet och samordnas med det utvärderingsuppdrag av handikappolitiken inom transportområdet som Vägverket redovisade i december 2001.

Banverket tar fram nya rekommendationer för inköp av fordon

Banverket har med stöd av gällande föreskrifter inlett ett arbete med att ta fram nya rekommendationer som skall gälla vid inköp av fordon.

För att få tillstånd att färdas på spåret måste det finnas dels ett spårmedgivande som Banverket utfärdar och ett säkerhetsgodkännande som Järnvägsinspektionen utfärdar. För det mesta är det tillverkaren av fordonet som ansöker om ett spårmedgivande. För att se till att samtliga nya fordon handikappanpassas har det i spårmedgivandeprocessen ingått ett samråd med företrädare för handikappanpassningsfrågan inom Banverket.

I dag gäller Transportrådets föreskrifter från 1985 för samtliga fordon. Detta har kritiserats i bland annat Statskontorets rapport "Hela Resan är målet". Under år 2000 fick Vägverket, i samarbete med övriga trafikverk, i uppdrag att utarbeta nya föreskrifter. I arbetet som lämnats in till regeringen framgår att nationer i avvaktan på internationella direktiv inte bör utarbeta egna nationella föreskrifter. Verken kunde dock tillsammans enas kring ett gemensamt dokument med funktionella krav. Ansvarig för utdelande av spårmedgivande har i september 2001 förklarat behovet att omarbeta Banverkets interna föreskrift och att koppla den till bland annat interna föreskrifter eller råd och rekommendationer för handikappanpassning. Trycket från konsulter och tillverkare är också stort om önskemål på någon typ av checklista eller skrift över goda exempel.

Utbildningssatsningar för personal

Med hjälp av statsbidrag från Vägverket har länstrafikbolagen genomfört omfattande utbildningsverksamhet i handikappförståelse för personal inom kollektivtrafiken. Inom ramen för projekt Hela Resan har Handikappförbundens samarbetsorgan (HSO) inventerat de utbildningar i handikappförståelse och bemötande som för närvarande finns att tillgå nationellt. HSO har också inlett arbetet med att utveckla en nationell modell för en utbildning i bemötande som skall vända sig till all servicepersonal inom kollektivtrafiken. Utvecklingsarbetet avslutas i december 2002 och

slutredovisas i samband med att Hela Resan och strategin redovisas i mars 2003. Skr. 2002/03:25

Fortsatta insatser

Handikappolitiken inom transportområdet

Regeringen kan konstatera att det bedrivs ett omfattande arbete för att göra transportsystemet tillgängligt för kvinnor och män med funktionshinder och att de statliga insatserna varit aktiva och stödjande i denna process. En omfattande kartläggning och analys av läget inom transportområdet har genomförts. En strategi för vilka åtgärder som behövs för att säkerställa en tillgänglig kollektivtrafik till 2010 kommer att presenteras av Rikstrafiken i mars 2003.

Strategin kommer att ligga till grund för fortsatta överväganden från regeringens sida när det gäller insatser, resurser och tidsramar i syfte att göra kollektivtrafiken tillgänglig senast 2010.

Pågående utredningar

Övriga utredningar av betydelse för kollektivtrafiken och dess bedrivande som pågår är Kollektivtrafikkommittén, som slutredovisar sitt uppdrag vid halvårsskiftet 2003 och Järnvägsutredningen (dir. 2001:48 med tilläggsdir. 2002:128, beteckning N 2001:09) som lämnar sitt betänkande i november samma år.

Årliga uppföljningar

Uppföljning av arbetet mot ökad tillgänglighet kommer att ske årligen genom uppdrag i regleringsbrev till myndigheterna. Myndigheterna skall till regeringen redovisa åtgärder som vidtagits samt andelen personer med funktionshinder, barn och äldre som kan använda transportsystemet.

6.2.2 Satsningar på informations- och kommunikationsteknologi

Sammanfattning och slutsats: 5 miljoner kronor har tillförts anslaget för statsbidrag till elektronisk kommunikation. Reglerna för statsbidrag har också ändrats och öppnar möjligheter för samverkan mellan landsting genom kommunalförbund.

Regeringen anser att de åtgärder som vidtagits dels ger landstingen ökade möjligheter att planera hur brukarnas behov bäst kan tillgodoses, dels öppnar möjligheterna för att vidareutveckla verksamheten i takt med den tekniska utvecklingen och utifrån lokala förutsättningar.

Mer ändamålsenliga bidragsregler, bättre anpassning till ny teknik och ökade anslag för elektronisk kommunikation (telefoni).

Tekniken och den tekniska utvecklingen har stor betydelse för att villkoren för kvinnor och män med funktionshinder skall förbättras. Att kunna fjärrkommunicera är en grundläggande förutsättning för att leva ett socialt liv och vara delaktig i samhället. Att kunna larma räddningspersonal i en nödsituation bidrar dessutom till att personer kan känna trygghet i hemmet.

Statsbidraget till utrustning för elektronisk kommunikation ger personer som är döva, gravt hörselskadade, dövblinda, eller gravt språkstörda möjlighet att kommunicera via ett kommunikationsnät. Utvecklingen har gått snabbt de senaste tio åren. Datorer med texttelefonprogram har börjat användas och bildtelefoni har börjat utvecklas. Datortekniken med möjlighet till förstörande system och punktskriftsdisplay har givit personer som är synskadade och dövblinda möjlighet att förutom att använda telefon kunna kommunicera och delta i informationsutbyte som inkluderar databaser och Internet.

Genomförda åtgärder

Ökade anslag och nya regler för statsbidrag till elektronisk kommunikation

Den snabba teknikutvecklingen har lett till att systemet för statsbidrag och fördelningsprinciper behövde ses över och anpassas. En större ekonomisk satsning var också nödvändig. Anslaget för statsbidraget har från år 2001 höjts med 5 miljoner kronor (prop. 2000/01:1, utg.omr. 9, bet. 2000/01:SoU1, rskr. 2000/01:96).

Regeringen har utfärdat en förordning som reglerar statsbidraget för elektronisk kommunikation – förordningen (2001:638) om statsbidrag för elektronisk kommunikation. Den gäller från den 1 oktober 2001 och reglerar bland annat vad bidragen lämnas för, såsom anskaffning, service och reparation.

I förordningen öppnas även för möjligheten att landsting kan samverka genom ett kommunalförbund för att tillhandahålla utrustning för personer som är dövblinda. Bakgrunden är att det bedöms som värdefullt att utifrån en samlad kompetens bedöma dövblindas behov av utrustning.

Socialstyrelsen har utvecklat de nya kriterierna för ersättning till landstingen (Socialstyrelsens författningssamling SOSFS 2002:2).

Uppföljning av effekter

De åtgärder som vidtagits tillsammans med förskottsbetalningar ger ökade möjligheter för huvudmännen att planera för hur landstingen bäst kan tillgodose brukarens behov samt vidareutveckla verksamheten utifrån lokala förutsättningar.

Effekterna för brukarna skall följas upp av Socialstyrelsen och resultatet skall redovisas till regeringen senast den 31 juli 2003 (regleringsbrev budgetåret 2001 med ändring i regleringsbrev budgetåret 2002).

Skr. 2002/03:25

6.3 En skola för alla

6.3.1 Bättre förutsättningar för elever med funktionshinder

Sammanfattning och slutsats: Inom utbildningspolitiken har regeringen lagt fram flera propositioner som rör elever och vuxna med funktionshinder och ett flertal utredningar pågår. Utredningen om läromedel för barn, elever och vuxna med funktionshinder tittar på mål och målgrupper för den statliga läromedelsframställningen. Den s.k. Carlbeck-kommittén har i uppdrag att göra en översyn av särskolans framtida roll. Skollagskommittén ser över lagstiftningen i syfte att bl.a. förbättra elevers rätts-säkerhet. I regeringens utvecklingsplan för kvalitetsarbete i förskola, skola och vuxenutbildning föreslås kommande satsningar på kvalitetsarbetet. Där aviseras också kommande ändringar i de individuella programmen.

De specialpedagogiska frågorna har samlats inom en myndighet – Specialpedagogiska institutet – för att den på ett kraftfullt sätt skall kunna stödja huvudmännen. 10 miljoner kronor har tillförts institutet för att det också skall kunna stödja huvudmännen som ansvarar för den offentliga vuxenutbildningen. En satsning på sammanlagt 12 miljoner kronor sker dessutom för anpassning och utveckling av läromedel till vuxna med funktionshinder. Därutöver har institutet som en engångssatsning tillförts ytterligare 10 miljoner kronor för att kompetensutveckla personal som arbetar med elever som har vissa funktionshinder. I den nya lärarutbildningen kommer alla studenter att undervisas i specialpedagogik.

Under en treårsperiod har 2 miljoner kronor per år satsats på pedagogisk forskning inom området elever med funktionshinder. 10 miljoner kronor avsätts årligen för att utveckla läromedel som riktar sig till studerande som har teckenspråk som första språk inom kommunal vuxenutbildning och folkhögskola. 7,5 miljoner kronor avsätts årligen för att utveckla säravverksamheten i kommunerna.

Regeringen har tagit initiativ till en omfattande statlig satsning för att öka personaltätheten i skolorna och fritidshemmen – en satsning som kommer alla elever till godo. Under en period över fem år tillförs kommunerna 17,5 miljarder kronor för att förbättra situationen. När satsningen nått sin fulla omfattning kommer den att ha lett till att personalen i skolor och fritidshem har ökat med cirka 15 000 anställda.

För att nå målen i handlingsplanen och förbättra förutsättningarna för studerande som har funktionshinder har ett genomgripande reformarbete skett de senaste åren. Regeringen bedömer att satsningarna på specialpedagogiska frågor, kvalitetsutveckling, kompetensutveckling, lärarutbildning, en ökning av personaltätheten i skolor och fritidshem kommer att förbättra utbildningssituationen för elever som har funktionshinder. Möjligheterna för dessa elever att gå i skolan i närheten av hemmet och bo tillsammans med sina föräldrar eller i deras närhet ökar.

Elever med funktionshinder skall kunna gå i skolan i närheten av hemmet och bo tillsammans med sina föräldrar eller i deras närhet. Viktiga förutsättningar är ökad specialpedagogisk kompetens och bemötande i skolan.

Förutsättningarna för vuxna studerande med funktionshinder eller deltagare i behov av särskilt stöd bör förbättras.

Utbildningen har stor betydelse för att alla skall ha en chans till ett bra arbetsliv och ett i övrigt meningsfullt samhällsliv. Sverige har i förhållande till andra länder kommit långt i ambitionen att skapa en skola för alla. Barn och ungdomar bor som regel tillsammans med sina föräldrar och får i allmänhet sin skolgång inom ramen för det ordinarie utbildningssystemet. För att förverkliga FN:s standardregler – om en skola för alla – fullt ut behövs dock ytterligare insatser.

Den stora utmaningen – utbildningspolitiskt och verksamhetsmässigt – är hur skolans personal skall hantera det faktum att elever har olika erfarenheter, kunskaper och behov. Tillgången till stöd och service för elever med funktionshinder och personalens förmåga att möta elevers olikheter och skilda behov anses vara avgörande för att en integration skall lyckas. Särskilt stöd skall enligt skollagen (1985:1100) ges till elever som har svårigheter i skolarbetet. Det är enligt grundskoleförordningen (1994:1194) rektors ansvar att se till att ett åtgärdsprogram upprättas om det har framkommit att en elev är i behov av särskilda stödåtgärder. Skolan har ansvar att erbjuda utbildning utifrån elevernas behov och förutsättningar oavsett om en diagnos för elever och studerande med funktionshinder finns eller inte. En av specialpedagogikens mest angelägna uppgifter framöver kommer att vara att bidra till att skolan kan möta olika behov hos barn och ungdomar.

Regeringen inledde år 2000 en treårig satsning med inriktning på att förbättra skolans kompetens för att kunna möta behov hos elever med skilda förutsättningar och behov, till exempel en särskild satsning på basfärdigheterna – att läsa, skriva och räkna. Syftet är att elever i behov av särskilt stöd skall kunna nå målen i ungdomsskolan. Regeringen har även gjort en treårig satsning på pedagogisk forskning beträffande elever med funktionshinder. Satsningarna utgår från propositionen ”Elever med funktionshinder – ansvar för utbildning och stöd” (prop. 1998/99:105, bet. 1999/2000:UbU4, rskr. 1999/2000:14).

I handlingsplanen tas även följande åtgärder upp:

- Analysera skälen till att andelen elever i särskolan ökar.
- Vid översyn av skollagen utreda och föreslå hur rättssäkerheten för elever kan ökas.
- Analysera orsakerna till att elever lämnar grundskolan och gymnasieskolan utan fullständiga betyg samt att elever vid det individuella programmet inte läser vidare och då särskilt belysa situationen för elever med funktionshinder.

Kunskapslyftskommittén konstaterade att personer med funktionshinder får vuxenutbildning av sämre kvalitet. De visar också att funktionshindrade helt eller delvis kan utestängas från undervisning på grund av att det saknas läromedel, hjälpmedel, tolkar och specialpedagogisk kompetens.

Genomförda åtgärder

Ny myndighet för den statliga specialskolan

Specialskolemyndigheten (SPM) inrättades den 1 juli 2000. Specialskolorna samordnades i den nya myndigheten och därmed upphörde varje specialskola att vara en egen myndighet. Syftet med samordningen var att genom gemensamt utvecklingsarbete vid skolorna öka möjligheterna till bättre kvalitetsutveckling av verksamheten. Specialskolemyndigheten ansvarar för undervisningen av döva och hörselskadade, döva och hörselskadade med utvecklingsstörning och dövblindfödda barn och ungdomar mellan 7 och 17 år. Specialskolemyndigheten skall vid de tvåspråkiga (teckenspråk och svenska) specialskolorna ge en undervisning som så långt som möjligt motsvarar den som erbjuds i grundskola eller grundsärskola.

Ny myndighet för specialpedagogiska frågor

Specialpedagogiska institutet inrättades den 1 juli 2001 av de olika statliga resurser som redan tidigare fanns för stöd i specialpedagogiska frågor inom till exempel Statens institut för handikappfrågor i skolan och ett antal statliga resurscentra. Syftet med samordningen var att på ett kraftfullt sätt kunna stödja huvudmännen för skolan att fullt ut ta sitt ansvar för att erbjuda utbildning av god kvalitet anpassad efter elevernas behov och förutsättningar.

Specialpedagogiska institutets ansvarsområde har vidgats från den 1 januari 2002 och omfattar numera även stöd till huvudmän inom det offentliga skolväsendet för vuxna. Institutet har tillförts 10 miljoner kronor för att utföra denna uppgift (prop. 2001/02:1, utg.omr. 16, bet. 2001/02:UbU1, rskr. 2001/02:97).

Riksdagen har på förslag från regeringen dessutom beslutat om en extra satsning på anpassning och utveckling av läromedel för vuxna med funktionshinder. Specialpedagogiska institutet får för detta arbete 3 miljoner kronor årligen under perioden 2002–2005 (prop. 2001/02:1, utg.omr. 16, bet. 2001/02:UbU1, rskr. 2001/02:97).

Översyn av statens åtagande för läromedel

Specialpedagogiska institutet ansvarar tills vidare för anpassning och utveckling av läromedel för barn och elever med funktionshinder.

Regeringen har under hösten 2001 tillsatt en utredning med uppgift att göra en översyn av statens engagemang för framställning och anpassning av läromedel och studiematerial för barn, elever och vuxna med funktionshinder i förskola, skola och vuxenutbildning (dir. 2001:65, beteck-

ning U 2001:05). Regeringens inriktning inom läromedelsområdet är att elever med funktionsnedsättningar skall erbjudas läromedel på samma villkor som andra. I uppdraget ligger bland annat att lämna förslag om vilka målgrupper som bör omfattas av det statliga åtagandet, föreslå mål för den statliga läromedelsframställningen samt hur det statliga åtagandet bör utformas och organiseras. Dessutom skall utredningen särskilt analysera möjligheten att i högre utsträckning än i dag stimulera utveckling och produktion av läromedel på den kommersiella läromedelsmarknaden.

Utredningen skall dessutom beakta de möjligheter som teknikutvecklingen innebär. Utvecklingen inom informations- och kommunikationsteknologin är av särskild betydelse för personer med funktionshinder eftersom den nya tekniken har gett förutsättningar att reducera funktionshindrens konsekvenser. En stark utveckling pågår till exempel av multimediatekniken inom det specialpedagogiska området. Text, rörliga bilder, ljud, animationer och stillbilder kan hanteras samtidigt och de pedagogiska effekterna förstärkas. Talstöd med hjälp av talsyntes, digitaliserat tal samt olika former av bildskärmar och tangentbord kan användas för att göra läromedel tillgängliga för personer med funktionshinder. Uppdraget skall redovisas senast den 31 januari 2003.

Riktad kompetensutveckling

Regeringen satsar genom Specialpedagogiska institutet särskilda medel för kompetensutveckling av personal som arbetar med gravt tal- och språkstörda elever samt med elever som har synskada och ytterligare funktionshinder. Institutet har tillförts 10 miljoner kronor år 2002 för detta ändamål.

Pedagogisk forskning

För att stödja pedagogisk forskning inom området elever med funktionshinder disponerar Statens skolverk 2 miljoner kronor per år under perioden 2000–2002 (regleringsbrev för Specialpedagogiska institutet).

Nationellt centrum för flexibelt lärande

Myndigheten Nationellt Centrum för Flexibelt Lärande har anvisats 10 miljoner kronor årligen från och med år 2002 för att tillsammans med Specialpedagogiska institutet utveckla läromedel som riktar sig till studerande som har teckenspråk som första språk inom kommunal vuxenutbildning och folkhögskola (prop. 2001/02:1, utg.omr. 16, bet. 2001/02:UbU1, rskr. 2001/02:97).

Statligt stöd för utvecklingsprojekt inom särsvux

I regeringens proposition Vuxnas lärande och utvecklingen av vuxenutbildningen bedömdes att undervisningstiden inom vuxenutbildning för utvecklingsstörda (särsvux) bör utökas i syfte att förbättra möjligheterna för den enskilde att nå utbildningsmålen (prop. 2000/01:72, bet. 2000/01:UbU15, rskr. 2000/01:229).

Riksdagen har anslagit 7,5 miljoner kronor för en utveckling av sär-
vuxverksamheten i kommunerna i syfte att bland annat öka under-
visningstiden och undervisningsgruppernas storlek. Stödet bedöms vara
en varaktig förstärkning och utgår från och med år 2002. Det fördelas av
Skolverket (prop. 2001/02:1, utg.omr. 16, bet. 2001/02:UbU1, rskr.
2001/02:97).

Ny lärarutbildning

Den nya lärarutbildningen som startade hösten 2001 innebär att alla stu-
denter undervisas i specialpedagogik inom det allmänna utbildnings-
området. Studenterna skall också erbjudas att välja inriktning och/eller
specialisering inom specialpedagogik. Dessutom finns specialpedago-
giska påbyggnadsutbildningen som leder till specialpedagogexamen.
Reformeringen av lärarutbildningen grundar sig på förslagen i
regeringens proposition ”En förnyad lärarutbildning” (prop.
1999/2000:135, bet. 2000/01:UbU3, rskr. 2000/01:5).

Översyn av särskolans framtida roll

Skolverket har analyserat orsakerna till att elever i särskolan ökat mar-
kant under 1990-talet (Skolverkets rapport hur särskild får man vara? En
analys av elevökningen i särskolan, dnr 2000:2037). Antalet elever i den
obligatoriska särskolan ökade mellan läsåren 1992/93 och 2000/01 med
drygt 5 000 elever eller med närmare 65 procent. Spridningen mellan
kommuner och län var stor både avseende ökningen och andelen elever i
särskolan. Även sammansättningen av elever har förändrats när kommu-
nen blev huvudman. Elever med ytterligare funktionshinder såsom
DAMP/ADHD och elever med koncentrations- eller emotionella svårigh-
heter har ökat. Även elever med invandrabakgrund har ökat. De är över-
representerade i särskolan, främst i storstadskommunerna.

De skäl som anförs till denna ökning är bland annat att särskolan blivit
mer synlig då den ofta finns i samma lokaler som den övriga skolan och
att samma personal arbetar i båda skolformerna. Det anses även ha blivit
svårare att bedöma vilken skolform som passar bäst i det enskilda fallet.
En del barn som tidigare fick plats i grundskolan tas nu in i särskolan.
Andra skäl som nämns är att brist på resurser och kompetens i grund-
skolan i kombination med nytt betygssystem och förändrat kursplane-
innehåll försvårat för grundskolan att klara alla elever.

Skolverket har på uppdrag av regeringen utarbetat allmänna råd om
utredning och beslut om mottagande i särskolan. Syftet är att särskolan
endast skall ta emot de elever som den är avsedd för. Men även den så
kallade Carlbeck-kommittén har fått i uppdrag att närmare utreda frågan
om nuvarande personkrets behöver definieras tydligare eller förändras
(dir. 2001:100, beteckning U 2002:01).

Men Carlbeck-kommitténs uppdrag är betydligt vidare. Den har i upp-
drag att göra en översyn av utbildningen för barn, ungdomar och vuxna
med utvecklingsstörning. Utgångspunkterna för detta arbete skall vara att
utbildningen skall hålla en hög kvalitet och att kontakterna och sam-
verkan mellan elever med och utan utvecklingsstörning skall öka.

Utbildning skall motsvara den enskilde elevens behov och förutsättningar. Kommittén skall föreslå hur den framtida utbildningen bör utformas. Uppdraget skall slutredovisas senast den 1 oktober 2004.

Elevers rättssäkerhet

För att stärka elevernas rätt till stöd har regeringen gett Skollagskommittén i uppdrag att se över lagstiftningen bland annat i syfte att förbättra elevernas rättssäkerhet (dir. 1999:15 med tilläggsdir. 2002:9, beteckning U 1999:01). Kommittén skall också utreda om statens sanktionsmöjligheter gentemot kommunerna behöver stärkas. Kommitténs förslag presenteras i december 2002.

Individuella program vid Rh-anpassad gymnasieutbildning

Från och med läsåret 2001/02 kom reglerna för behörighet att söka till ett nationellt eller specialutformat program i gymnasieskolan också att omfatta sådan utbildning som är speciellt anpassad för ungdomar med svåra rörelsehinder (Rh-anpassad utbildning). Det innebar att en sökande till Rh-anpassad gymnasieutbildning som inte uppfyllde de ordinarie behörighetskraven – att eleven skall ha godkända betyg från grundskolan i svenska alternativt svenska som andraspråk, engelska och matematik eller på annat sätt förvärvat likvärdiga kunskaper – ändå kunde anses uppfylla behörighetsvillkoren om han eller hon i huvudsak bedömdes kunna tillgodogöra sig utbildningen (gymnasieförordningen [1992:394] 10 kapitlet 2 a §). En möjlighet till dispens öppnades därmed för elever som saknade godkänt betyg i ett eller flera av de behörighetsgivande ämnena.

Då det visade sig att dispensmöjligheten inte gav elever med svåra rörelsehinder ökad chans till Rh-anpassad utbildning beslutade riksdagen på förslag från regeringen att även individuella program skall få anordnas vid Rh-anpassad gymnasieutbildning från och med intagning till läsåret 2002/03 (prop. 2001/02:61, bet. 2001/02:UbU8, rskr. 2001/02:185). Det innebär att elever med svåra rörelsehinder som saknar betyg i de ämnen som ger behörighet till ett nationellt eller specialutformat program i gymnasieskolan kan välja ett individuellt program.

Då alla elever inom målgruppen, som uppfyller behörighetsvillkoren enligt skollagen, genom ändringen ges möjlighet att tas in på en Rh-anpassad utbildning behövs inte längre dispensmöjligheten.

Elever med funktionshinder i gymnasieskolan

Många ungdomar med funktionshinder går i det individuella programmet. Tanken med det individuella programmet är främst att det skall utgöra en språngbräda till de nationella eller specialutformade programmen. En undersökning som genomförts av Statens skolverk visar att ansvariga för det individuella programmet ofta sätter ökad social kompetens och självförtroende före målet att uppnå behörighet till ett nationellt program. Det anses viktigare att framhålla det som är positivt än det som brister.

I rapporten ”Utan fullständiga betyg – varför når inte alla elever målen” (rapport nr 202, september 2001) redovisar Skolverket resultatet av regeringens uppdrag att analysera orsaker till ofullständiga betyg och belysa varför elever inte går vidare från individuella program till nationella program.

Det är framför allt elever med neuropsykiatriska funktionshinder som har svårt att nå behörighet till ett nationellt program i gymnasieskolan. Av det skälet går många av dessa elever vidare till ett individuellt program i gymnasieskolan. Även där har eleverna svårt att nå goda studieresultat. Orsaken kan bland annat handla om brister i hur arbetssätt anpassas till elevers förutsättningar och behov. Specifikt för elever med funktionshinder gäller dessutom att skolor ofta kräver en diagnos för att eleverna skall få stödinsatser.

Skolverket anger i handlingsplanen för arbetet med de handikappolitiska målen inom skolsektorn att avsikten är att kontinuerligt arbeta med stödjande insatser i form av referensmaterial, kompetensutvecklande insatser, utvecklingsdialoger, information och service.

I regeringens utvecklingsplan för kvalitetsarbete i förskola, skola och vuxenutbildning aviseras kommande ändringar i de individuella programmen. Inriktningen är att få till stånd ett elevorienterat förhållnings- och arbetssätt inom ramen för de ordinarie utbildningsvägarna. Gymnasieskolan måste förnyas så att elever i behov av särskilt stöd kan få det inom ordinarie gymnasieprogram.

Kort om regeringens utvecklingsplan för kvalitetsarbete i skolan

Skolorna har huvudansvaret för det pedagogiska arbetet och att stödja elever med olika behov. Det kan genomföras med hjälp av utvecklingsamtal, individuell utvecklingsplan, åtgärdsprogram till elever som är i behov av särskilt stöd samt tydlig information till elever och föräldrar om studieutveckling mot målen i läro- och kursplaner.

Formerna för hur de individuella utvecklingsplanerna närmare bör regleras bör av integritets- och säkerhetsskäl bestämmas först när sekretessfrågorna är lösta. En utredning om sekretessfrågorna – Offentlighet och sekretess i skolan – har tillsatts den 10 oktober 2002 (dir. 2002:130). Uppdraget skall redovisas senast i september 2003.

För att ytterligare stärka de insatser som redan görs bör staten även stödja kompetensutveckling av lärare då det gäller både utformningen av de individuella utvecklingsplanerna och genomförandet av utvecklingsamtalen som skall tjäna som underlag för utvecklingsplanerna.

Regeringen föreslår i utvecklingsplanen för förskola, skola och vuxenutbildning (regeringens skrivelse 2001/02:188, Utbildning för kunskap och jämlikhet – regeringens utvecklingsplan för kvalitetsarbete i förskola, skola och vuxenutbildning) och i budgetpropositionen för år 2003 kommande satsningar på kvalitetsarbetet. Kravet på kommuner och skolor att årligen upprätta kvalitetsredovisningar är ett viktigt stöd i detta arbete. Ett systematiskt kvalitetsarbete skall bedrivas på alla nivåer. Resultat och måluppfyllelse skall utvärderas, brister identifieras, orsaker till dessa analyseras och insatser sätts in där det behövs. För att stödja skolor och kommuner att utveckla kvalitetsarbetet kommer regeringen att ge Skolverket i uppdrag att utveckla föreskrifter om kvalitetsredovisning

samt att utveckla enhetliga resultatmått som ska ingå i varje kvalitetsredovisning.

Förskoleverksamhet och skolbarnsomsorgen omfattas idag inte av krav på kvalitetsredovisning. Redan idag gör emellertid många kommuner av eget intresse kvalitetsredovisningar för denna verksamhet. Regeringen menar att detta bör ske i alla kommuner och avser därför ta initiativ till att en skyldighet att upprätta kvalitetsredovisning införs även för förskoleverksamheten och skolbarnsomsorgen.

Ökad personaltäthet

Regeringen har tagit initiativ till en omfattande statlig satsning för att öka personaltätheten i skolorna och fritidshemmen – en satsning som kommer alla elever till godo. Under en period på fem år tillförs kommunerna 17,5 miljarder kronor för att förbättra situationen. När satsningen nått sin fulla omfattning kommer den att ha lett till att personalen i skolor och fritidshem har ökat med cirka 15 000 anställda – nya lärare, skolskötare, specialpedagoger, barnskötare och andra specialister.

Fortsatta insatser

Politiken under de kommande åren skall enligt ”Hundraåtjugo-punktsprogrammet” (överenskommelse mellan Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och miljöpartiet) bygga på övertygelsen att den ekologiska, sociala och ekonomiska dimensionen måste vävas samman för att skapa en uthållig utveckling som är bra för Sverige. Regeringen skall arbeta för ett grönt, jämställt folkhem där hållbar tillväxt full sysselsättning och trygg välfärd drivs framåt av teknisk utveckling, modern omställning, omfattande delaktighet och minskade klyftor. Barnen skall stå i centrum. Goda villkor för barnen och deras familjer är en rättvisefråga och en investering i framtiden och alla barn har bland annat rätt till en god barnomsorg och en bra utbildning. Utöver satsningen på skolan och fritidshemmen införs år 2003 allmän förskola för alla fyra- och femåringar. Reformen ger alla barn mer lika möjligheter att möta det moderna kunskapsamhällets krav på livslångt lärande. Regeringen avser också att återkomma med förslag om ett riktat statsbidrag till kommunerna för att tillföra minst 6 000 nya förskollärare, barnskötare eller annan personal till förskolan. Dessa personalförstärkningar skall ske successivt under mandatperioden och i den takt som ekonomin tillåter.

För att nå målen i handlingsplanen och förbättra förutsättningarna för studerande som har funktionshinder har ett genomgripande reformarbete skett de senaste åren. Regeringen bedömer att satsningarna på specialpedagogiska frågor, kvalitetsutveckling, kompetensutveckling, lärarutbildning, en ökning av personaltätheten i skolor och fritidshem kommer att förbättra utbildningssituationen för elever som har funktionshinder. Möjligheterna för dessa elever att gå i skolan i närheten av hemmet och bo tillsammans med sina föräldrar eller i deras närhet ökar.

Regeringen kommer att fortsätta med insatserna för att kunna nå målet en skola för alla där bland annat satsningar på specialpedagogiken skall bidra till att skolan skall kunna möta olika behov hos barn, ungdomar och

vuxna med funktionshinder. Det pågår ett antal utredningar som kommer att lägga fram förslag de kommande åren. Dessutom kommer regeringens intentioner i utvecklingsplanen för kvalitetsarbete samt satsningar på personalförstärkningar att medverka till förbättringar som påverkar den fortsatta utvecklingen.

6.3.2 Tillgängligheten vid universitet och högskola

Sammanfattning och slutsats: Universiteten och högskolorna arbetar kontinuerligt med att göra lokalerna mer tillgängliga och har i dag särskilda handläggare som ansvarar för informationen om den fysiska tillgängligheten vid lärosätet. Regeringen bedömer att förbudet mot diskriminering av studenter eller sökande till högskolan kommer att underlätta för personer med funktionshinder att studera vid universitet och högskolor eftersom förbudet även omfattar brist på tillgänglighet och användbarhet. Satsningar på särskilt stöd för studenter med funktionshinder bör också kunna bidra till denna utveckling.

Åtgärd och bakgrund i handlingsplanen

Underlätta för personer med funktionshinder att studera vid universitet och högskolor.

Antalet studenter med funktionshinder som studerar vid universitet och högskola har ökat kraftigt – från närmare 500 läsåret 1993/1994 till drygt 2 200 år 2001. Personer med funktionshinder är ändå underrepresenterade inom högskolan. Otillräcklig information om den fysiska tillgängligheten och brister i denna kan utgöra hinder för personer med funktionshinder att bedriva studier. Statens institut för särskilt utbildningsstöd (Sisus) har till uppgift att bygga upp en informationstjänst på Internet om tillgänglighet. Under år 2000 hade Sisus även ett särskilt uppdrag att planera sin medverkan i Arkitekturåret 2001 med hänvisning till deras uppgift att öka tillgängligheten vid universitet och högskolor.

Ökad utbildning har stor betydelse för kvinnor och män med funktionshinder. Det är därför viktigt att fler ungdomar med funktionshinder ges praktisk möjlighet att studera vid universitet och högskolor.

Genomförda åtgärder

Förbud mot diskriminering av studenter

Regeringen föreslog i propositionen Likabehandling av studenter i högskolan en helt ny lag som innehåller bestämmelser om aktiva åtgärder och förbud mot diskriminering av studenter och sökande till högskolan på grund av bland annat funktionshinder. Riksdagen har antagit lagen som trätt i kraft den 1 mars 2002 (prop. 2001/02:27, bet. 2001/02:UbU5, rskr. 2001/02:101). Enligt lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter i högskolan omfattar förbudet mot direkt diskriminering även brist på tillgänglighet och användbarhet.

Det är ofta möjligt att kompensera den begränsning ett funktionshinder kan innebära för förmågan att genomföra studier genom att det finns stöd- och anpassningsåtgärder. Åtgärder som kan komma i fråga är sådana som avser att förbättra den fysiska tillgängligheten till högskolan och därtill hörande lokaler liksom att i möjligaste mån göra dessa lokaler användbara. Det kan vara fråga om förändringar av lokalernas utformning, såsom höga trösklar, heltäckningsmattor, avsaknad av hiss, placering av dörröppnare, utformning av toalettutrymmen och liknande. Det kan också handla om god ventilation för den som är allergiker, teleslingor och god akustik för personer med nedsatt hörsel, synskadades behov av kontrast och förstärkt belysning.

De anpassningar som kan vara nödvändiga att åtgärda i det enskilda fallet kan kräva lång tid, stora kostnader eller större förändringar än vad som kan vara rimligt att begära av en högskola. Högskolans ansvar att vidta olika stöd- eller anpassningsåtgärder kan därför begränsas till vad som kan anses skäligt.

Enligt lagen skall en högskola inom ramen för sin verksamhet bedriva ett målinriktat arbete för att aktivt främja alla studenters lika rättigheter. En högskola får till exempel inte missgynna en student med funktionshinder.

Universiteten och högskolorna har utvidgat stödet till studenter med funktionshinder till att även omfatta studenter med psykiska funktionshinder (prop. 2000/01:1, utg.omr. 16, bet. 2000/01:UbU1, rskr. 2000/01:99).

Enskilda utbildningsanordnare kan ge stöd

Enskilda utbildningsanordnare, som har tillstånd att utfärda examina, kan från och med år 2001 avsätta 0,15 procent av sina anslag från staten för att vid behov ge stöd åt studenter med funktionshinder. Dessa utbildningsanordnare kan ansöka om bidrag för de kostnader som överstiger nämnda 0,15 procent från Stockholms universitet (prop. 2000/01:1, utg.omr. 16, bet. 2000/01:UbU1, rskr. 2000/01:99).

Särskilda stödsatsningar

Riksdagen har efter förslag från regeringen ökat anslaget för de medel som får disponeras av Stockholms universitet för särskilda stödåtgärder till studenter med funktionshinder. Anslaget höjdes år 2001 med 1,9 miljoner kronor (prop. 2000/01:1, utg.omr. 16, bet. 2000/01:UbU1, rskr. 2000/01:99). Stödåtgärderna kan avse assistent, lektor, teckenspråkstolk, anteckningshjälp eller extra undervisning. Från och med 2003 tillförs Stockholms universitet ytterligare medel för nämnda ändamål. Som en engångssatsning under budgetåret 2002 har Örebro universitet tillförts 1 miljon kronor för att utreda förutsättningarna för en teckenspråkig miljö och därmed intensifiera insatser för döva och hörselskadade inom sina utbildningar (prop. 2001/02:1, utg.omr. 16 bet. 2001/02:UbU1, rskr. 2001/02:97).

Universiteten och högskolorna arbetar kontinuerligt med att göra lokalerna mer tillgängliga och har i dag särskilda handläggare som ansvarar för informationen om den fysiska tillgängligheten vid lärosätet. Regeringen bedömer att förbudet mot diskriminering av studenter eller sökande till högskolan som även omfattar brist på tillgänglighet och användbarhet kommer att underlätta för kvinnor och män med funktionshinder att studera vid universitet eller högskolor. Satsningar på särskilt stöd för studenter med funktionshinder bör också kunna bidra till denna utveckling.

Bedömningen stöds av att antalet personer med funktionshinder som studerar vid universitet och högskolor ökar markant. Bara under åren 1999 till 2001 ökade antalet med 600 studerande – från 1 600 till 2 200.

Handikappombudsmannen (HO) har till uppgift att bevaka frågor som rör funktionshindrades rättigheter och intressen inom alla politikområden. Som en följd av HO:s ställningstagande i ett anmälningsärende ändrade Högskoleverket under år 2001 reglerna för högskoleprovet och införde en möjlighet till förlängd provtid för personer med synskada.

För att kunna studera vid högskolor och universitet behöver personer med funktionshinder bostäder som är tillgängliga. En satsning på studentbostäder är aktuell under den kommande mandatperioden. Inom regeringskansliet utreds för närvarande förutsättningar för en sänkt mervärdesskattekostnad för visst bostadsbyggande, bland annat vid nyproduktion av mindre hyreslägenheter och anordnande av nya studentbostäder. Enligt byggnadslagstiftningen (lag [1994:847] om tekniska egenskapskrav på byggnadsverk, mm) skall bostäder bland annat vara tillgängliga och användbara för personer med nedsatt rörelse- och orienteringsförmåga.

6.3.3 Ökade möjligheter till assistans

Åtgärd och bakgrund i handlingsplanen

Särskilt utbildningsstöd – f d vårdartjänst – skall omfatta alla studerande inom folkhögskolan som har behov av assistans.

Folkhögskolorna har ett stort och varierat kursutbud och skolorna kan som regel erbjuda anpassad undervisning, socialt stöd och en tillgänglig miljö. Därför kan folkhögskolorna vara ett attraktivt alternativ när personer med funktionshinder väljer utbildningsform.

Assistansstödet vid folkhögskola innehåller såväl praktisk hjälp som socialt och i viss mån pedagogiskt stöd. Stödets omfattning uppskattas av folkhögskolan och rymmer både behovet hos den enskilde individen och det sammantagna behovet hos alla deltagare som har behov av assistans vid skolan.

Assistansstödet finansieras via statsbidraget till vårdartjänst – numera benämnt särskilt utbildningsstöd. Statsbidraget finansierar dessutom boende och habilitering vid riksgymnasieverksamhet för elever med rörelsehinder. Bidraget fördelas av Statens institut för särskilt utbildningsstöd (Sisus).

Det finns ytterligare ett statligt bidrag för vissa handikappåtgärder inom folkbildningen. Det är avsett för stödåtgärder för deltagare med funktionshinder. Ett tredje bidrag inom folkbildningsområdet finansierar baskostnaderna i de särskilda merkostnader som uppstår inom folkhögskolan för utbildning av deltagare med funktionshinder. Sibus administrerar samtliga bidrag.

I handlingsplanen konstateras att bidragskonstruktionen är oöverskådlig och att assistans vid folkhögskolor i princip kan finansieras från tre olika bidrag beroende på bland annat funktionshinder. Det behövs en rättvisare finansiell fördelning mellan kursdeltagare oavsett funktionshinder för att förbättra möjligheterna för enskilda att studera vid folkhögskolor.

Genomförda åtgärder

För att åstadkomma en rättvisare finansiell fördelning mellan kursdeltagare med funktionshinder på folkhögskolor har riksdagen antagit regeringens förslag att särskilt utbildningsstöd från den 1 januari 2001 skall utgå för assistansinsatser till folkhögskolor för deltagare med funktionshinder, oavsett vilket funktionshinder deltagarna har (prop. 2000/01:1, utg.omr. 9, bet. 2000/01:SoU1, rskr. 2000/01:96).

Sibus har i årsredovisningen för år 2001 redovisat effekter av ändringen. Majoriteten – cirka 60 procent – av dem som folkhögskolorna fick bidrag för läsåret 2001/02, var deltagare med andra funktionshinder än rörelsehinder. Om man ser till kostnadsfördelningen var däremot andelen som avsåg personer med rörelsehinder högre, eftersom de har mer omfattande behov.

Kostnaderna för assistansinsatser har inte ökat i någon större utsträckning sedan det nya systemet infördes. Behovet har inte heller ökat i någon nämnvärd omfattning. Det tyder på att renodlingen har haft avsedd effekt.

6.3.4 Översyn av hjälpmedelsförsörjningen

Åtgärd och bakgrund i handlingsplanen

Se över hjälpmedelsförsörjningen inom utbildningsområdet inklusive förskolan.

Huvudmännen för hjälpmedelsförsörjningen gör olika tolkningar angående ansvaret för hjälpmedel till studerande med funktionshinder inom utbildningsområdet. Det kan till exempel vara svårt att bedöma om det är skolan eller landstinget som har ansvar för ett datorprogram när programmet kan vara både ett läromedel och ett hjälpmedel. Flertalet landsting förskriver både datorer och kringutrustning som hjälpmedel. Landstingen kan däremot göra olika bedömningar av vilka som skall få hjälpmedel. Det innebär att elever som har en viss typ av funktionshinder utsluts – till exempel flickor och pojkar med DAMP, ADHD, autism, afasi och dyslexi. Det kan även förekomma tolkningssvårigheter inom en och samma utbildningsform.

Utredning om hjälpmedel för ökad tillgänglighet

Under senare år har den tekniska utvecklingen – särskilt inom dator-tekniken – gjort stora framsteg. Det har lett till utveckling och framställning av nya produkter på hjälpmedelsområdet. Men alla personer med funktionshinder har inte fått del av de nya produkter som utvecklats.

Regeringen har tillsatt en särskild utredare som skall analysera hjälpmedelsförsörjningen för barn i förskoleverksamhet, för elever inom det offentliga skolväsendet och sådana fristående skolor som står under statlig tillsyn. Analysen skall också omfatta hjälpmedel för studerande som genomgår kompletterande utbildningar som berättigar till studiestöd eller statsbidrag samt för studerande vid högskolor och folkhögskolor (dir. 2001:81, beteckning S 2001:06).

Utredaren skall vidare se över de förändrade förutsättningar på hjälpmedelsområdet som utvecklingen inom informations- och kommunikationsteknologi och digital teknik lett till, avgiftssystemet för hjälpmedel och därtill hörande regler i hälso- och sjukvårdslagen samt gränsdragningen av ansvaret mellan individuella hjälpmedel för personer med personlig assistans och arbetshjälpmedel för assistenterna. Konsekvenserna för jämställdheten mellan kvinnor och män skall beaktas.

Dessutom har regeringen beslutat om tilläggsdirektiv som innebär att utredningen även skall se över systemet för arbetshjälpmedel (dir. 2002:20). Även i denna del skall konsekvenserna för jämställdheten mellan kvinnor och män beaktas. Utredaren skall slutredovisa sitt arbete senast den 15 september 2003.

Hjälpmedlens standard och effektivitet bör förbättras genom att använda den nya tekniken och förtydliga ansvarsgränserna. Därmed kan nya gruppers behov av hjälpmedel tillgodoses på ett bättre sätt.

6.4 Information om social verksamhet

Sammanfattning: Information om rättigheterna i Sverige för barn och ungdomar med funktionshinder och deras familjer har sammanställts i en guide. Guidens användbarhet och genomslagskraft kommer att följas upp.

Åtgärd och bakgrund i handlingsplanen

Samla information om de insatser som finns för barn och ungdomar med funktionshinder.

För att kunna utnyttja sin rätt till inflytande och självbestämmande krävs information och kunskap om det stöd och den service som finns att tillgå. Antalet lagar och regler som styr stödet till personer med funktionshinder är stort. Det medför att det kan vara svårt att hitta all den information som behövs för att kunna ansöka om de insatser som passar bäst liksom att hävda sin rätt.

En handbok som sammanfattar information om service och insatser för barn

Med förebilder från Norge och Finland har Handikappombudsmannen på regeringens uppdrag sammanställt information om rättigheterna i Sverige för i första hand barn och ungdomar med funktionshinder och deras familjer.

En guide som på ett enkelt sätt sammanfattar den service och de insatser som finns för barn med funktionshinder och deras familjer har där efter tagits fram. I guiden "Hitta dina rättigheter – Guide för barn med funktionshinder och deras familjer" sammanfattas och beskrivs olika lagar och förmåner på ett enkelt sätt. Det finns också korta beskrivningar av de verksamheter som tillhandahåller insatser. Ett avsnitt handlar till exempel om förskolan och skolan. Skriften innehåller också FN:s standardregler och FN:s barnkonvention i förkortad form liksom mycket annat.

Guiden publicerades våren 2002 och läsare har uppmanats att höra av sig med synpunkter på innehållet. Guidens genomslagskraft och användbarhet kommer att följas upp av Handikappombudsmannen.

6.5 Offentlig miljö

Sammanfattning och slutsats: Plan- och bygglagen (1987:10) har ändrats så att tydligare krav kan ställas på tillgänglighet när allmänna platser iordningställs och ändras. Förändringen innebär också att enkelt avhjälpna hinder mot tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga skall undanröjas i befintliga lokaler dit allmänheten har tillträde och på befintliga allmänna platser. Boverket utarbetar föreskrifter med mer preciserade krav. Regeringen bedömer att enkelt avhjälpna hinder bör vara åtgärdade senast 2010.

Boverket har aktivt arbetat med att sprida information om och samverkat kring tillgänglighetsfrågor. Boverket kommer att fortsätta verka för en bättre förståelse för att tillgänglighetsfrågor finns med i plan- och byggprocesserna.

Regeringen har tillsatt en kommitté som skall se över plan- och bygglagstiftningen. Det övergripande målet är att stärka lagstiftningens roll som ett instrument för hållbar utveckling. Vilket bl.a. innebär att den byggda miljön skall vara tillgänglig, trygg och präglas av mångfald.

Enkelt åtgärdade hinder mot tillgänglighet och användbarhet i befintliga lokaler dit allmänheten har tillträde och på befintliga allmänna platser undanröjs före år 2010, kraven på tillgänglighet i plan- och bygglagen i samband med nybyggnad och ändring av allmänna platser förtydligas.

Tillgänglighetsfrågor bör prioriteras av Boverket och handikapporganisationernas samrådsmöjligheter i plan- och byggärenden ses över.

Tillkännagivande: I proposition om tillgänglighet till offentliga lokaler och på allmänna platser överväga och analysera behovet av sanktionsmöjligheter.

Befintliga lokaler dit allmänheten har tillträde liksom den yttre miljön brister ofta i fråga om tillgänglighet. Det försvårar möjligheterna för personer med funktionshinder att välja bostad, att ta sig fram på gator och allmänna platser och att kunna delta i samhällslivet på lika villkor.

Under åren har det skett vissa förbättringar i den offentliga miljön men takten i arbetet med att förbättra tillgängligheten behöver öka. I handlingsplanen förordar därför regeringen strategier för bättre tillgänglighet inom olika områden. När det gäller boendet måste det på olika platser i landet finnas ett sådant varierat utbud av bostäder att var och en i rimlig utsträckning kan välja bostad och bostadsort. Var och en skall också kunna bo kvar i sin invanda miljö även efter sjukdom och skada. Det är inte realistiskt eller ekonomiskt möjligt att på kort sikt anpassa alla bostäder så att personer med funktionshinder kan ta sig fram men en målsättning måste vara att flertalet bostäder på längre sikt skall vara tillgängliga. Kraven på tillgänglighet och användbarhet i nyproduktion måste däremot upprätthållas.

Tillgängligheten på allmänna platser har stor betydelse för valet av bostad men också för levnadsvillkoren i övrigt. Krav på att åtgärda enkla hinder i befintliga lokaler och på allmänna platser måste ställas. Men det bör även kunna medges undantag för mindre näringsidkare och miljöer där hänsyn måste tas till kulturhistoriska, miljömässiga eller konstnärliga värden. Kostnader kan hållas nere om hindren rivs i samband med andra planerade underhålls- och förbättringsarbeten. Tillgänglighet i samband med nybyggnad och ändring av allmänna platser måste däremot kunna krävas. Regeringen bedömer att en tioårsperiod är en lämplig tidsram att planera, samordna, prioritera och välja de mest kostnadseffektiva lösningarna för att avhjälpa enkelt åtgärdade hinder.

Genomförda åtgärder

Ökade krav på tillgänglighet och användbarhet i offentliga lokaler och på allmänna platser

Riksdagen har beslutat om ändringar i plan- och bygglagen (1987:10) som bland annat innebär att tydligare krav kan ställas på tillgänglighet när allmänna platser iordningställs och ändras. Förändringen innebär också att enkelt åtgärdade hinder mot tillgänglighet och användbarhet för

personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga skall undanröjas i befintliga lokaler dit allmänheten har tillträde och på befintliga allmänna platser (prop. 2000/01:48, bet. 2000/01:BoU5, rskr. 2000/01:155). Bestämmelserna började gälla den 1 juli 2001 (SFS 2001:146).

Boverket har bemyndigats att utfärda föreskrifter med mer preciserade krav om användbarhet i samband med att allmänna platser eller områden för andra anläggningar än byggnader ställs i ordning eller ändras. Detsamma gäller i fråga om att utfärda föreskrifter som innebär att enkelt avhjälpna hinder för tillgänglighet skall undanröjas i vissa befintliga miljöer. Det gäller lokaler dit allmänheten har tillträde och allmänna platser. Det kan vara åtgärder som till exempel skyltning och belysning, ta bort trösklar, skaffa ramper, utjämna mindre nivåskillnader, ändra utformning av trottoarkanter vid övergångsställen etcetera.

Regeringen bedömer att enkelt åtgärdade hinder bör vara åtgärdade senast år 2010.

Information och samverkan när Boverket prioriterar tillgänglighetsfrågor

Boverket har redovisat hur myndigheten definierar sin roll som sektorsansvarig myndighet för att de nationella målen för handikappolitiken skall förverkligas. Boverket har också tagit fram förslag till etappmål som för närvarande bereds i Regeringskansliet.

Boverket sprider fortlöpande information för ökad tillgänglighet och användbarhet till kommunerna. Tillgänglighetsfrågor är uppmärksammade och efterfrågan på kunskap är därför stor. Information ges även vid branschorganisationers konferenser och vid fortbildning av personer som på olika sätt är involverade i plan- och byggprocessen. Över huvud taget får informationsspridning, konferenser och medverkan i projekt ett stort utrymme när tillgänglighetsfrågor prioriteras. Här följer några exempel.

Under hösten 2001 anordnade Boverket en konferens om tillgängligheten – ”Tillgängligt är hållbart” – på Bomässan BO01 tillsammans med European Institute for Design and Disability (Europeiska institutet för design och funktionshinder). Under år 2002 har Boverket genomfört konferensserien ”Stadsplanera – i stället för trafikplanera och bebyggelseplanera”. Vikten av att ha med tillgänglighets- och användbarhetsfrågor vid all planering och allt byggande liksom vikten av helhetssyn har fått stort utrymme vid dessa konferenser.

Svenska Kommunförbundet är en annan samarbetspartner. Boverket deltar i förbundets expertgrupp och referensgrupp för utarbetande av en handbok som skall bli ett stöd för kommunernas arbete med tillgänglighetsplaner – ”En tillgänglig stad” liksom i en referensgrupp till förbundets projekt ”Systematisering och utveckling av gångvägar och ledstråk för synskadade”. Verket deltar också i andra projekt för tillgänglighet, exempelvis i det som resulterade i boken ”Varsam tillgänglighet” samt i arbetet med en skrift om kulturbyggnader och utrymning för personer med funktionshinder.

Boverket deltar vidare i Handikappombudsmannens expertgrupp ”Byggd miljö”, är representerat i Rådgivande Delegationen för handikappfrågor och ingår i Nordiska Handikappolitiska Rådets Sektorsnät-

verk för byggnads- och samhällsplanering. Dessutom medverkar Boverket i standardiseringsarbete som rör tillgänglighet på både nationell och internationell nivå.

Skr. 2002/03:25

Handikapporganisationernas medverkan

Boverket fick i juli 2000 regeringens uppdrag att bland annat utreda förutsättningarna för att förbättra de lokala handikapporganisationernas möjligheter till insyn och samråd i plan- och byggärenden (dnr M2000/2750/Hs). Uppdraget redovisades i juni 2001 (Handikapporganisationers möjlighet till insyn och samråd i plan- och byggärenden och former och metoder för lokala åtgärdsprogram för tillgänglighet, dnr B6083-1981/2000).

Boverket anser att en förutsättning för att förbättra handikapporganisationernas insyn och samråd är att det råder ett bra samråds klimat vilket kräver utbildningsinsatser. Alla som arbetar med tillgänglighetsfrågor i plan- och byggprocessen behöver ha grundläggande kunskaper om funktionshinder. Dessutom behöver de ha insikt om vad som gör en miljö eller en situation tillgänglig eller otillgänglig. Handikapporganisationerna behöver å andra sidan fördjupade kunskaper om regelsystemet och om hur kartor och ritningar skall tolkas.

För ett bra samarbete är det också viktigt att handikapporganisationernas synpunkter kommer vid rätt tillfälle. Vid arbetet med översiktsplaner är diskussioner om kommunens ambitioner och synsätt på tillgänglighet och användbarhet centrala och organisationernas synpunkter bör vara övergripande och strategiska. Hur skall exempelvis den fysiska utformningen se ut för att kvinnor och män med funktionshinder skall klara hela resan? Detaljsynpunkter hör mer hemma i detaljplanearbetet och senare skeden.

Boverket konstaterar att byggherrens egenintresse av att uppfylla tillgänglighets- och användbarhetsaspekter ofta väger lättare än andra krav.

Boverket pekar också på att plan- och bygglagstiftningen innehåller olika instrument som kommunerna kan använda för att tillgänglighets- och användbarhetsaspekten skall få större tyngd i byggprocessen.

Plan för full delaktighet och åtgärdsprogram för samordning

Boverket fick i juli 2000 även i uppdrag att överväga former och metoder för att utveckla lokala tillgänglighetsprogram som omfattar både bebyggelse och trafik. Uppdraget redovisades i juni 2001. Uppdraget har genomförts tillsammans med företrädare för handikapporganisationerna.

Boverket har lanserat ”Plan för full delaktighet” som kommunens övergripande målsättningsdokument. Planen tar hänsyn till hela miljön och bygger på tillämpliga delar av FN:s standardregler om delaktighet och jämlikhet för människor med funktionshinder. Till planen skall knytas olika åtgärdsprogram.

För att nå resultat är dock arbetsprocessen avgörande. Väsentliga faktorer som påverkar hur verkningsfulla kommuners delaktighetsplaner blir är bland annat brett samarbete mellan olika kompetenser, bra inventeringsmodeller, att mål bryts ned till konkreta åtgärdsförslag med tydligt

ansvarstagande, tidplan, budget och noggrann uppföljning. Och sist men inte minst den politiska förankringen. Skr. 2002/03:25

Diskussioner om lämpliga tillvägagångssätt fortsätter. Hösten 2002 har Boverket startat ett nätverk för tillgänglighetsintresserade kommuner. Nätverket skall utbyta erfarenheter och sprida kunskap om bra metoder.

Översyn av plan- och bygglagstiftningen – tillgänglighetskraven skall beaktas

Regeringen beslutade i juni 2002 att tillsätta en kommitté med uppdrag att se över plan- och bygglagstiftningen (dir. 2002:97, beteckning M 2002:05). Det övergripande målet är att stärka plan- och bygglagstiftningens roll som ett instrument för hållbar utveckling. Det är i detta sammanhang angeläget att ta hänsyn till hur den fysiska planeringen kan främja bland annat en socialt, kulturellt och ekonomisk hållbar utveckling. Socialt hållbar utveckling innebär bland annat att den byggda miljön skall vara tillgänglig, trygg och präglas av mångfald. Av särskild vikt är den fysiska planeringens och byggandets betydelse när det gäller att främja målen om exempelvis god folkhälsa, jämställdhet, integration, full delaktighet i samhällslivet, trygghet samt goda livsvillkor för barn och ungdomar. I direktiven framhålls även betydelsen av att frågor som rör tillgänglighet och användbarhet för alla beaktas vid översynen.

Demokrati- och rättighetsperspektivet skall enligt direktiven genomgå hela planeringsprocessen. En fråga som i detta sammanhang behöver belysas är hur olika intresseorganisationer, bland annat handikapporganisationerna, kan ges ett ökat inflytande i plan- och byggprocessen. Kommittén skall bland annat överväga och belysa hur målen för den nationella handikappolitiken beaktas i plan- och byggprocessen.

Kommittén skall även pröva vilka förändringar som behövs i lagstiftningen för en effektiv kontroll av att samhällskraven på byggnader uppfylls, till exempel krav på tillgänglighet. Kommittén skall också överväga om sanktionsbestämmelserna i plan- och bygglagen behöver ändras. Vidare skall konsekvenserna för jämställdheten belysas. Utredningen skall vara klar vid årsskiftet 2004/05.

Fortsatta insatser

Prioritera tillgänglighetsfrågor

En förutsättning för att tillgänglighet och användbarhet skall bli självklara delar i den byggda miljön är att samverkan och samarbete med berörda myndigheter och organisationer fungerar. Det krävs även öppna planeringsprocesser där medborgarna har möjlighet att delta. För att ge tillgänglighet och användbarhet ökad uppmärksamhet i samarbetet med andra aktörer skall därför Boverket genom utbildning bland annat av planerare, byggherrar, arkitekter, konsulter och offentliga beslutsfattare fortsätta verka för en bättre förståelse för och insikt om att tillgänglighetsfrågor finns med i planering och byggandet av bostäder, lokaler och den fysiska miljön i övrigt.

Boverket skall även fortsättningsvis prioritera de handikappolitiska målen och bland annat arbeta med de etappmål som regeringen kommer att fastställa.

Skr. 2002/03:25

Tillämpningsföreskrifter

Arbetet med att utarbeta föreskrifter pågår och Boverket avser att redovisa arbetet i början av 2003. Boverket avser att, i samband med att föreskrifterna färdigställs, utarbeta en handbok med konkreta exempel på hur bland annat enkelt avhjälpta hinder kan åtgärdas.

Uppföljning av de nya bestämmelserna efter fem år

Regeringen avser att följa upp och utvärdera tillämpningen av ändringarna i plan- och bygglagen om ökad tillgänglighet till allmänna platser och offentliga lokaler.

6.6 Kulturupplevelser för alla och lättillgänglig litteratur

Sammanfattning och slutsats: 10 miljoner kronor har avsatts för att göra kulturen mer tillgänglig för personer med funktionshinder. Resursförstärkningen används för att förverkliga ett handlingsprogram i detta syfte. Medel går också till att göra litteratur mer tillgänglig och att utveckla litteratur för barn och unga på lättläst svenska. Vidare stöder Statens kulturråd projekt som syftar till att göra kulturen mer tillgänglig och förbättra möjligheterna till eget skapande. I stort sett alla länsbibliotek har t.ex. genomfört utbildning för bibliotekspersonal för att förbättra bemötandet av personer med funktionshinder. Ungefär en fjärdedel av projekten har en särskild inriktning mot barn och ungdom. Statens kulturråd skall även vidareutveckla metodarbetet för att ytterligare öka tillgängligheten inom hela kulturområdet.

För år 2001 har Sveriges Television AB tilldelats 10 miljoner kronor utöver ordinarie medelstildelning för insatser för att öka tillgängligheten för personer med funktionshinder. I filmavtalet har det dessutom avsatts medel för syntolkning och textning av film och video.

Möjligheterna för personer med funktionshinder att delta i kulturlivet har på många områden förbättrats. De satsningar som genomförts på kulturområdet samt de krav som ställs på utvärdering och uppföljning är viktiga steg i syfte att ytterligare öka tillgängligheten inom kultursektorn. Kulturrådets kommande redovisning kommer att utgöra underlag för fortsatta överväganden och insatser.

Statens insatser för ökad tillgänglighet till kultursektorn med målet att verka för allas möjligheter till kulturupplevelser och eget skapande förstärks.

I syfte att göra litteratur mer tillgänglig höjs bidragen till Talboks- och punktskriftsbiblioteket samt LL-stiftelsen – Centrum för lättläst.

Möjligheten för personer med funktionshinder att delta i kulturlivet har på många områden förbättrats men fortfarande är deltagandet lägre bland personer med funktionshinder än bland befolkningen i övrigt.

Ett av den statliga kulturpolitikens främsta mål är att verka för att alla medborgare skall ha möjlighet till kulturupplevelser och eget skapande. Inriktningen bör följa den som uttalats i propositionen om kulturpolitik (prop. 1996/97:3, bet. 1996/97:KrU1, rskr. 1996/97:129).

Ansvar för att öka tillgängligheten ligger till stor del hos den enskilda institutionen och varje institution bestämmer själv över verksamhetens inriktning och uppläggning. De statliga kulturinstitutionerna och de institutioner som får statsbidrag har dock ett särskilt ansvar att söka nya vägar att nå fram till de grupper som idag inte är delaktiga i landets kulturutbud. Det statliga stödet är därför en viktig förutsättning för att personer med funktionshinder skall ges möjlighet att ta del av det statliga kulturutbudet.

Statens kulturråd har på regeringens uppdrag tagit fram ett handlingsprogram för att förbättra möjligheterna för personer med funktionshinder att kunna delta i kulturlivet (programmet redovisades i februari 1998 i rapport 1998:3 från Statens kulturråd – Funktionshindrades tillgång till kultur). Utgångspunkten i programmet är att det finns ett gemensamt intresse hos kulturinstitutionerna att öka tillgängligheten. Målet för programmet är att förbättra kunskaperna om behov hos personer som har funktionshinder inom kulturinstitutionerna, stärka samarbete och samverkan mellan kulturområdet och handikappområdet, utveckla nya verksamhetsformer samt se över tekniken.

För att genomföra och utvidga handlingsprogrammet behövs fler insatser. Exempel på sådana kan vara förbättringar i den fysiska tillgängligheten, syntolkning vid teaterföreställningar, textning och uppläsning av textremsan på biografier etcetera. Det bedöms också nödvändigt med utbildning av personal i bemötandefrågor. Tillträde till eget skapande kan ges genom att organisationer som arbetar i denna riktning har möjlighet att få årliga verksamhetsbidrag.

Att göra litteratur mer lättillgänglig är ett annat viktigt område. Talboks- och punktskriftsbiblioteket planerar att fram till 2010 överföra det samlade talboksbeståndet till en ny digital talboksstandard. LL-stiftelsen – Centrum för lättläst har påbörjat utgivning av lättlästa böcker riktade till ungdomar. För en kontinuerlig utgivningsverksamhet – cirka tio titlar per år – med lättlästa böcker till barn och ungdomar krävs en uppbyggnadsperiod på mellan tre till fyra år.

Den form av satsningar som nämnts behöver tillföras ytterligare bidrag.

Det särskilda uppdrag som gäller för radio- och TV-företagen i allmänhetens tjänst har sin bakgrund i massmediernas betydelse för det demokratiska samhället, för det svenska språket och för kulturen i vid mening. Ett grundläggande krav är att radions och televisionens programutbud skall komma alla till del.

I ett nytt filmavtal, som redovisas i regeringens proposition Ny svensk filmpolitik, har avsatts medel för att göra film mer lättillgänglig för personer med funktionshinder (prop. 1998/99:131, bet. 1999/2000:KrU5, rskr 1999/2000:13). Film för barn och ungdom skall särskilt prioriteras. Insatserna avser textning av svensk film och video samt syntolkning.

Genomförda åtgärder

Den förordning som förtydligar myndigheternas ansvar att verka för att de handikappolitiska målen integreras i verksamheten – förordningen (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken – omfattar även myndigheter inom kulturområdet.

Resursförstärkning till Statens kulturråd för ökad tillgänglighet

Statens kulturråd disponerar efter beslut i riksdagen ytterligare 7,5 miljoner kronor från och med år 2001 för att förbättra möjligheterna för personer med funktionshinder att kunna delta i kulturlivet (prop. 2000/01:1, utg.omr. 17, bet. 2000/01:KrU1, rskr. 2000/01:59). Det innebär att Kulturrådet totalt sett disponerar 9,5 miljoner kronor för att förverkliga handlingsprogrammet som tagits fram i syfte att förbättra möjligheterna för personer med funktionshinder att kunna delta i kulturlivet. Därutöver skall Kulturrådet vidareutveckla metodarbetet för att ytterligare öka tillgängligheten inom hela kulturområdet.

En del av resursförstärkningen har avsatts för att stödja projektverksamhet som skall verka i denna riktning. Under år 2001 har 49 projekt beviljats stöd. Utgångspunkten för projekten är handlingsprogrammets fem olika delområden – 1) kultur i vård och omsorg 2) kulturinstitutionerna 3) fortbildning och eget skapande 4) litteratur, film och medier samt 5) program för ökad tillgänglighet.

Ungefär en fjärdedel av projekten har en särskild inriktning mot barn och ungdomar. Projekten har en god spridning över hela landet och innefattar insatser som dels syftar till att öka tillgängligheten för kvinnor och män med funktionshinder till den producerade kulturen, dels ger möjlighet till eget skapande inom bild, teater, dans och musik.

I stort sett alla länsbibliotek har genomfört utbildningar för bibliotekspersonalen för att förbättra bemötandet av både kvinnor och män med funktionshinder. Andra projekt som beviljats stöd avser till exempel textning av teater, kulturutbildning för personal inom omsorgen samt utveckling av ett resursbibliotek för döva.

För att stödja litteraturbehovet för punktskriftsläsare har Statens kulturråd beviljat medel till två bokklubbsprojekt som bedrivs av Synskadades Riksförbund (SRF), punktskriftsbokklubben Club Braille och punktskriftsbokklubben för barn, Punktklubben. Bakgrunden var riksdagens

tillkännagivande till regeringen angående bokklubbsverksamhet för punktskriftsläsare (bet. 1998/99:KrU1, rskr. 1998/99:55). Skr. 2002/03:25

Medel för att öka tillgängligheten till litteraturen

Talboks- och punktskriftsbibliotekets anslag höjdes 2001 med 2 miljoner kronor för att ge biblioteket möjlighet att fullfölja överföringen av talböcker till det nya digitala formatet DAISY. Talboks- och punktskriftsbiblioteket har under en följd av år lett utvecklingen av digitala talböcker och DAISY innebär många fördelar för dem som läser talböcker. Från och med år 2001 produceras samtliga talbokstitlar i DAISY-format på cd-rom. Målet är att hela talboksbeståndet skall vara överfört till det nya formatet år 2010.

För att utveckla en utgivningsverksamhet av lättläst skönlitteratur för barn och ungdomar i åldrarna 9–14 år som har svårt att tillgodogöra sig traditionella ungdomsböcker, förstärktes statsbidraget till LL-stiftelsen – Centrum för lättläst med 0,5 miljoner kronor år 2001. Hittills har tre böcker publicerats och fler titlar kommer att ges ut som ett resultat av en manustävling som LL-stiftelsen arrangerat.

Radio- och TV-programmens tillgänglighet skall öka

I december 2001 fattade regeringen beslut om sändningstillstånd för programbolagen Sveriges Radio AB, Sveriges Television AB och Sveriges Utbildningsradio AB för tillståndsperioden 2002–2005. Riktlinjerna i sändningstillstånden lades fast av riksdagen när beslut togs om regeringens proposition Radio och TV i allmänhetens tjänst åren 2002–2005 (prop. 2000/01:94, bet. 2000/01:KrU8, rskr. 2000/01:268). Propositionen föregicks av att en särskild utredare fått i uppdrag att ta fram ett brett underlag inför beredningen av de nya sändningstillstånden (SOU 2000:55).

De nu gällande sändningstillstånden innebär bland annat att programbolagens insatser för att göra programmen tillgängliga för funktionshindrade skall öka under tillståndsperioden jämfört med år 2001. Sveriges Television AB bör arbeta för att minst hälften av sändningstiden för förstagångssändningar med svenskt ursprung är textad vid utgången av tillståndsperioden. Ett mål skall även vara att uppläst textremsa kan erbjudas under tillståndsperioden. Sveriges Television AB bedriver också programverksamhet för döva. Enligt sändningstillståndet för Sveriges Utbildningsradio AB skall andelen textade program öka påtagligt under tillståndsperioden jämfört med år 2001. Sveriges Radio AB skall eftersträva god hörbarhet i sändningarna.

Utöver den ordinarie medelstillelningen tillfördes Sveriges Television AB för år 2002 tio miljoner kronor för insatser för ökad tillgänglighet för funktionshindrade.

Regeringen fattade i december 2001 beslut om nytt sändningstillstånd för TV4. Av sändningstillståndet framgår att TV4 skall göra stora underhållningsprogram och svensk TV-dramatik tillgängliga för personer med funktionshinder i minst samma omfattning som under år 1996. Verksamheten för personer med funktionshinder skall under tillståndsperioden

utökas i den mån nya tekniska förutsättningar gör detta möjligt inom ramen för oförändrade kostnader. Skr. 2002/03:25

Projektmedel för textning av film, video och syntolkning

Från de medel som avsatts i filmavtalet har Svenska Filminstitutet i samarbete med Synskadades Riksförbund (SRF) och Hörselskadades Riksförbund (HRF) beviljat stöd till 29 olika projekt under år 2001. Stöd har beviljats till textning av 12 svenska långfilmer på bio. Därutöver har 24 titlar på DVD och 3 titlar på VHS försetts med svensk text och 67 syntolkningar genomförts på olika platser i landet.

Övriga uppdrag

Enligt regleringsbrevet för budgetår 2002 skall Statens kulturråd redovisa resultatet av utvecklingsbidrag och andra viktigare insatser i syfte att öka bland annat tillgängligheten till kulturlivet. Kulturrådet skall också verka för att kulturella behov hos personer med funktionshinder särskilt beaktas. Myndigheten skall redovisa insatser som gjorts för att förverkliga och utvidga det handlingsprogram som syftar till att främja att personer med funktionshinder kan delta i kulturlivet. Kulturrådet skall även redovisa insatser som genomförts för att stödja litteraturbehov för punktskriftsläsare.

Fortsatta insatser

Statens kulturråd har sedan år 2001 fått ökade resurser för att göra kulturen mer tillgänglig för personer med funktionshinder. En samlad utvärdering skall göras efter tre år. Resultatet av denna utvärdering kommer att utgöra underlag för regeringens fortsatta överväganden och insatser.

Regeringen anser att det är angeläget att radio och TV är tillgängligt för alla. Teknikutvecklingen kan innebära att tillgängligheten till TV- och radioprogram ökar i framtiden och regeringen följer noggrant den tekniska utvecklingen på området. Public serviceföretagen är ålagda att varje år till regeringen och Granskningsnämnden för radio och TV redovisa hur de lever upp till de krav som ställs i sändningstillstånden.

Sändningstillstånden till Sveriges Radio AB, Sveriges Television AB och Sveriges Utbildningsradio AB gäller för perioden 2002–2005. Regeringen avser att tillsätta en parlamentarisk kommitté som får i uppdrag att utifrån en bred och djupgående omvärldsanalys göra en samlad översyn av public serviceuppdraget och public serviceföretagens förutsättningar att uppfylla detta uppdrag i en ny och föränderlig mediasituation. Uppdraget har aviserats i regeringens proposition om en radio och TV i allmänhetens tjänst (prop. 2000/01:94, bet. 2000/01:KrU8, rskr. 2000/01:268).

Regeringen bedömer att de satsningar som genomförts på kultur- och medieområdet samt de krav som ställs på utvärdering och uppföljning är viktiga steg i syfte att öka tillgängligheten inom hela kultursektorn.

Förhållandena för kvinnor och män med funktionshinder måste förbättras när det gäller deras möjligheter till delaktighet och jämlikhet i samhällslivet. Det finns hinder i form av bland annat attityder som gör det omöjligt för personer med funktionshinder att utöva sina rättigheter och friheter och försvårar för dem att delta i samhällslivet – hinder som konserverar ett utanförskap. Det kan bero på diskriminering – att människor känner sig kränkta, kontrollerade och ifrågasatta, att personer med funktionshinder inte släpps in i samhällsgemenskapen, att kvinnor och män med funktionshinder inte får de insatser de behöver, att systemen och formerna för stöd och omsorger är för stelbenta och dåligt anpassade, att det saknas ett jämställdhetsperspektiv etcetera. De grundläggande värderingarna om allas lika värde och allas rätt att bemötas med respekt verkar inte ha nått ut till alla dem som fattar beslut.

Stat, kommuner och landsting måste verka för att de grundläggande värderingarna finns med i utrednings- och beslutsprocesser.

7.1 Motverka diskriminering för ökad demokrati

Sammanfattning och slutsats: Riksdagen har efter förslag från regeringen antagit ändringar i regeringsformen för att motverka diskriminering av personer med funktionshinder. Diskrimineringskommittén har dessutom fått i uppdrag att bl.a. överväga behovet av en sammanhållen diskrimineringslagstiftning samt behov av regler som ger skydd mot diskriminering av personer med funktionshinder i bemärkelsen bristande tillgänglighet. Uppdraget skall redovisas i december 2004.

I 2001 års utredning om hur två EG-direktiv skall genomföras i Sverige föreslås bl.a. en lag om förbud mot diskriminering på grund av funktionshinder. Tillämpningsområdena föreslås bli mer omfattande än gällande svensk diskrimineringslagstiftning. Regeringen har i en handlingsplan för de mänskliga rättigheterna även lagt grunden för ett mer samlat synsätt på mänskliga rättigheter i Sverige.

Regeringen anser att det arbete som gjorts och görs för att se över och vid behov skärpa diskrimineringslagstiftningen, i syfte att förbättra tillgängligheten för och bemötandet av personer med funktionshinder, är angeläget. Inriktningen är bl.a. att frågor som rör tillgänglighet alltid bör beaktas i situationer som kan leda till att människor med funktionshinder kan bli fullt delaktiga i samhällslivet.

Åtgärd, tillkännagivande och bakgrund i handlingsplanen

Ändring i grundlagen för att motverka diskriminering av personer med funktionshinder övervägs.

Tillkännagivande: Frågan om tillgänglighet i vid bemärkelse inom ramen för översynen av lagstiftningen om olaga diskriminering belyses.

Frågor om mänskliga rättigheter har kommit allt mer i fokus. Det gäller inte minst kvinnor och män som har funktionshinder för vilka rättigheter och skyldigheter diskuteras i många olika sammanhang. FN:s standardregler innehåller en regel som bland annat anger att all lagstiftning som behandlar medborgares rättigheter och skyldigheter även bör omfatta rättigheter och skyldigheter för personer med funktionshinder. Länder har valt olika vägar för att införliva denna målsättning. I Sverige finns rättigheter som regel inskrivna i den ordinarie lagstiftningen. Det finns dock skäl att överväga om de inte också behöver skrivas in i grundlagen. Det skulle kunna bli en kraftfull politisk markering som kan bidra till att i grunden förändra människors attityder till människor som har funktionshinder.

Riksdagen har, när handlingsplanen för handikappolitiken antogs, tillkännagivit att översynen av lagstiftningen om olaga diskriminering även skall belysa frågan om tillgänglighet för personer med funktionshinder i vid bemärkelse.

Genomförda åtgärder

Grundlagsändring

Regeringen föreslog i proposition Ändringar i regeringsformen – samarbetet i EU m.m. att skyddet för utsatta grupper kompletteras och förstärks genom ändring i 1 kap. 2 § regeringsformen. Enligt förslaget skall det redan befintliga skyddet för utsatta grupper i bestämmelsen kompletteras och förstärkas med dels en föreskrift om att det allmänna skall verka för att alla människor skall kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället, dels en föreskrift om att det allmänna skall motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller annan omständighet som gäller den enskilde som person (prop. 2001/02:72, bet. 2001/02:KU18).

Riksdagen har antagit förslaget. Lagändringarna träder i kraft den 1 januari 2003 (protokoll 2002/03:20).

Diskriminering och tillgänglighet

Regeringen har under år 2002 tillsatt en kommitté, Diskrimineringskommittén, med uppgift att bland annat överväga behovet av en sammanhållen diskrimineringslagstiftning (dir. 2002:11, beteckning N 2002:06). Kommittén skall i detta sammanhang överväga behovet av en lagstiftning som omfattar alla eller flertalet diskrimineringsgrunder och samhällsområden. Utredningen omfattar även diskriminering i bemärkelsen bristande tillgänglighet. Om kommittén föreslår ett skydd mot diskriminering på grund av funktionshinder skall således kommittén också överväga behovet av regler som ger skydd mot diskriminering av bristande tillgänglighet. Sådana regler skall även övervägas på de områden som omfattas av EG:s direktiv om likabehandling i arbetslivet. De skall däremot inte omfatta den svenska lagen om diskriminering i arbetslivet av personer med funktionshinder.

Analysen skall omfatta vilka former av diskriminering som ett generellt diskrimineringsförbud inom tillgänglighetsområdet bör omfatta och vem som i olika situationer skall bära ansvaret för olika hinder eller brister. Utgångspunkten skall vara att det i varje enskilt fall måste vara möjligt att göra en bedömning av vad som kan anses skäligt. I lagen (1999:132) om förbud mot diskriminering i arbetslivet av personer med funktionshinder finns redan en bestämmelse som tar sikte just på bristande tillgänglighet. Liknande bestämmelser finns även för högskolan i lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter i högskolan.

Kommitténs hela uppdrag skall redovisas senast den 1 december 2004 men kommittén kan välja att redovisa uppdrag i delbetänkanden.

Diskrimineringsutredning för genomförande av EG-direktiv

Diskrimineringsutredningen 2001 har haft i uppdrag att lämna förslag till hur två EG-direktiv (Rådets direktiv 2000/43/EG av den 29 juni 2000 om genomförandet av principen om likabehandling av personer oavsett ras eller etniskt ursprung – direktivet om etnisk diskriminering – samt rådets direktiv 2000/78/EG av den 27 november 2000 om inrättande av en allmän ram för likabehandling i arbetslivet – arbetslivsdirektivet) skulle kunna genomföras i Sverige (dir. 2000:106, beteckning N 2001:01). Utredningen överlämnade i maj 2001 sitt betänkande Ett utvidgat skydd mot diskriminering (SOU 2002:43) till regeringen och föreslog att tre nya lagar med förbud mot diskriminering skulle införas. Bland annat föreslogs en lag om förbud mot diskriminering på grund av funktionshinder.

De tre lagförslagens tillämpningsområden är mer omfattande än gällande diskrimineringslagstiftning i Sverige. Förslagen avser en utvidgning av skyddet inom arbetslivet, till exempel vid arbetsförmedling, vid start och drivande av näringsverksamhet, vid yrkesutövning samt vid medlemskap och medverkan i arbetstagar-, arbetsgivar- och yrkesorganisationer. Utredningen föreslår även att bland annat lagen om förbud mot diskriminering på grund av funktionshinder skall omfatta områden som inte täcks av arbetslivsdirektivet och där EG-rätten inte kräver nationell lagstiftning. Det gäller skydd mot diskriminering inom utbildningsväsendet och vid tillgång till varor, tjänster och bostäder som är tillgängliga för allmänheten.

Det betänkande som lämnats av Diskrimineringsutredningen 2001 har remissbehandlats och bereds för närvarande inom Regeringskansliet. Regeringen avser att till riksdagen lämna förslag till ny lagstiftning som utvidgar skyddet mot diskriminering.

Nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna

Vid Förenta Nationernas världskonferens om mänskliga rättigheter som ägde rum i Wien år 1993 uppmanades alla stater att överväga att upprätta nationella handlingsplaner i syfte att identifiera åtgärder för att förbättra främjandet och skyddet av de mänskliga rättigheterna. Det svenska arbetet påbörjades i maj 2000. Riksdagen behandlade i april 2002 regeringens skrivelse En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna (skrivelse 2001/02:83, bet. 2001/02/KU15). Genom handlings-

planen lägger regeringen grunden för ett mer samlat synsätt på mänskliga rättigheter i Sverige. Målet för regeringens långsiktiga strävanden är att säkerställa full respekt för de mänskliga rättigheterna, ökad kunskap och medvetenhet om de mänskliga rättigheterna samt bättre samordning av arbetet med att främja mänskliga rättigheter.

Fortsatta insatser

Regeringens inriktning är bland annat att frågor som rör tillgänglighet alltid bör beaktas i situationer som kan leda till att människor med funktionshinder kan bli fullt delaktiga i samhällslivet. Kan ett diskrimineringsförbud när det gäller bristande tillgänglighet bidra till att målet uppfylls kommer regeringen att överväga att ett sådant införs.

7.2 En arbetsmarknad för alla

Sammanfattning: En utredning om arbetsgivares intresse för att anställa personer med funktionshinder visar att en låg andel arbetsgivare övervägt att anställa en person med funktionshinder som har nedsatt arbetsförmåga. Av dem som anställt sådana personer ansåg cirka en tredjedel att resultatet varit mer positivt än förväntat. De statliga stöd som finns är uppskattade – särskilt stöden till arbetshjälpmedel och anpassning av arbetsplatsen. Information om de statliga stöden och om vart man vänder sig är en faktor som kan öka antalet anställningar av personer som har arbetshandikapp.

Utvecklingen på arbetsmarknaden har de senaste åren varit gynnsam. Personer som har funktionshinder som inte medför nedsatt arbetsförmåga är sysselsatta i samma omfattning som personer utan funktionshinder. Det innebär att deras sysselsättningsgrad ökat kraftigt mellan åren 1996 och 2000. Däremot har personer med funktionshinder som innebär nedsatt arbetsförmåga alltjämt svårigheter på arbetsmarknaden.

Regeringens satsningar på rehabilitering och samverkan liksom kommande lagstiftning om diskriminering finns med i de fortsatta ansträngningarna för att åstadkomma en arbetsmarknad för alla.

Åtgärd och bakgrund i handlingsplanen

Arbetsgivarens syn på hinder och möjligheter för att anställa personer med funktionshinder utreds.

Att kunna delta i arbetslivet och få sin försörjning genom eget arbete har stor betydelse för att människor skall känna sig delaktiga och ha inflytande över sina liv. Målet är att kvinnor och män med funktionshinder skall ha samma möjligheter att delta i arbetslivet som personer utan funktionshinder. Särskilt viktigt är det att stödja och stimulera unga med funktionshinder att våga ta steget ut på arbetsmarknaden.

Inom arbetsmarknadspolitiken har stora satsningar gjorts för att underlätta för bland annat kvinnor och män med nedsatt arbetsförmåga på grund av funktionshinder att komma in i arbetslivet. Inom arbets-

marknadspolitiken finns olika program som på skilda sätt kan kompensera den nedsatta arbetsförmågan. Exempel på sådana program är stöd till hjälpmedel på arbetsplatsen, förberedelseverksamhet i skolan för Unga Handikappade, stöd till personligt biträde på arbetsplatsen, anställning vid Samhall AB, särskilt stöd vid start av näringsverksamhet och anställning med lönebidrag. Personer som har nedsatt arbetsförmåga på grund av funktionshinder har naturligtvis också tillgång till alla övriga arbetsmarknadspolitiska program om de bedöms öka möjligheten till arbete.

Informationsteknik bedöms också kunna öka samhällets möjligheter att underlätta för personer med funktionshinder att få del av arbetslivet. Sedan den 1 maj 1999 gäller även en lag (1999:132) om förbud mot diskriminering i arbetslivet av personer med funktionshinder.

Personer med funktionshinder står i högre utsträckning utanför arbetsmarknaden än befolkningen i övrigt. Det är mot denna bakgrund angeläget att få kunskap om hur arbetsgivarna ser på hinder och möjligheter för anställning.

Genomförda åtgärder

Undersökning av arbetsgivares erfarenheter och inställning

Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering har på uppdrag av regeringen genomfört en undersökning bland arbetsgivare för att få kunskap om arbetsgivares intresse av att anställa personer med funktionshinder som har nedsatt arbetsförmåga. Rapporten överlämnades till regeringen i juni 2001 (Forskningsrapport 2001:5 – Funktionshindrade personer med nedsatt arbetsförmåga – ett arbetsgivarperspektiv). Undersökningen baseras på en enkät riktad till 5 000 slumpvis utvalda arbetsgivare där drygt hälften har svarat. Svaren har avsett de senaste fem åren.

Undersökningen visar att andelen arbetsgivare som övervägt att anställa en person med funktionshinder som har nedsatt arbetsförmåga är relativt låg – drygt en av tio. Det är framför allt större företag som övervägt anställning. Vidare dominerar offentliga arbetsgivare jämfört med privata. Av dem som övervägde att anställa valde majoriteten – drygt sju av tio – att anställa den aktuella personen. De arbetsgivare som valde att anställa en person med nedsatt arbetsförmåga på grund av funktionshinder motsvarade nio procent av de undersökta arbetsgivarna. Det betyder att cirka 24 000 arbetsgivare, under de fem avsedda åren, anställde minst en person med nedsatt arbetsförmåga på grund av funktionshinder.

Drygt tre av tio arbetsgivare ansåg att resultatet av genomförd anställning varit bättre än man initialt trott bland annat beroende på att den anställdes arbetskapacitet visat sig vara högre än man räknat med. Endast en av tio arbetsgivare ansåg att arbetsresultatet inte motsvarade förväntningarna medan majoriteten, drygt hälften, ansåg att den anstälde motsvarat förväntningarna.

Merparten av anställningarna har varit bundna till någon form av statlig stödåtgärd under någon del av anställningstiden.

Studien visar att det ekonomiska stöd som kan beviljas för arbets hjälpmedel och anpassning av arbetsplatsen värderas högt hos arbetsgivare som anställt personer med nedsatt arbetsförmåga. Men även andra statliga stöd som finns uppskattas. Det gäller särskilt lönebidrag. Många

har också använt sig av arbetsprövning eller arbetspraktik vid rekryteringsprocessen.

Utredarna anser att det borde finnas en potential att via informations-spridning, om både vilka statliga stöd som finns och vart man skall vända sig när det gäller stöden, öka antalet anställningar av personer med arbetshandikapp.

Utveckling på arbetsmarknaden och fortsatta insatser

Utvecklingen de senaste åren har varit gynnsam. Personer med funktionshinder som inte medför nedsatt arbetsförmåga är sysselsatta i samma omfattning som personer utan funktionshinder. Personer som har funktionshinder som medför nedsatt arbetsförmåga har ökat sin sysselsättningsgrad kraftigt mellan åren 1996 och 2000, från 55 procent till 67 procent. Det skall jämföras med befolkningen i övrigt där sysselsättningsgraden ökat från 71 procent till 75 procent. Antalet arbetslösa personer med arbetshandikapp som är anmälda på arbetsförmedlingen har vidare minskat dramatiskt. Första veckan i maj 2000 var 26 600 personer anmälda. Motsvarande siffra för maj 2002 var 13 800.

Trots den positiva utvecklingen har personer med nedsatt arbetsförmåga svårigheter på arbetsmarknaden. Antalet långtidsinskrivna vid arbetsförmedlingarna har minskat totalt för befolkningen men bland personer med arbetshandikapp har minskningen varit svag. Omkring en femtedel av deltagarna i aktivitetsgarantin är personer med arbetshandikapp. (Aktivitetsgaranti benämns den verksamhet inom arbetsmarknadspolitiken som syftar till att via strukturerade insatser på heltid ge arbetslösa som en längre tid saknat förankring på arbetsmarknaden möjlighet att åter hitta ett jobb.)

Två utredningar – översyn av styrning och inriktning av Samhall AB (dir. 2002:34, beteckning N 2002:04) samt översyn av bland annat lönebidragen (dir. 2002:22, beteckning N 2002:05) – har inletts i syfte att bland annat effektivisera Samhalls verksamhet samt analysera lönebidragets effekter och finansiering. Se vidare under avsnitt 8.1.1.

Regeringens satsningar på rehabilitering och samverkan liksom kommande lagstiftning om diskriminering finns med i de fortsatta ansträngningarna för att åstadkomma en arbetsmarknad för alla.

7.3.1 Ett program för kompetensutveckling

Sammanfattning och slutsats: Ett nationellt program för kompetensutveckling som tas fram av Statens institut för särskilt utbildningsstöd (Sisus) förväntas bli färdigt i januari 2003. Sisus har påbörjat arbetet med att utforma ett utbildningsunderlag för statsförvaltningarna i handikappolitiska frågor och utarbetat en informationsskrift som klargör begreppet bemötande.

14 miljoner kronor avsätts årligen under perioden 2001–2003 för att stimulera kompetensutveckling av personal inom olika samhällsområden i frågor som rör bemötande. 5 miljoner kronor av dessa medel går till projekt som omfattar insatser för personal inom förskoleverksamhet, skolväsendet och skolbarnsomsorg. Hittills har 34 projekt beviljats medel.

Regeringen anser att det program- och förankringsarbete som bedrivits, det utbildningsunderlag som tagits fram och de stimulansmedel som avsatts för projektverksamhet tillsammans bör ge goda förutsättningar för det fortsatta arbetet med kompetensutveckling av personal inom olika samhällsområden. Viktiga inslag i det fortsatta arbetet är bl.a. att åstadkomma en samsyn kring frågor som rör bemötande, samordning och effektiva genomförandeprocesser. Regeringen kommer att följa utvecklingen bl.a. genom Sisus årliga rapporter.

Åtgärd och bakgrund i handlingsplanen

Ett nationellt program med förankring i handikappolitiken som grund för kompetensutveckling, utbildningsunderlag för statsförvaltningen i handikappolitiska frågor samt särskilda stimulansmedel för satsning på kompetensutveckling i bemötande.

Bemötandet påverkas bland annat av kompetens, förhållningssätt, kunskap, värderingar och förekomst av samsyn kring olika frågor. Kvinnor och män med funktionshinder kommer ofta i kontakt med yrkeskategorier från många skilda områden – socialtjänst, skolan, hälso- och sjukvården, försäkringskassan etcetera. Varje anställd har sin kunskap, sina värderingar och sin kompetens. Det finns dessutom en brist på samsyn när det gäller att tolka regelverk, att göra behovsbedömningar och att ge stöd och möjlighet till inflytande hos dem som kommer i kontakt med kvinnor och män som har funktionshinder. Behoven kan bedömas olika såväl inom som mellan olika myndigheter. Exempelvis kan lokala försäkringskass kontor bedöma behovet av stöd till barn med funktionshinder och deras familjer olika.

Anställda behöver få träffa kollegor och dela erfarenheter kring gemensamma frågor. De behöver även få bättre kompetens inom områden som rör bemötande, inflytande, självbestämmande, etik och förhållningssätt. De erfarenheter och den kompetens som kvinnor och män med funktionshinder äger måste också utnyttjas bättre i utbildnings- och fortbildningssammanhang. Långsiktighet och systematik krävs i fortbildningen om mer grundläggande förändringar när det gäller bland annat

attityder och inställningar skall uppnås. Bland annat behövs en fort-
löpande dialog på arbetsplatserna för att hålla frågorna om bemötande,
förhållningssätt och ideologi bakom de handikappolitiska målen levande.

Skr. 2002/03:25

Genomförda åtgärder

Öka kompetensen om bemötande av personer med funktionshinder

Statens institut för särskilt utbildningsstöd (Sisus) har fått i uppdrag att verka för ökad kompetens om bemötande av personer med funktionshinder (regleringsbrev budgetåren 2001 och 2002). Genomförda insatser skall avrapporteras årligen till regeringen. Enligt uppdraget skall myndigheten arbeta fram ett nationellt program för kompetensutveckling som rör bemötande av personer med funktionshinder. Programmet skall ha en tydlig förankring i de handikappolitiska principerna och ange mål och inriktning för kompetensutvecklingen. Sisus skall även i samråd med Statens kvalitets- och kompetensråd och andra intressenter utveckla ett utbildningsunderlag i handikappolitiska frågor för statsförvaltningen.

Program m.m. för kompetensutveckling

Arbetet med att utveckla det nationella programmet för kompetensutveckling har pågått i olika processer och är nyligen slutfört. Beslut om programmet tas i januari 2003. Programmet vänder sig till politiker och anställda inom offentlig sektor som i sitt arbete möter kvinnor och män med funktionshinder.

I programarbetet har Sisus haft hjälp av ett kompetensutvecklingsråd som består av 23 representanter för olika myndigheter och organisationer. Sisus har även tagit initiativ till att stödja en ungdomsgrupp i syfte att tillföra programmet ungas perspektiv på bemötande. Gruppen har kunnat framföra synpunkter antingen genom sin rådsrepresentant eller genom andra initiativ.

Det nationella programmet kommer att bestå av tre delar. I en del beskrivs hur kön, ålder och etniskt ursprung kan påverka livssituationen för den som har funktionshinder. Kvinnor och män bemöts ofta olika vilket kan få konsekvenser för deras livsvillkor. För personer med annan etnisk bakgrund kan det vara speciellt svårt att få det stöd de har rätt till.

Sisus har tagit fram en informationsskrift om arbetet som också klagör begreppet bemötande. Skriften har spritts i första hand till offentligt anställda, chefer och förtroendevalda. Sisus har även anordnat seminarier och spritt information i andra sammanhang.

Sisus har tillsammans med Statens kvalitets- och kompetensråd påbörjat arbetet med att utforma ett utbildningsunderlag för statsförvaltningarna i handikappolitiska frågor. En gemensam konferens med inslag av interaktiv teater har hållits tillsammans med den riksomfattande kampanjen "Öppna Sverige". Kampanjen "Öppna Sverige" skall verka för en större öppenhet på arbetsplatserna inom den offentliga sektorn och leda till förbättrad tillämpning av offentlighetsprincipen. En skrift om bemötande, en videofilm och antologi har tagits fram och utgör informations- och utbildningsmaterial för kompetensutvecklingen inom den statliga sektorn.

Redan innan programmet för kompetensutveckling har presenterats har det anordnats utbildning i bemötandefrågor inom försäkringskassorna och intresset för det material som successivt tagits fram av Sibus har varit stort.

Särskilda stimulansmedel

I syfte att stimulera kompetensutveckling av personal inom olika samhällsområden i frågor som rör bemötande av kvinnor och män med funktionshinder har riksdagen på förslag från regeringen under en treårsperiod – 2001 till och med 2003 – avsatt 14 miljoner kronor i projektmedel per budgetår. Av dessa 14 miljoner skall 5 miljoner kronor beviljas projekt som omfattar insatser för personal inom förskoleverksamhet, skolväsendet och skolbarnsomsorg.

Sibus har tagit fram kriterier för projektmedlen. Projekten skall kunna utgöra modeller för ett bättre bemötande och kunna genomföras i kommunala, landstingskommunala och statliga verksamheter. Modellprojektet som kan omfatta flera samhällsområden skall kunna bidra till en samsyn i bemötandefrågor och det är viktigt att handikapporganisationer/brukare är aktiva i projektens olika moment – planering, genomförande och utvärdering. De projekt som beviljas medel kommer att utvärderas.

Hittills har 34 projekt bedömts vara modellprojekt och beviljats medel. Modellprojekt skall visa metoder för en aktiv brukarmedverkan och för hur man kan uppnå samverkan och samsyn inom eller mellan huvudmännen. De skall också visa metoder för informations- och kvalitetsarbete samt utbildning och kultur. Projekten pågår från ett till tre år. Statliga myndigheter, kommuner, handikapporganisationer svarar för merparten av projekten.

Försäkringskassorna ingår i flera av dessa projekt. HSO i Skåne genomför till exempel ett projekt med Försäkringskassan Skåne om kvaliteten i bemötandet och Handikappkommittén i Västra Götalandsregionen bedriver tillsammans med bland annat försäkringskassan och länsarbetsnämnden ett projekt i syfte att nå en större samsyn.

Fortsatta insatser

Statens institut för utbildningsstöd (Sibus) och Handikappombudsmannen har i uppdrag att samråda kring bemötandeuppdragets roll i arbetet med att göra den svenska statsförvaltningen tillgänglig för kvinnor och män med funktionshinder. I en första rapport från juni 2002 beskriver myndigheterna hur arbetet kommer att bedrivas. En gemensam planering sker med Statens kvalitets- och kompetensråd, som har närliggande uppdrag när det gäller mänskliga rättigheter, etik och mångfald, om hur de olika uppdragen skall kunna samordnas och genomföras.

Regeringen anser att det programarbete som bedrivits bör ge goda förutsättningar för det fortsatta arbetet med kompetensutveckling av personal inom olika samhällsområden i syfte att kvinnor och män med funktionshinder skall bli bemötta med respekt och värdighet utan att diskrimineras. Viktiga inslag i det fortsatta arbetet är bland annat att åstad-

7.3.2 Forskningen utvecklas

Sammanfattning och slutsats: 7 miljoner kronor har avsatts och öronmärkts för handikappforskning hos Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS). Den svenska handikappforskningen har inventerats och utvärderats. Utvärderingen innehåller förslag om hur forskningen kan drivas framåt. Ett förslag på program för forskning om funktionshinder och handikapp har tagits fram. Det har skett i samverkan med andra finansörer och med stöd av ledande forskare inom området. Rekryteringsbasen för doktorander till forskningsområdet funktionshinder och handikapp har också visat sig vara gynnsam.

Den lägesbeskrivning av svensk handikappforskning som numera finns tillsammans med förslaget till forskningsprogram har lett till ökad kunskap inom området. Kunskapen kommer att vara betydelsefull i det fortsatta arbetet med att utveckla handikappforskningen bl.a. när diskussioner förs mellan FAS och andra statliga forskningsfinansörer om eventuella gemensamma satsningar. FAS har beslutat att från och med år 2003 dela ut två långsiktiga stöd till forskning om funktionshinder som försvårar möjligheten att meddela sig.

Åtgärd och bakgrund i handlingsplanen

Forskning utvecklas och tillförs ytterligare resurser.

Forskningen om funktionshinder behöver utvärderas, stimuleras, utvecklas och ges en långsiktig inriktning. Det saknas till exempel djupare kunskap om på vilket sätt förändringar i den offentliga sektorn och välfärdsutvecklingen påverkat livsvillkoren för kvinnor och män med funktionshinder. Det saknas också kunskap om i vilken utsträckning personerna känner sig dåligt bemötta. Den forskning som bedrivits har sällan utgått från funktionshindrades egna perspektiv.

Kunskapen om funktionshindrades livsvillkor är viktig för att höja kunskapsnivån hos dem som genomgår yrkesutbildningar och skall verka inom fältet. Djupare kunskap ger bättre förutsättningar och ökad förståelse för behovet att utveckla kvalitén i arbetet inom handikappområdet. Det skulle även kunna bidra till ändrade attityder och därigenom bidra till ökad jämlikhet och jämställdhet.

Ett problem är det svaga intresset för att bedriva forskning inom detta område, särskilt inom beteende- och samhällsvetenskaperna. Forskningen om handikapp och funktionshinder bedöms vara ett relativt nytt område som ännu inte nått någon framträdande plats i det vetenskapliga samhället.

Handikappforskningen spänner ofta över många vetenskaper och det är betydelsefullt att forskare från olika grenar får möjlighet att träffas och diskutera olika frågor. Det stimulerar och utvecklar arbetet. En av Soci-

Genomförda åtgärder

Ny organisation

Socialvetenskapliga forskningsrådet (SFR) har avvecklats och en ny organisation för forskningsfinansiering inrättades år 2001, Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS). FAS har bland annat som uppgift att samordna handikappforskningen.

Utvärdering för att förbättra kunskapen om svensk handikappforskning

Socialvetenskapliga forskningsrådet (SFR) inledde år 1999 en utvärdering av svensk forskning om handikapp och funktionshinder som innebar dels en inventering av svensk handikappforskning, dels en bedömning av forskningen med hjälp av en internationell expertgrupp.

FAS, den nya organisationen, presenterade utvärderingen i april 2001. Den innehåller bland annat rekommendationer om hur handikappforskningen kan utvecklas både generellt och inom specifika discipliner. Utvärderingen visar att SFR:s ekonomiska stöd till handikappforskningen har minskat mellan åren 1993 och 1999 samtidigt som den totala tilldelningen av forskningsmedel till rådet ökat under samma tidsperiod.

Utvärderarna menade att en ökning av medel för handikappforskningen var ett viktigt första steg för att området skulle växa.

Mer pengar till handikappforskning

För att stimulera och stärka handikappforskningen har FAS under år 2001 tillförts 5 miljoner kronor årligen och under 2002 ytterligare 2 miljoner kronor årligen. Det sammanlagda tillskottet har öronmärkts för handikappforskning och fördelas nu av FAS. Dessa medel utgör en lägsta nivå. Under år 2001 delade rådet ut 11 miljoner kronor till handikappforskning.

Förslag till forskningsprogram om funktionshinder

På regeringens uppdrag har FAS under sitt första år tagit fram ett förslag till forskningsprogram om funktionshinder – ”Program för forskning om funktionshinder och handikapp”. Det har skett i samverkan med andra finansiärer och med stöd av ledande forskare inom området. Programmet överlämnades till regeringen hösten 2001. FAS planerar att kunna vidga stödet till handikappforskningen.

För att öka forskningsmedlen föreslås i forskningsprogrammet att samtliga statliga forskningsfinansiärer ges ett uttryckligt ansvar för att stödja forskningen om funktionshinder och handikapp. Ett särskilt samråds-/beslutsorgan bör samtidigt bildas med representanter utsedda av respektive finansiär. Detta organ skall fördela projektansökningar som inte naturligt faller inom den ena eller andra finansiärens sfär och kan

också besluta om samfinansiering eller större gemensamma satsningar. På lång sikt föreslås också en mer organiserad samfinansiering till exempel genom forskningsprogram och forskarskolor.

I handlingsplanen konstateras att intresset för handikappforskningen varit förhållandevis svagt. Glädjande nog pekar forskningsprogrammet på att rekryteringsbasen för doktorander till forskningsområdet funktionshinder och handikapp är god. Intresset för de tjänster inom handikappforskning som tillsattes de senaste åren har varit betydande.

Fortsatta insatser

Den lägesbeskrivning av svensk handikappforskning som nu finns med genomförd utvärdering, förslag till forskningsprogram samt remissinstansernas svar utgör ett viktigt hjälpmedel för regeringens fortsatta bedömning av handikappforskningen. Den brist på kunskap som noterades i handlingsplanen har i detta avseende avhjälpats.

FAS har under år 2002 tagit kontakt med övriga statliga forskningsfinansiärer för en gemensam forskningsplanering om funktionshinder och handikapp. Initiativet har fått ett positivt bemötande och syftet är nu bland annat att sammanställa en översikt av olika finansiärs stöd till handikappforskningen, att följa upp remissvaren på forskningsprogrammet och att diskutera en eventuell gemensam satsning.

Under år 2002 har FAS även beslutat att dela ut två programstöd för forskning om funktionshinder och handikapp. Syftet med stöden är att långsiktigt stärka redan befintliga forskarmiljöer. Programstöd ges endast till etablerade forskargrupper som vill ta upp ny forskning under en längre tid. Ett av programstöden ges till forskning om kommunikation hos hörselskadade och döva och det andra till forskning om individuella och sociala aspekter på kommunikativa funktionshinder (funktionshinder som försvårar möjligheten att meddela sig). Vid sidan av programstöden kommer handikappforskningen också att stödjas genom bidrag till enskilda forskare.

Den lägesbeskrivning av svensk handikappforskning som numera finns tillsammans med förslaget till forskningsprogram har lett till ökad kunskap inom området. Den kommer att vara betydelsefull i det fortsatta arbetet med att utveckla handikappforskningen bl.a. när diskussioner förs mellan FAS och andra statliga forskningsfinansiärer om eventuella gemensamma satsningar.

Sammanfattning och slutsats: Antalet icke verkställda beslut och domar om insatser till personer med funktionshinder är alltför stort. De lagändringar som gjorts i syfte att bl.a. motverka kommunalt domstolstrots har gällt för kort tid för att några effekter skall kunna redovisas.

20 miljoner kronor har hittills avsatts ur Allmänna arvsfonden för försöksverksamhet med personligt brukarstöd i handikapporganisationernas regi.

Hantering av klagomål kommer att vara en del i det fortsatta arbetet med att förbättra servicen till medborgare. Det finns också redan många kommuner som inom ramen för sina kvalitetssystem har egna ombudsmän eller egna klagomålsfunktioner dit människor som har eller behöver vård och omsorgsinsatser från socialtjänsten kan vända sig i olika situationer. Regeringen ser positivt på denna utveckling.

Insatsen råd och stöd ses för närvarande över och funktionshindrades levnadsförhållanden kartläggs. En kartläggning genomförs även när det gäller tillgången till habilitering och rehabilitering för barn, unga och vuxna. Resultatet av det senare uppdraget kommer att ligga till grund för fortsatta överväganden och insatser från regeringen.

Regeringen ser allvarligt på att kommuner inte verkställer de gynnande beslut man fattat. Det drabbar människor i deras vardag och begränsar deras möjligheter att leva ett bra liv. Särskilt svårt påverkar det människor med omfattande funktionshinder. Det är regeringens bedömning att mycket kan göras för att leva upp till de krav som lagstiftningen ställer. Det handlar bland annat om en bättre och mer långsiktig planering. Det är också viktigt att samverka med organisationer och anhöriga för att finna bra lösningar anpassade efter den enskilda personens förutsättningar. Regeringen följer utvecklingen och effekterna av nuvarande bestämmelser om sanktionsavgifter och avser att återkomma i frågan.

7.4.1 Kommunalt domstolstrots

Åtgärd och bakgrund i handlingsplanen

Kommunalt domstolstrots motverkas.

När handlingsplanen för handikappolitiken antogs av riksdagen gavs länsstyrelserna från den 1 juli 2000 möjlighet att kunna vitesförelägga en kommun eller ett landsting att följa en dom som ger en enskild rätt till insatser enligt socialtjänstlagen (SoL) eller lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). Bakgrunden var att det förekom att kommuner inte verkställde domar – så kallat kommunalt domstolstrots – vilket kunde få allvarliga konsekvenser för den som berördes av domen. Länsstyrelsen fick även en mer aktiv roll i kommunernas planeringsarbete. De skulle verka för att kommunerna planerade för att kunna tillgodose framtida behov av insatser enligt LSS och även vissa insatser enligt SoL.

Det pågick vid denna tidpunkt en särskild utredning om kommunalt domstolstrots och regeringen menade att det kunde finnas anledning att åter ta ställning till frågan om domstolstrots när den utredningen var klar.

Genomförda åtgärder

Stort antal beslut och domar som inte har verkställts

Socialstyrelsen och länsstyrelserna har genom uppdrag i regleringsbrevet följt utvecklingen av icke verkställda domar och beslut enligt SoL och LSS under åren 2000, 2001 och 2002. En datainsamling från landets kommuner visar att det den 1 januari 2001 fanns cirka 2 900 icke verkställda beslut som avsåg kvinnor och män med funktionshinder. Vid samma tillfälle fanns cirka 130 domar som inte verkställts.

Redovisningen återger även resultat från intervjuer med ett antal kommuner bland annat om skälen till att beslut och domar inte verkställs. Rekryteringsproblem som bland annat beror på löne- och ersättningsnivåer, svårigheter att hitta personer med rätt kompetens samt bristande planering för att kunna tillgodose framtida behov av särskilda boendeformer är några av de orsaker som angetts. Det framgår också att det fattas beslut även om behovet inte är aktuellt för dagen. Besluten syftar till att personen skall få vara med från början i planeringsprocessen och därigenom blir han eller hon delaktig på ett tidigt stadium.

Viktiga åtgärder som lyfts fram i redovisningen är att både rekryteringsprocessen och kommunernas planering måste utvecklas. När det gäller rekrytering kan det till exempel handla om informationskampanjer eller att ha personal som arbetar specifikt med rekryteringsfrågan. När det gäller planering har länsstyrelserna genom lagändringen fått en viktig roll.

Länsstyrelserna har i regleringsbrev de tre senaste åren också haft regeringens uppdrag att verka för att ej verkställda beslut och domar minskar. Länsstyrelser har bland annat redovisat tillsynsinsatser i syfte att stimulera kommunerna till planering och utbyggnad. De har även redovisat besök i kommuner för att diskutera resultat av genomförda kartläggningar och åtgärder för att göra någonting åt att beslut och domar inte verkställs.

Det hade dock gått för kort tid för att dra alltför långtgående slutsatser av lagändringarnas effekter.

Sanktionsavgift i stället för vite

I propositionen Åtgärder mot kommunalt domstolstrots förslög regeringen bland annat att möjligheten till vitesföreläggande enligt LSS och SoL skall ersättas med en sanktionsavgift eftersom övervägande skäl talar för att en sanktionsavgift är en effektivare åtgärd mot domstolstrots än vitesföreläggande. En sådan avgift skall kunna åläggas kommuner och landsting som dröjer alltför länge med att verkställa avgöranden angående insatser enligt dessa lagar. Sanktionsavgiften får bestämmas till lägst tio tusen kronor och högst en miljon kronor. Riksdagen beslutade i maj 2002 att anta regeringens förslag (prop. 2001/02:122, bet. 2001/02:KU27, rskr 2001/02:271) och ändringarna i LSS och SoL trädde

i kraft den 1 juli 2002. Samtidigt trädde ändringar i kommunallagen, som också har till syfte att motverka kommunalt domstolstrots, i kraft. Skr. 2002/03:25

Fortsatta insatser

Regeringen ser allvarligt på att kommuner inte verkställer de gynnande beslut man fattat. Det drabbar människor i deras vardag och begränsar deras möjligheter att leva ett bra liv. Särskilt svårt påverkar det människor med omfattande funktionshinder. Det är regeringens bedömning att mycket kan göras för att leva upp till de krav som lagstiftningen ställer. Det handlar bland annat om en bättre och mer långsiktig planering. Det är också viktigt att samverka med organisationer och anhöriga för att finna bra lösningar anpassade efter den enskilda personens förutsättningar. Här har tillsynsmyndigheterna i viktig uppgift att fylla.

Regeringen kommer därför även fortsättningsvis att uppdra åt Socialstyrelsen och länsstyrelserna att mot bakgrund av gjorda erfarenheter följa utvecklingen av beslut och domar som inte verkställts. Länsstyrelserna kommer även att få i uppgift att redovisa de insatser som görs för att minska antalet beslut och domar som inte verkställts.

Regeringen följer utvecklingen och effekterna av nuvarande bestämmelser om sanktionsavgifter och avser att återkomma i frågan.

7.4.2 Personligt brukarstöd

Åtgärd och bakgrund i handlingsplanen

Försöksverksamhet med personligt brukarstöd i handikapporganisationernas regi.

De brister som finns i bemötandet visar att många kvinnor och män med funktionshinder har svårt att hävda sig i mötet med olika myndighetspersoner. Det finns olika stödformer, exempelvis personligt ombud. Även handikapporganisationerna har en lång tradition av att på olika sätt stödja och hjälpa sina medlemmar och deras närstående genom psykosocialt stöd, personliga besök, rådgivning, information, kunskapsförmedling och direkt utbildning. Vissa organisationer kan också bistå med juridisk hjälp och rådgivning. Men eftersom det finns ytterligare behov av personligt stöd – inte minst för kvinnor och män med funktionshinder och utländsk bakgrund – behöver ytterligare former prövas. Dessa nya former skulle ge ökad möjlighet att välja stödform eller utgöra ett komplement till andra stöd. De skulle också kunna bidra till stödformer som har speciell kulturkompetens.

Organisationernas fristående ställning talar för deras medverkan i en ny stödform.

Genomförda åtgärder

Regeringen beslutade i december 2000 att avsätta 10 miljoner kronor ur Allmänna arvsfonden för det första året av en treårig försöksverksamhet med brukarstöd. I maj 2002 beslutade regeringen avsätta ytterligare

10 miljoner kronor. I september 2002 hade tolv projekt beviljats stöd med sammanlagt cirka 7,9 miljoner kronor. Skr. 2002/03:25

Satsningarna kommer att följas upp och utvärderas med hjälp av någon av landets centrumbildningar för handikappforskning. Syftet är att undersöka vilka effekter som uppnåtts med satsningarna.

7.4.3 Rådgivning och stöd

Åtgärd och bakgrund i handlingsplanen

Insatsen rådgivning och annat personligt stöd förtydligas.

En av insatserna i lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade är rådgivning och annat personligt stöd (råd och stöd). Insatsen skall vara ett kompletterande särskilt expertstöd där det tas hänsyn till medicinska, psykologiska, sociala och pedagogiska aspekter av funktionsnedsättningen. Avsikten har inte varit att ersätta till exempel rehabilitering, habilitering eller socialtjänst.

Regeringsrätten har i domar konstaterat dels att gränsdragningen mellan råd och stöd gentemot hälso- och sjukvårdslagen är oklar, dels att habiliteringsinsatser inte ryms inom insatsen råd och stöd. I förlängningen har domarna lett till att det blivit svårare att få insatsen. Den särskilde utredaren om bemötande av personer med funktionshinder konstaterade i slutbetänkandet Lindqvists nia – nio vägar att utveckla bemötandet (SOU 1999:21) att oklarheten i begreppet råd och stöd bland annat inneburit att många som ansökt om insatsen fått avslag.

Genomförda åtgärder

En särskild utredare har regeringens uppdrag att se över bland annat insatsen råd och stöd och förtydliga vad som avses med insatsen. (dir. 2001:81, beteckning S 2001:06). Konsekvenserna för jämställdheten mellan kvinnor och män skall beaktas. Arbetet skall slutredovisas senast den 15 september 2003.

7.4.4 Habilitering och rehabilitering

Åtgärd och bakgrund i handlingsplanen

Bättre tillgång till habilitering och rehabilitering.

En fungerande individanpassad habilitering och rehabilitering har stor betydelse för att de handikappolitiska målen skall kunna bli verklighet eftersom syftet med insatserna är att ge bästa möjliga funktionsförmåga och ökat välbefinnande. Men många kvinnor och män med funktionshinder får inte sina habiliterings- och rehabiliteringsbehov tillräckligt tillgodosedda. Skillnaderna i landet är mycket stora både när det gäller vem som får vad och varifrån man får insatser. Det har också påpekats att en bra habilitering och rehabilitering förutsätter ett bra bemötande där hänsyn tas till den enskildes önskemål. Men även här finns det brister.

Tidigare satsningar med stimulansbidrag efter beslut från riksdagen har lett till att skillnader delvis minskat men inte tillräckligt. Skr. 2002/03:25

Habilitering och rehabilitering kräver kompetens från olika områden. Det finns behov av till exempel medicinska, pedagogiska, sociala, tekniska och arbetsinriktade insatser samt en samordning kring de insatser som ges. Många av dessa områden behöver utvecklas ytterligare.

Genomförda åtgärder

Socialstyrelsen har fått i uppdrag att kartlägga på vilket sätt landstingens barn- och ungdomshabiliteringar är tillgängliga för barn och unga med olika funktionshinder i olika åldrar (regleringsbrev budgetåret 2001). Kartläggningen skall också omfatta samverkan med andra verksamheter kring utformningen och innehållet i de samlade sociala, pedagogiska, psykologiska och medicinska insatserna till barnen och ungdomarna och deras familjer.

Uppdraget har även utvidgats att omfatta vuxnas tillgång till habilitering och rehabilitering. Uppdraget för barn skall redovisas senast den 31 mars 2003 och uppdraget för vuxna senast den 15 januari 2004.

Utöver huvudfrågan när det gäller barn och unga undersöks i vilken utsträckning personerna kan påverka planeringen samt hur och genom vem behoven tillgodoses. Vid analysen av vilka grupper med behov av insatser som får respektive inte får tillgång till habilitering beaktas ålder, kön, sociala, kulturella och etniska förhållanden. Socialstyrelsen avser även att ge vägledning om kompetens och föreslå åtgärder där det finns brister. En referensgrupp med företrädare för bland annat handikapporganisationer, Specialpedagogiska institutet, Sibus, Barnombudsmannen, Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet har knutits till arbetet.

Övergripande frågeställningar för vuxna är förutom efterfrågan och tillgång till habilitering och rehabilitering inom olika områden också att ta reda på hur stort behovet är. De grupper som har behov av habilitering respektive rehabilitering kommer även att tillfrågas hur de uppfattar kvaliteten i de insatser som står till förfogande. Frågan om hur övergångarna mellan barn- och ungdomshabiliteringen och vuxenhabiliteringen sker kommer också att behandlas i denna del av uppdraget.

Resultatet av uppdraget kommer att ligga till grund för fortsatta överväganden och insatser från regeringen.

7.4.5 Hantering av klagomål

Åtgärd och bakgrund i handlingsplanen

Modeller för klagomålshantering där den enskilde kan framföra synpunkter till ett forum utanför den ordinarie organisationen prövas.

Det är viktigt att myndigheter och offentliga organ har beredskap för att ta emot synpunkter och klagomål från allmänheten. Ett exempel på sådan beredskap är patientnämnder inom hälso- och sjukvården. Klagomålshantering kan ses som en del i rättssäkerheten och utgöra ett bra

komplement till möjligheten att överklaga beslut. Det kan dock vara vanskligt för den enskilde att vända sig direkt till den verksamhet som han eller hon har synpunkter på. Det kan till exempel ha uppstått prestige och låsningar i ett ärende som gör att det inte går att komma vidare. Därför bör det finnas möjligheter att vända sig till en fristående funktion, ett forum som finns utanför den ordinarie verksamheten. Det kan vara funktioner som ger råd, informerar, utreder, föreslår lösningar och förmedlar kontakter.

Många myndigheter utvecklar också olika former för klagomålshandling inom ramen för sitt kvalitetsarbete. Det är viktigt att detta arbete fortsätter.

Genomförda åtgärder

I en skrivelse till riksdagen – Regeringens förvaltningspolitik – redogör regeringen bland annat för den försöksverksamhet med servicedeklarationer som pågår vid ett femtontal statliga myndigheter (regeringens skrivelse 2000/01:151).

I försöksverksamheten ligger att myndigheterna skall utforma en servicedeklaration som ger tydlig, relevant och förpliktande information om dess tjänster och servicenivå, föra en dialog med användarna av tjänsterna samt integrera användarnas synpunkter i verksamhetsutvecklingen. Det förordas också att modern informationsteknik bör tas till vara i detta arbete. Syftet med verksamheten är att främja en bättre myndighets-service och ett ökat medborgarinflytande.

Statskontoret och Statens kvalitets- och kompetensråd samordnar projektet och ger metodstöd. Resultatet av arbetet skall redovisas av varje myndighet i december 2002. Statskontoret skall i januari 2003, i samråd med Statens kvalitets- och kompetensråd, lämna en samlad redovisning av hela projektet, inklusive en bedömning av om servicedeklarationer är ett ändamålsenligt instrument för att förbättra myndigheters service och öka medborgares och företags insyn och inflytande samt förslag till hur regeringen bör gå vidare i denna fråga.

Fortsatta insatser

Regeringen ser klagomålshandlingen som en del i det fortsatta arbetet med att förbättra servicen till medborgarna. Det kan ske bland annat inom ramen för servicedeklarationer.

Regeringen ser också positivt på att det utvecklas funktioner dit människor som har eller behöver vård och omsorgsinsatser från socialtjänsten, kan vända sig i olika situationer. Det kan vara att få hjälp med en oro och osäkerhet som man känner inför en händelse. Det kan även vara för att få information och råd, en hänvisning vart man kan vända sig eller att klaga. Form och organisation för en sådan funktion kan se olika ut. Det finns redan många kommuner som inom ramen för sina kvalitetssystem har egna ombudsmän eller egna klagomålsfunktioner.

Tillkännagivande och bakgrund i handlingsplanen

Tillkännagivande: Den totala ekonomiska situationen för personer med funktionshinder belyses.

Riksdagen har i ett tillkännagivande begärt en belysning av den totala ekonomiska situation som personer med funktionshinder lever under (bet. 1999/2000:SoU14, rskr. 1999/2000:240). Hänsyn skall tas till bland annat kostnader för läkarbesök och läkemedel, hjälpmedel, hemtjänst, färdtjänst etcetera. Kostnaderna för ett mer vittomfattande högkostnads-skydd bör också beräknas. I det fall det finns likheter och skillnader beträffande den ekonomiska situationen för kvinnor och män bör det belysas särskilt. Statistiska Centralbyrån (SCB) har fått i uppdrag att kartlägga levnadsförhållandena för personer med funktionshinder under perioden 1988–1999 (regeringsbeslut nr 3 den 31 maj 2000, dnr S2000/3934/ST). Uppdraget kommer att redovisas i mars 2003.

7.5 Allas rätt till kulturupplevelser och eget skapande

<p>Sammanfattning: 10 miljoner kronor har hittills avsatts ur Allmänna arvsfonden för försöksverksamhet till kulturprojekt som syftar till att minska fördomar om personer med funktionshinder. Drygt ett 20-tal projekt har hittills fått del av medlen.</p>
--

Åtgärd och bakgrund i handlingsplanen

Kultur för att minska fördomar om personer med funktionshinder.

Fördomar och myter har bidragit till att skapa utanförskap och oacceptabla livsvillkor för kvinnor och män med funktionshinder. Förutom kunskap anses kulturella uttrycksformer kunna minska fördomars makt. Bland annat teater, litteratur, film, musik och konst bör genom humor och satir kunna påverka attityder och väcka insikt om hur kvinnor och män med funktionshinder bemöts.

Genomförda åtgärder

Regeringen beslutade i december år 2000 att avsätta 5 miljoner kronor ur Allmänna arvsfonden för ideella organisationers försöksverksamhet till kulturprojekt som syftar till att minska fördomar om personer med funktionshinder. Det var det första året under en treårsperiod. I maj 2002 beslutade regeringen avsätta ytterligare 5 miljoner kronor för samma ändamål. I september 2002 hade 22 projekt beviljats stöd med sammanlagt cirka 7,8 miljoner kronor.

För pågående projekt har Arvsfondsdelegationen under år 2002 arrangerat en projektledardag. Syftet med denna dag är att projektledare skall kunna träffas och utbyta erfarenheter och idéer samt knyta kontakter med varandra.

Projekt kommer att beviljas medel även under år 2003. En särskild utvärderare kommer att få i uppdrag att följa och utvärdera de projekt som beviljats arvfondsmedel i syfte att ge en bild av det samlade resultatet av satsningarna.

8 Andra insatser inom handikappområdet

8.1 Nationellt

8.1.1 En arbetsmarknad för alla

Översyn av ansvaret för och samordning av arbetshjälpmedel

Den särskilda utredare som har regeringens uppdrag att se över försörjningen av hjälpmedel till studerande har också i uppdrag att se över systemet med arbetshjälpmedel (tilläggsdir. 2002:20, beteckning S 2001:06). Översynen skall avse ansvarsfördelningen för och samordningen av:

- information, utprovning, tillhandahållande, träning och uppföljning samt underhåll och reparationer av arbetshjälpmedel
- utveckling och provning av nya arbetshjälpmedel
- upphandling.

Utgångspunkten för översynen skall vara att underlätta för personer med funktionshinder att komma in och stanna kvar på arbetsmarknaden. Arbetet skall slutredovisas senast den 15 september 2003.

Bakgrunden är att ansvarsfördelningen för arbetshjälpmedel uppfattas som oklar. Ibland uppstår frågan om vem som äger det eller de hjälpmedel som inköpts till en arbetsplats eftersom hjälpmedel kan lämnas både till arbetsgivaren och till personen med funktionshinder. Frågan aktualiseras bland annat när en person byter arbetsgivare. Det är viktigt att oklarheter undanröjs och att samordningen fungerar så att den enskilde inte går miste om nödvändigt stöd.

Översyn av arbetsmarknadspolitiska program för personer med nedsatt arbetsförmåga

Regeringen beslöt i mars 2002 att ge en särskild utredare i uppdrag att se över de arbetsmarknadspolitiska programmen Anställning med lönebidrag, Skyddat arbete hos offentliga arbetsgivare och Särskilt stöd vid start av näringsverksamhet (dir. 2002:22, beteckning N 2002:05). Avsikten är att programmen och deras effektivitet i förhållande till dagens arbetsmarknad för personer med arbetshandikapp skall analyseras.

Det flexibla lönebidraget som innebär att bidragets storlek anpassas efter arbetstagarens arbetsförmåga har funnits i drygt tio år. Under denna tid har arbetsmarknaden genomgått stora förändringar. Informationsteknikens betydelse i arbetslivet har ökat, arbetsuppgifter har förändrats, tillkommit eller försvunnit etcetera. Utöver att analysera effekter ingår i uppdraget att pröva om nuvarande finansieringsmodeller är ändamålsen-

liga och att redovisa för- och nackdelar med att under vissa villkor lämna lönebidrag för redan anställda (tillkännagivande bet. 1999/2000:AU1, rskr. 1999/2000:83), att föreslå hur regler och ersättningar skall utformas till allmännyttiga organisationer som anställer personer med nedsatt arbetsförmåga samt att se över behovet av särskilt stöd till näringsverksamhet inom ramen för arbetsmarknadspolitiken.

Utredningen skall också undersöka möjligheten till och lämpligheten av ett bidrag till så kallade sociala arbetskooperativ inom ramen för de arbetsmarknadspolitiska satsningar som skall underlätta för personer med vissa funktionshinder att delta i arbetslivet.

Hela uppdraget skall redovisas till regeringen senast i slutet av september 2003.

Översyn av Samhall AB

Samhalls verksamhet syftar till att skapa meningsfulla och utvecklande arbeten med god arbetsmiljö till personer som har arbetshandikapp. Verksamheten skall anpassas till personernas förutsättningar och bedrivs enligt affärsmässiga principer på marknadens villkor. Minst 40 procent av dem som rekryteras skall tillhöra prioriterade grupper som personer med intellektuella arbetshandikapp, personer med psykiska funktionshinder och personer med flerhandikapp. Samhall har möjlighet att ta regionalpolitiska hänsyn och undvika att lägga ned verksamhet på orter med svag arbetsmarknad.

Regeringen beslöt i mars 2002 att ge en särskild utredare i uppdrag att se över inriktning och styrning av Samhall AB (dir. 2002:34, beteckning N 2002:04). Bakgrunden är att förändringar i efterfrågan på bolagets produkter och tjänster, industriella strukturförändringar och den ökande internationella konkurrensen lett till svårigheter att anpassa verksamheten till rådande förhållanden och att omvandla sin allt mindre efterfrågade legotillverkning till ökad verksamhet inom tjänstesektorn. Regeringen har därför bedömt att det är angeläget att uppdraget till Samhall prövas i sin helhet. Det innebär att utredaren skall ta ställning till om statens styrning av Samhall är ändamålsenlig. Utredaren skall också pröva om nuvarande associationsform är den lämpligaste eller föreslå en annan lösning.

Riksrevisionsverket har uttalat att det är tveksamt om rätt målgrupp är anställd vid Samhall och utredaren skall därför se över nuvarande rekryteringsprocess och vid behov föreslå förändringar. Utredaren skall även föreslå alternativa insatser som kan kompensera en eventuell minskning av arbetstillfällena vid Samhall. Utredaren skall samråda med den utredning som ser över de arbetsmarknadspolitiska programmen för personer med nedsatt arbetsförmåga och redovisa sitt uppdrag senast i mars 2003.

Kulturarvs-IT

Sedan år 1999 pågår en försöksverksamhet under beteckningen Kulturarvs-IT. Försöksverksamheten var beräknad att pågå under tre år men har förlängts med ytterligare ett år. Verksamhetens syfte är dels att bereda personer med mycket omfattande arbetshandikapp ett meningsfullt arbete, dels att tillvarata kulturarvet.

Verksamheten är förlagd till bland annat samtliga regionala museer och omfattar cirka 200 anställda. Riksantikvarieämbetet har varit arbetsgivare för dem som arbetar på de regionala museerna. Avsikten är att Kulturarvs-IT från år 2003 skall övergå till att vara en del av den ordinarie verksamheten. Bestämmelserna för lönebidrag blir tillämpliga och därmed kan regelbundna omprövningar av bidraget ske mellan arbetsgivare, arbetstagarorganisation, länsarbetsnämnd och arbetstagare.

8.1.2 Satsningar på informations- och kommunikationsteknologi

Post- och Telestyrelsen fick i december 2001 i uppdrag av regeringen att genomföra försöksverksamhet avseende funktionshinder tillgång till produkter och tjänster inom telekommunikationsområdet, vilka kräver hög överföringskapacitet (bredband). De försök som skall genomföras är bredband för dövblinda – servicecentral, bredband för personer med intellektuellt funktionshinder – daglig information och kommunikation, bredband för synskadade – distribution av digitala talböcker till högskolestudenter, mobilt bredband för personer med funktionshinder och utbildning på distans av personer med funktionshinder. Syftet är att förbättra levnadsvillkor för personer med funktionshinder.

Post- och telestyrelsen skall vid planering och genomförande av försöken samarbeta med bland annat berörda handikapporganisationer och Hjälpmedelsinstitutet.

Kostnaden för verksamheten får inte överskrida 20 miljoner kronor. Uppdraget skall slutredovisas den 1 oktober 2004.

8.1.3 En skola för alla

Rekryteringsstöd vid vuxenstudier

Riksdagen har beslutat om ett rekryteringsstöd för vuxenstuderande (prop. 2001/02:161, bet. 2001/02:UbU15, rskr. 2001/02:312). Bidraget är ett utpräglat rekryteringsstöd och inget generellt studiestöd till alla vuxenstuderande. Syftet med bidraget är att rekrytera personer över 25 år som är eller riskerar att bli arbetslösa eller som har något funktionshinder och som bedöms ha behov av kompletterande utbildning. Kommunerna skall pröva vilka personer som har förutsättning att få bidraget. Stödet gäller från år 2003 och omfattar 2 miljarder kronor per år.

Uppsökande verksamhet

50 miljoner kronor har anslagits till bland annat handikapporganisationer och fackliga organisationer för att stimulera och utveckla uppsökande verksamhet så att intresset för studier och utbildning breddas (prop. 2001/02:01, utg.somr. 16, bet 2001/02:UbU1, rskr. 97). Bidraget avser också stöd till utbildning i samhällsfrågor för förtroendevalda inom organisationerna.

Personligt ombud

Riksdagen beslutade på regeringens förslag att personliga ombud för personer med psykiska funktionshinder efter en försöksverksamhet skulle permanentas från och med juli 2000 (prop. 1999/2000:01, utg.omr. 9, bet. 1999/2000:SoU1, rskr. 1999/2000:93).

De personliga ombuden fungerar både som samordnare och företrädare för den enskilde. De har en fristående ställning inom kommunen. Ombudens arbetsuppgifter består bland annat i att tillsammans med den enskilde ordna så att olika huvudmäns insatser planeras, samordnas och genomförs. Ombudet skall också se till att den enskilde får vård, stöd och service utifrån egna önskemål, behov och lagliga rättigheter. Socialstyrelsen fördelar tillsammans med länsstyrelserna anslagna medel och arbetar för att utveckla verksamheten.

Sedan starten i mitten av år 2000 har Socialstyrelsen och länsstyrelserna arbetat med att bygga upp verksamheter med personligt ombud i kommunerna. En lägesrapport från december 2001 visar att 82 procent av alla kommuner ansökt om att få starta verksamheter med personliga ombud. Ytterligare ett tiotal kommuner har anmält intresse och kommer sannolikt att ansöka om bidrag. Det visar på en god täckningsgrad. Många små kommuner har gått samman om personliga ombud. I omkring hälften av de 100 verksamheter som planeras har någon form av avtal träffats mellan två eller flera kommuner.

Tillsynsprojekt om kommuners insatser för personer med psykiska funktionshinder

Socialstyrelsen, som haft regeringens uppdrag att utvärdera 1995 års psykiatrireform, avlämnade sin slutrapport 1999 (Välfärd och valfrihet? Slutrapport från utvärderingen av 1995 års psykiatrireform). Resultatet av utvärderingen visade att det bland annat behövdes en förstärkt tillsyn inom området. Det är bakgrunden till att Socialstyrelsen och länsstyrelserna under åren 2000–2003 beslutat att samverka kring ett projekt om kommunernas insatser för personer med psykiska funktionshinder. Inom ramen för projektet är syftet även att ta fram en tillsynsmodell för kommunernas insatser för personer med psykiska funktionshinder genom att utveckla gemensamma och tillförlitliga metoder för en hel tillsynsprocess. Tillsynen avgränsas till några centrala behovsområden – hälsa, boende, sysselsättning och arbete. Resultatet av tillsynen kommer att överlämnas till regeringen. Regeringen avser därefter att återkomma till riksdagen i frågan.

Auktorisation av teckenspråkstolkare

Regeringen bedömer att införande av auktorisation av teckenspråkstolkare är angelägen för att åstadkomma en kvalitetssäkring av teckenspråkstolkningen. Formerna för en sådan auktorisation har utretts av Kammarkollegiet och slutsatsen är att den auktorisationsordning som nu gäller för tolkar mellan svenska och främmande språk bör kunna användas även för

auktorisation av teckenspråkstolkarna. Regeringen avser att återkomma i frågan på tilläggsbudget i samband med den ekonomiska vårpropositionen för år 2003.

Statlig auktorisation av tolkar syftar till att tillgodose samhällets behov av högt kvalificerade tolkar och översättare. En auktoriserad tolk kan efter ett särskilt prov få bevis om en speciell kompetens för tolkning eller översättning inom ett visst verksamhetsområde. Det är Kammarkollegiet som prövar frågor om auktorisation av tolkar och översättare.

Översyn av LSS

Samma utredare som ser över bland annat råd och stöd enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) och försörjningen av hjälpmedel till studerande skall också se över:

- tillämpningsområdet för tillståndplikt enligt LSS när någon yrkesmässigt bedriver verksamhet enligt denna lag
- kommunernas hälso- och sjukvårdsansvar för personer som bor i bostad med särskild service för barn och ungdomar, bostad med särskild service eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna.

Arbetet skall slutredovisas senast den 15 september 2003 (dir. 2001:81, beteckning S 2001:06).

Bakgrunden är att Justitieombudsmannen har uppmärksammat regeringen på oklarheter i tillämpningen av bestämmelsen om tillståndsplikt i LSS när en kommun står för bostäder med särskild service för vuxna och eventuella gemensamma lokaler men överlåter driften i övrigt till en entreprenör. Det görs även olika tolkningar i fråga om kommunernas hälso- och sjukvårdsansvar för boende i bostäder med särskild service enligt LSS.

Tillämpning av barns och makars rätt till personlig assistans m.m.

Riksförsäkringsverket får i regleringsbrevet för budgetår 2003 i uppdrag att i samråd med Socialstyrelsen kartlägga och analysera hur tillämpningen av barns rätt till personlig assistans och assistansersättning utvecklats. Riksförsäkringsverket skall också redovisa hur barnperspektivet beaktas i detta sammanhang. Uppdraget skall redovisas till regeringen senast den 1 juli 2004.

Riksförsäkringsverket skall även i samråd med Socialstyrelsen kartlägga och analysera hur makars och sambors gemensamma ansvar för hem och hushåll bedöms när den ene har rätt till personlig assistans och assistansersättning. Uppdraget skall redovisas till regeringen senast den 1 juli 2004. Riksförsäkringsverket skall även utifrån statistiska analyser förklara skillnaderna i timantal mellan män och kvinnor med assistansersättning. Verket skall analysera vilka redskap försäkringskassan har eller behöver för att överbrygga eventuella skillnader mellan mäns och kvinnors sätt att formulera sitt krav på stöd och service i sin vardag.

Sverige har alltid haft en framträdande roll i det internationella arbetet på det handikappolitiska området. Utgångspunkten i det internationella arbetet är att handikappfrågorna skall ses ur ett människorättsperspektiv och att skyddet mot diskriminering skall stärkas.

Sedan Sveriges inträde i Europeiska gemenskapen har samarbetet med medlemsstaterna i unionen kring frågor som rör handikappolitiken utvecklats. Sverige har även varit aktiv i det arbete som bedrivs inom FN med en ny konvention om funktionshindrades rättigheter.

Sverige står i tur att överta ordförandeskapet i Nordiska Ministerrådet år 2003. Det ökar möjligheterna att få upp angelägna frågor på dagordningen, bland annat frågor inom det handikappolitiska området.

8.2.1 Inom Norden – Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet

Nordbors rättigheter - Fri rörlighet för alla

En översyn av nordbors rättigheter pågår för närvarande inom Nordiska ministerrådet – de nordiska regeringarnas samarbetsorgan. I ett nytt samarbetsprogram för social- och hälsosektorn åren 2001–2005 har Ministerrådet särskilt prioriterat att hinder som begränsar den fria rörligheten i Norden skall avlägsnas. Ministerrådet gav i mars 2001 en särskild utredare i uppdrag att klargöra nordbors rättsliga ställning i samband med flyttning inom Norden. Utredaren fick också i uppdrag att peka på viktiga gränshinder som återstår.

Resultatet Rapporten ”Nordbors rättigheter” (ANP 2002:719) behandlades på Nordiska ministerrådets möte i Norge i juni 2002. Uppföljningen av rapporten diskuterades i ljuset av andra rapporter och parallella processer, särskilt en rapport från Nordiska samarbetsorganet för handikappfrågor (NSH), ”Fri rörlighet för alla – gränshinder för funktionshindrades rörlighet i Norden”. NSH-rapporten pekar specifikt på de gränshinder som uppkommer för personer med funktionshinder och utredarna ger förslag på åtgärder som kan bidra till att hindren avlägsnas. Rapporten utgör även en klar nordisk markering inför det europeiska året för personer med funktionshinder 2003.

Nordiska rådet – parlamentarikernas samarbetsorgan – har lämnat synpunkter på rapporten inför social- och hälsovårdsministrarna nästa möte, Nordiska rådets 50-årsjubileumssession i Helsingfors hösten 2002.

8.2.2 Inom Europa

Europeiska unionen

Handlingsplan för det elektroniska Europa, e-Europa

Målet att göra Europa till den mest konkurrenskraftiga och dynamiska ekonomin i världen beslutades vid Europeiska rådets möte i Lissabon i mars 1999. För att nå fram till detta mål uppmanade stats- och regeringscheferna kommissionen att upprätta en allomfattande handlingsplan för

det elektroniska Europa. Handlingsplanen har fått namnet e-Europa 2002, ett informationssamhälle för alla. Skr. 2002/03:25

Vid mötet i Lissabon konstaterade Europeiska rådet att särskild uppmärksamhet bör ägnas personer med funktionshinder och kampen för att ingen skall utestängs från informationssamhället. Ett av målen i handlingsplanen är därför att åstadkomma en kunskapsbaserad ekonomi för alla. Som ett resultat av handlingsplanen antog Europeiska rådet hösten 2001 en resolution om e-integration – att utnyttja informationssamhällets möjligheter för social integration (resolution 2001/C292/02). Under våren 2002 antogs även en resolution om tillgänglighet till offentliga webbplatser och deras innehåll (resolution 2002/C86/02). I resolutionen beaktar Rådet det europeiska målet att integrera alla, särskilt personer med funktionshinder och äldre i informationssamhället. Ansträngningarna att påskynda arbetet med att göra Internet tillgängligt för alla bör också öka enligt resolutionen.

Den 3 december 2002 antogs vid Rådet resolutionen e-tillgänglighet – Förbättrad tillgång till kunskapssamhället för personer med funktionshinder.

Expertmöte under Sveriges ordförandeskap i EU

Expertmötet i Linköping under Sveriges ordförandeskap i Europeiska Unionen (EU) år 2001 hade tillgänglighet som tema: Design för alla, Informations- och kommunikationsteknologi och Tillgänglighet till byggd miljö. Expertmötet byggde på Kommissionens meddelande ”Ett Europa fritt från hinder för personer med funktionshinder”.

Syftet med mötet var att påskynda den process som påbörjats inom EU för att identifiera och undanröja de hinder som bristande tillgänglighet utgör för att personer med funktionshinder skall kunna vara aktiva och delaktiga i samhället och samhällsutvecklingen.

I slutsatserna från mötet slås fast att handikappolitiken måste genomföra hela samhället. Regeringarna har därför ett ansvar för att införliva handikapperspektivet i samtliga politikområden. De olika avdelningarna inom Kommissionen spelar en betydande roll i arbetet för att öka medvetenheten om handikappfrågor – såväl genom att uppmuntra ett utvidgat samarbete inom området som genom att föregå med gott exempel. Sammanfattningsvis innehåller slutsatserna rekommendationer om åtgärder för att stimulera den fria rörligheten för personer med funktionshinder och påverka den gemensamma marknaden, t.ex. genom standardiseringen av produkter och tjänster, särskilda krav i offentlig upphandling och ökad kunskap om konceptet Design för Alla. Vidare ingår att erkänna behoven av ytterligare åtgärder för att utveckla lagstiftning mot diskriminering baserad på artikel 13 i Amsterdamfördraget. En handlingsplan rekommenderas som visar på lämpliga EU-åtgärder angående ökad tillgänglighet.

Europeiska handikappåret 2003

Ett europeiskt handikappår har utlysts av EU. Det tillkom efter önskemål från paraplyorganet för den europeiska handikapprörelsen – European

Disability Forum – där även Handikappförbundens samarbetsorgan (HSO) spelar en aktiv roll. Handikapprörelsen skall också vara ledstjärna i arbetet med handikappåret.

Tema för handikappåret i Sverige blir mänskliga rättigheter. Det speglar den utveckling som handikappolitiken har genomgått under senare år. Statens institut för särskilt utbildningsstöd (Sisus) skall administrera aktiviteterna under året i nära samarbete med handikapprörelsen och myndigheterna. Folkbildnings- och idrottsrörelsen är exempel på andra viktiga intressenter. Även fackliga organisationer kommer att vara engagerade.

Europarådet

Resolution om att konceptet "Design för alla" skall introduceras i kursplaner om byggd miljö (universal design)

Europarådet har under år 2001 antagit en resolution som innehåller rekommendationer för utbildning inom en rad områden för att göra samhället och den byggda miljön tillgänglig (Resolution resAP [2001]1 on the introduction of the principles of universal design into the curricula of all occupations working on the built environment). I det används begreppen tillgängligt, användbart och begripligt för att också ta hänsyn till det behov som personer med utvecklingsstörningar har. Rekommendationen vänder sig direkt till regeringar och indirekt till universitet eftersom universitetens oberoende måste respekteras.

8.2.3 Inom Förenta Nationerna

Inom Förenta Nationerna (FN) pågår idag en rad aktiviteter för att förstärka funktionshindrades rättigheter. Den svenska regeringen anser det viktigt att arbetet har ett brett perspektiv. Flera kommissioner berörs och generalförsamlingen har tillsatt en särskild Ad Hoc kommitté för att pröva förslag till en ny konvention på området.

Sverige och många andra länder framhåller att arbetet på en ny konvention inte får försena eller stoppa upp utvecklingen av FN:s standardregler eller arbetet med att förstärka handikapperspektivet i uppföljningen av redan existerande konventioner för mänskliga rättigheter.

FN:s standardregler för att tillförsäkra människor med funktionshinder delaktighet och jämlikhet

Vid möte i FN:s sociala utvecklingskommission i februari 2000 fick FN:s särskilde rapportör för uppföljning av standardreglerna i uppdrag att utarbeta förslag till förbättringar av standardreglerna på de områden han tidigare hade påtalat brister. Vid sociala utvecklingskommissionens möte år 2002 återkom den särskilde rapportören med ett förslag till tillägg till FN:s standardregler på de områden han ansåg saknade täckning idag. Ekonomiska och sociala rådet inom FN – ECOSOC (Economic and Social Council) – har i juli 2002 i en resolution beslutat att synpunkter

på detta tillägg skall inhämtas från medlemsstaterna och att frågan återigen skall behandlas vid kommissions möte i februari 2004. Skr. 2002/03:25

Kommissionen för mänskliga rättigheter (MR-kommissionen)

Inom kommissionen för mänskliga rättigheter – MR-kommissionen – har under senare år en rad resolutioner antagits för att förstärka rättigheterna för personer med funktionshinder. I resolutionerna uppmanas alla FN:s övervakningskommittéer och specialrapportörer att beakta handikapperspektivet i övervakningen av efterlevnaden av redan existerande konventioner. I resolutionen från 2002 uppmanas även generalsekreteraren att årligen rapportera till generalförsamlingen om arbetet på handikappområdet. Handikappresolutionen i MR-kommissionen har gått från att endast ha varit uppe på dagordningen vartannat år till att nu läggs fram årligen. Högkommissariens kontor för de mänskliga rättigheterna inrättade i april 2002 en ny tjänst, en s.k. focal point, som särskilt skall arbeta med mänskliga rättigheter ur ett handikapperspektiv.

Förslag om att utarbeta en konvention om rättigheter för personer med funktionshinder

FN:s generalförsamling antog i december 2001 en resolution om att tillsätta en ”Ad Hoc Kommitté” för att pröva förslag till en internationell konvention om rättigheter för personer med funktionshinder. Bakgrunden är att personer med funktionshinder i realiteten inte åtnjuter de rättigheter som finns i redan existerande konventioner. Även om standardreglerna har betytt mycket för utvecklingen anser många att de inte haft tillräcklig effekt. Ytterligare vägledning för kommitténs arbete kommer från resolutioner från både sociala utvecklingskommissionen och kommissionen för mänskliga rättigheter under våren 2002.

Kommittén har haft sitt första möte i New York i början av augusti 2002. Då diskuterades framförallt för- och nackdelar med en konvention samt övergripande principer som bör beaktas. I rekommendationerna anges det bland annat att det inför nästa Ad Hoc Kommittémöte är angeläget att processen rörande utvecklingen av en konvention fortsätter både på nationell och regional nivå, exempelvis mellan stater och handikapporganisationer.

Sverige anser att kommitténs arbete bör leda till en konvention som bygger på existerande internationella konventioner och klargör kopplingen mellan funktionshinder och mänskliga rättigheter. Frågor som särskilt bör lyftas fram är icke-diskriminering, självbestämmande och deltagande.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 19 december 2002.

Närvarande: statsministern Persson, ordförande, och statsråden Winberg, Ulvskog, Sahlin, Pagrotsky, Östros, Messing, Engqvist, Lövdén, Ringholm, Bodström, Karlsson J. O., Sommestad, Karlsson H, Lund, Nykvist, Andnor, Nuder, Johansson, Hallengren, Björklund

Föredragande: statsrådet Andnor.

Regeringen beslutar skrivelse Uppföljning av den Nationella handlingsplanen för handikappolitiken.